

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

**TÜRK BASININDA
OSMANLI DEVLETİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞ SÜRECİ**

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Mücahit ÖZÇELİK**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ**

Ankara 2006

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Mücahit Özçelik'e ait "Türk Basınında Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşına Giriş Süreci" adlı çalışma Jürimiz tarafından Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(imza)

Başkan.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

(imza)

Üye.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(imza)

Üye.....

Akademik Ünvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, daha önce dñyanın şahit olmadığı çapta ve geniş bir coğrafyada cereyan eden bir umumi harp karşısında Osmanlı Devleti'nin aldığı tavır ve bu savaşa katılma süreci, dönemin Türk basınıının farklı fikirlerdeki altı önemli gazetesinin haberleri ve özellikle başyazarlarının makalelerindeki bakış açılarıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tarihin iki büyük grubun ortasına attığı Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı başladıktan sonraki tavrı, savaşa girişi ve bu savaşta Almanların yanında yer alışı; global gelişmeler, büyük güçlerin politikaları ve ülkenin içinde bulunduğu şartlar göz önünde tutularak ele alınmaya çalışılmıştır.

Başta dönemin en önemli gazeteleri olan İkdam, Sabah, Tercüman-ı Hakikat, Tanin, Tasvir-i Efkar, Sebilürreşad ve dönemi yaşamış olan devlet adamları ve komutanların hatıralarını içeren bu çalışmamda engin tecrübesi ile her zorlukta bana yol gösteren, çalışmamın başından sonuna kadar yakın ilgi ve desteğini benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Vahdet KELEŞYILMAZ'a, TTK ve TBMM Kütüphanesi çalışanlarına ve eşim Rabia ÖZÇELİK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Mücahit ÖZÇELİK

Ankara 2006

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR CETVELİ.....	V
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ VE SAVAŞIN ÇIKIŞI

A. I. DÜNYA SAVAŞI ARIFESİNDE OSMANLI DEVLETİ.....	19
1. Adalar Sorunu	19
2. Ermeni Sorunu	21
3. Arap Bağımsızlık Hareketi	24
4. Osmanlı Devletinin İttifak Arayışları	26
5. Türk-Alman İttifakı	30
B. SARAYBOSNA SUİKASTI VE GELİŞMELERİN BASINDAKİ YANSIMALARI.....	33
C. AVUSTURYA'NIN ÜLTİMATOMU VE SAVAŞ İLANININ TÜRK BASININDA DEĞERLENDİRİLMESİ	36
1. Genel Değerlendirmeler	36
2. Balkanlarla İlgili Değerlendirmeler	41
D. HARB-İ UMUMİNİN BAŞLAMASI VE BASINDAKİ DEĞERLENDİRMELER	43

II. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ VE I. DÜNYA SAVAŞI

A. OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞ KARŞISINDAKİ TUTUMU.....	46
1. Seferberlik İlanı	46
2. Basının Tarafsızlıkla İlgili Yorumları	49
3. Goben ve Breslav Olayı	51
4. Kapitülasyonların Kaldırılması.....	61
B. BALKANLARIN DURUMU VE OSMANLI DEVLETİ	64
C. SAVAŞIN GİDİŞATI İLE İLGİLİ TÜRK BASINININ DEĞERLENDİRMELERİ.....	70
D. TÜRK BASINININ İTİLAFLI DEVLETLERİNE BAKIŞI	74
1. İngiltere İle İlgili Değerlendirmeler	74
2. Fransa İle İlgili Değerlendirmeler	76
3. Rusya İle İlgili Değerlendirmeler	78
E. BASININ ALMANYA İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELERİ	81
F. DIŞ BASINDA TÜRKİYE İLE İLGİLİ ÇIKAN YAZILARIN TÜRK BASININDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	84

III. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRİŞİ

A. KARADENİZ HADİSESİ	90
B. KARADENİZ HADİSESİNDEN SONRAKİ GELİŞMELER	97
C. CİHAD-I EKBER İLANI	99
D. OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞA GİRİŞİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER	104
SONUÇ.....	113

KAYNAKÇA.....	117
EKLER.....	133

EK – 1	İkdam, Avusturya Velihtı ve Zevcesine Suikast.
EK – 2	Tasvir-i Efkar, Goben'in Fedakarlığı.
EK – 3	Sabah, Bir Emel-i Milli'nin Husulü.
EK – 4	İkdam, Milli Bayramımız.
EK – 5	Tercüman-ı Hakikat, Karadeniz'de Mühim Hadisat
EK – 6	Tercüman-ı Hakikat, Beyanname-i Hümayun Sureti

KISALTMALAR CETVELİ

C.	: Cilt
S.	: Sayfa
a.g.e.	: Adı geçen eser
Ayn. Esr.	: Aynı eser
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Çev.	: Çeviren
Gn. Kurmay	: Genel Kurmay
MMZC	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi
MAZC	: Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi
TBMMZC	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
No.	: Numara
AAMD	: Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına ve yeni Türk Devleti'nin kurulmasına neden olan Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına zemin hazırlayan gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin hangi şartlarda savaşa girdiği yakın tarihimiz açısından son derece önemlidir. Türkiye'nin Almanya ile ittifakını ve savaşa girişini devrin uluslararası konjonktürünü dikkate almadan tam olarak incelemek mümkün değildir.

İnsanlığı I. Dünya Savaşı'na sürükleyen sebepleri ise harpten hemen evvel değil, 40–45 sene evvelki hadiseler içinde aramak icap eder.¹

Avrupalı XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda bilim inkılâbını, sanayi inkılabını, siyasi inkılabını, sosyal, ekonomik ve kültürel inkılaplarını yapmış ve yeni bir çağa adımını atmıştı. Kısaca Avrupa ve Kuzey Amerika hem tabiata, hem başka kıtalara, hem de başka insanlara hakim olacak gücü ve kuvveti eline geçirmişti. Bunun sonucu dünyanın stratejik noktalarını, hammadde kaynaklarını, enerji kaynaklarını ve pazarlarını ya fethetmiş ya da kontrol altına almıştır.² Bu suretle Asya'nın büyük kısmı ve hemen bütün Afrika, Avrupa müstemlekatı haline gelmiştir.³ Avrupalı Devletler arasında sömürgecilik dediğimiz bu faaliyetlerinden dolayı ortaya çıkan bunalımlarda genelde denizaşırı savaşlarla işi çözmüşler ve Sanayi Devrimi'ne kadar dünyanın değişik yerlerini paylaşarak sömürgeleştirmişlerdir.

Sanayi devrimiyle birlikte seri üretime geçilmesiyle artan üretimin yeni pazarlar, biriken sermayenin yeni yatırım alanları, sürekli üretimde bulunan fabrikaların hammadde ihtiyacı ve Avrupa piyasalarının bu mallara doyması ile sömürgecilik hızlanmış ve emperyalizme dönüşmüştür. Ayrıca ulusal birliğini kurduktan sonra hızla bir endüstri ülkesi haline gelen Almanya'nın

¹ Tahsin Ünal, *Türk Siyasi Tarihi (1700–1758)*, İstanbul, 1974, s. 427

² Bayram Kodaman, *II. Meşrutiyet Dönemi (1908–1914)*, *Türkler*, C. 13, Ankara, 2002, s. 166.

³ Diran Kelekyan, "Yarıncı Politika Alemi", *Sabah*, 28 Teşrin-i Evvel 1914, No:9020, s.1

ürettiği malların da Avrupa piyasalarına çıkışı, sömürge ihtiyacını arttırmıştı.⁴ İngiltere 1870'li yıllarda; Kanada, Güney Afrika, Hindistan, Singapur ve Hong-Kong'a yerleşmiş bulunuyordu. Ayrıca Avustralya ve Yeni Zelanda'ya yerleşmeye başlamış olan İngiltere, büyük topraklara sahip Osmanlı Devleti ve Çin de diğer devletlere göre ekonomik açıdan üstün duruma gelmiştir. Fransa Cezayir, Çin Hindistanı'nın bir kısmı ve Afrika'da Gabon ve Senegal kıyılarını ele geçirmiş, Hollanda ise Endonezya takımadalarını kendine bağlamıştı.

İspanya sömürgeciliğe ilk başlayan devlet olarak bazı sömürgelerini kaptırsa da Küba, Batı Hint Adaları, Kanarya Adaları ve Filipinleri hala elinde tutuyordu. Portekiz Hindistan'ı İngiltere'ye kaptırmasına rağmen Afrika'da Angola Mozambik, Guine kıyıları ve Çin'de de Makao bölgesini kontrol altında tutuyordu. Rusya da Asya içlerine yerleşerek Doğu Sibirya'ya kadar ulaşmıştı.⁵

Sömürgecilik XIX. Yüzyıl sonlarıyla XX. Yüzyıl başlarında önemli boyutlara ulaşmıştı. Bu dönemde sömürgeci devletlerin arasına Almanya, İtalya ve Japonya da katılmıştır.⁶

Sömürgecilik akımının hızlanmasında en büyük pay hiç kuşkusuz ekonomik etkenlerdir. Gelişen endüstri devrimi 1870'lerden sonra özellikle yeni enerji kaynaklarının üretime uygulanması üretim ve ulaştırma araçlarını daha kullanışlı, daha dayanıklı kılan yeni döküm yollarının geliştirilmesi sayesinde sömürgecilik alabildiğine yoğunlaşmıştır. Bunun sonucunda endüstri devrimini gerçekleştiren devletler yeni pazarlar ve yeni hammadde kaynakları bulmak gereğini duymuşlardır. Aynı zamanda, hızla çoğalan sermaye birikimi için de yeni yatırım alanları aramışlardır.⁷

⁴ Oral Sander, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e, Ankara, 1995, s. 252.

⁵ Haluk Ülman, I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş, Ankara, 2002, s.182

⁶ Mustafa Balcıoğlu, Yirminci Yüzyıl Başlarında Dünya, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ankara, 2000, s. 26.

⁷ Haluk Ülman, a.g.e. , s. 183.

Endüstrileşmeye bağlı olarak yaşam standartlarının artması Avrupa'da nüfus artışına neden olmuş ve bu artan nüfusu yeni topraklara yerleştirme düşüncesi de sömürgeciliği hızlandırmıştır.⁸

Ekonomik rekabetin yanında Avrupa devletleri arasında Fransız İhtilali'nden sonra yayılmaya başlayan milliyetçilik fikirleri de devletlerarası ilişkileri etkilemiştir.

İhtilal Fransası'nın kaderine 1797'den itibaren hakim olan Napolyon Bonapart'ın Avrupa'nın büyük devletleri ile savaşırken ve bu devletlerin topraklarına girdiği andan itibaren, bu topraklardaki milletleri bağlı oldukları devletlere karşı ayaklandırmış ve bu kışkırtmalar bu milletler üzerinde etkili olmuştur.⁹ 1815'ten sonra da milliyetçilik akımının en önemli meselesi Alman ve İtalyan milli birlikleri olmuştur.¹⁰

Prusya Başbakanı Otto Jon Bismarck, 1866'da Sadowa'da Avusturya'yı büyük bir bozguna uğrattı ve 1867'de Prusya'nın denetiminde Kuzey Germen Konfederasyonu'nu kurdu. Yine Bismarck, 1870 yılında Fransa'nın Katolik Alman Devletleri üzerindeki denetimini kırmak için Fransa'ya savaş açtı. Sedan Savaşı'nda III. Napolyon'u ağır bir yenilgiye uğrattı ve Katolik Alman Desteklerini de Prusya'ya katarak Alman Ulusal Birliği'ni kurdu.¹¹

Piyemonte Başbakanı Kont Cavor, Avusturya'yı yenmek için Fransa ile İttifak kurdu.¹² Avusturya'nın 1859 yılında Fransa-Piyemonte İttifakı'na yenilmesi de İtalyan birliğinin önünü açtı.¹³

Rusya tarihi emeli olan sıcak denizlere ulaşmak için Balkanlar üzerine yoğunlaşmıştı. Rusya'nın Balkan politikasının ana fikri "ya otonomi ya

⁸ Mustafa Balcıoğlu, a.g.e., s. 27.

⁹ Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, 1983, s. 10.

¹⁰ Ayn. Esr. , s. 11.

¹¹ Oral Sander, a.g.e., s. 162.

¹² Ayn. Esr. , s. 161.

¹³ Rifat Uçarol, Siyasi Tarih (1789–1994) , İstanbul, 1995, s. 236.

anatomi” diye açıklanmıştı. Yani Hıristiyanlarla meskûn vilayetler muhtar hale getirilecek, ya da bu politika gerçekleşmediği takdirde bu vilayetler Osmanlı İmparatorluğu’ndan ayrılacaktı. Bu politika 1870’e kadar en çok din bakımından savunulmuş bu tarihten sonra milliyet yönünden müdafaa edilmişti.¹⁴

Rusya’nın Panslavist politikaları Balkanlardaki Slavları büyük ölçüde etkilemiş bu arada Osmanlı İmparatorluğu’nda 1877–1878 Osmanlı - Rus Savaşı’na giden karışıklıkların çıkmasında önemli rol oynamıştır.¹⁵

Emperyalist Avrupa’nın politikaları ile Osmanlı Devleti, içte gayrimüslimlerin isyanları ve baskıları, dışta Avrupa’nın sömürüsü, müdahalesi ve kontrolü altında bulunuyordu.¹⁶ 1870’ten sonra içinde çeşitli ulusları barındıran tek imparatorluk Osmanlı İmparatorluğu değildi. Onun yanı sıra Alman, Avusturya Macaristan ve Rus İmparatorlukları da içlerinde çeşitli ulusları barındırmaya devam ediyorlardı. Ulusal sınırlarına kavuşmamış çeşitli toplulukların içinde yaşadıkları devletlere karşı giriştikleri çabalar, 1870 sonrası Avrupası’nda devamlı bir karışıklık kaynağı olacak ve işin içine büyük devletlerin kışkırtmaları da karışınca, Birinci Dünya Savaşı’na gidilen günlerde uluslararası ilişkileri olumsuz yönde etkileyecektir. Nitekim savaş Bosna Hersek’i Avusturya’dan ayırıp Sırbistan’a katmaya çalışan bir Sırp milliyetçisinin tabancasından çıkan kurşunla patlak vermiştir.¹⁷

Azınlık uluslarındaki milliyetçilik akımlarının yanında XX. yüzyılla birlikte büyük Avrupa devletlerinde ortaya çıkan yeni milliyetçilik akımları ve akımların uluslararası politikaya etkileri de önemlidir.

Avrupa’daki imparatorluklar içinde yaşayan ulusal toplulukların milliyetçilikleri ya kendi devletlerini kurmaya ya da kendi ulusal devletlerine

¹⁴ Enver Ziya Karal, Büyük Osmanlı Tarihi, C. III, Ankara, 1988, s. 76.

¹⁵ Haluk Ülman, a.g.e., s. 127.

¹⁶ Bayram Kodaman, “II. Meşrutiyet Dönemi (1908–1914)”, *Türkler*, C. 13, Ankara, 2002, s. 167.

¹⁷ Haluk Ülman, a.g.e., s. 132-133.

katılmaya yönelmiş bir milliyetçilikti. Oysa XX. yüzyılla birlikte büyük Avrupa devletlerinde beliren yeni milliyetçilik akımları, devletlerin gücünü artırmaya, itibarını yükseltmeye ve yayılmasını hızlandırmaya yönelmiştir.¹⁸

Almanya'da Pangermenistler, Rusya'da Panslavistler, Fransa'da İntikamcılar, İtalya'da İrredentistler, İngiltere'de de İmparatorlukçular, 1907 yılından sonra yaptıkları devamlı yayınlar ve kurdukları çeşitli birlik ve derneklerle ülkelerinin dış politikaları üzerine etki yapmaya çalışmışlardır.¹⁹

Fransa'nın yenilmesi ve Alman ulusal birliğinin kurulmasıyla sonuçlanan 1870 Prusya-Fransa savaşından sonra, Avrupa'da ve bütün dünyada yeni bir dönem açılmıştır.²⁰

Almanya siyasi birliğini kurmakla kalmamış sanayide şaşırtıcı başarılar elde etmiştir. 1890'da 89 milyon ton olan kömür üretimini savaşın başlangıcında 277 milyon tona yükseltmiştir. 1914'te çelik üretimi 17,6 milyon tonla İngiltere, Fransa ve Rusya'nın toplam üretimini geçmiştir. Elektrik, optik ve kimya sanayinde de Almanya diğer devletlerden çok ileri hale gelmiştir. Dünya imalat sanayindeki üretim payı (yüzde 14,8) ile İngiltere'yi aşmıştır.²¹

Almanya'nın kurulması Avusturya-Macaristan ile Fransa'nın çıkarlarına doğrudan dokunmuş, varlığı Avrupa'nın mevcut büyük güçlerin hepsinin nispi konumlarını değiştirmişti.²²

1873 ve sonrası dönemde, büyük devletler arasında savunma amaçlı ittifaklarda bir patlama görülmüştür. Bu nevi ittifakların hızla artmasında, Alman birleşmesinin gerçekleşerek bu ülkenin Avrupa'nın kalbine yerleşmesi ve Alman Şansölyesi Bismark'ın savunma ittifaklarının Almanya'nın

¹⁸ Haluk Ülman, a.g.e., s. 253.

¹⁹ Ayn. Esr. , s. 253.

²⁰ Ayn. Esr. , s. 129, 1914'e kadar süren bu yeni dönemle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.

²¹ Mustafa Balcıoğlu, a.g.e., s. 35.

²² Paul Kennedy, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Ankara, 1990, s. 244.

uluslararası konumu ve güvenliğinin muhafazası açısından elzem olduğu inancının rolü büyüktür.²³

1870 yılından sonra ulusal birliğini kurarak güçlenen Almanya'ya karşı 1870 yenilgisinin intikamını ve Alsace-Corrainel'i almaya çalışan Fransa'nın faaliyetleri ve buna karşı Bismarck'ın Avrupa devletlerini yanına çekerek Fransa'yı yalnız bırakma amacıyla yaptığı faaliyetler beraberinde devletlerarası bloklaşmaları getirmiş ve bu da Avrupa'yı büyük bir savaşa götürmüştür. Fransa'nın bir intikam savaşına girişme ihtimalinden dolayı 1871'den sonra Alman dış politikasının iki temel ilkesi barış ve barışın korunması için de Fransa'nın yalnız bırakılması olmuştur.²⁴ Bismarck bu amaçla Avusturya ve Rusya ile ittifak kurmuştur. Bismarck'ın akıllı ve Almanya'yı Avrupa'nın siyasal bakımdan en etkin devleti haline getiren bu tasarıları Avusturya ile Rusya'nın Balkanlarda birbirleriyle çatışan girişimlerde bulunmamları temeline dayanıyordu. İşte bu gerçekçi bir beklenti değildi.²⁵ Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın 1878 Berlin Kongresi sırasında Balkanlardaki çıkarlarının uyuşmaması ve bunun bir çatışmaya dönüşmesinden dolayı Rusya Birinci Üç İmparatorlar Birliğinden çekilmiştir.²⁶

Bu iki devleti bir arada tutmanın zorluğunu gören Almanya Pan-Cermen bloğunun muhafazasını önemli gördüğü için tercihini Avusturya'dan yana kullanarak 1879'da Avusturya ile yeni bir ittifak yaptı.²⁷ Rusya, Almanya ile Avusturya arasındaki bu ittifaktan çok çekindi. İngiltere ve Fransa ile birleşme imkanında bir değişiklik olmadığına göre Rusya için yapılabilecek tek şey bu ittifaka katılmaktı. Rusya'nın başvurusu üzerine 1881 Haziranı'nda üç devlet arasında II. Üç İmparatorlar Ligi anlaşması yapıldı.²⁸

²³ Ferous Abdullah K. Yasamee, "Avrupa İttifaklar Sistemi İçerisinde Osmanlı İmparatorluğu", **Osmanlı**, C. 2, Ankara, 1999, s. 35

²⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 21.

²⁵ Oral Sander, a.g.e., s. 185.

²⁶ Haluk Ülman, a.g.e., s. 146.

²⁷ Oktay Çil, Birinci Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı İmparatorluğunun İttifak Arayışları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale, 2002, s. 22.

²⁸ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 25.

Bismarck “Üç İmparator Ligi”ni kurarak Fransa’yı Avrupa’da yalnız bırakmıştı. Ancak bunun Fransa’yı intikam politikasından vazgeçirmeyeceğini ve ilk fırsatta Almanya’ya savaş açacağını biliyordu.²⁹ Bismarck Almanyası Fransa’nın Tunus’u işgaline göz yumarak İtalyan ve Fransız ilişkilerinin bozulmasını sağlamış ve İtalya’yı kendi yanına çekmiştir. 1882 yılında Almanya, Avusturya ve İtalya arasında üçlü ittifakın imzası ise Bismarck politikasını en yüksek noktasına çıkarıyor ve Avrupa’da Almanya’nın tartışmasız üstünlüğünü kuruyordu.³⁰ İngiltere ise bu dönemde yalnızlık politikası izleyerek Avrupa merkezleri arasındaki muvazeneyi muhafaza edeceğine kaniydi.³¹ 1890 tarihine kadar da İngiltere ile Almanya harbi akla şıkar bir şey olarak da görülmüyordu.³²

1885 Bulgaristan bunalımı Bismarck’a, Rusya ve Avusturya-Macaristan’ı bir arada tutmanın olanaksızlığını açıkça göstermişti.³³ Avusturya ve Rusya’yı bir arada tutmanın imkânsızlığını gören Almanya, Rusya’nın Fransa’ya yakınlaşmasından çekinmeye başladı. Bu nedenle Bismarck 1887 yılında Rusya’yı kendisine bağlayabilmek için onun Türk boğazlarına yerleşme isteğini kabul etti ve bu öneriye karşılık da 1887’de Alman-Rus antlaşması imzalandı.³⁴ Avrupa’da Alman birliğinin kurulmasından sonra başlayan ve Almanya Başbakanı Prens Bismarck’ın gözetiminde devam eden denge grupları süreci Alman İmparatoru I. Wilhem’in 1888’de ölümüyle yerine geçen II. Wilhem’in, dış siyaseti Bismarck’ın elinden alarak emperyalist bir yön vermesi ile sona ermiştir.

Birinci Dünya Savaşı öncesindeki yıllarda yukarıda resmi çizilmeye çalışılan manzaranın bozulmaya başlayıp, büyük devletler arasındaki

²⁹ Rifat Uçarol, a.g.e., s. 292.

³⁰ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 26.

³¹ A. Şükrü Esmer, Siyasi Tarih, İstanbul, 1944, s. 300.

³² Andre Maurois, (Çev: Hüseyin Cahit Yalçın), İngiltere Tarihi, İstanbul, 1938, s. 683.

³³ Haluk Ülman, a.g.e., s. 155.

³⁴ Rifat Uçarol, a.g.e., s. 294.

münasebetlerin karşılıklı düşman bloklara dönüşme eğilimine girdiğini ve sistemin kriz işaretleri verdiğini görüyoruz.³⁵

II. Wilhem'in Rusya'ya önem vermeyip onu dışlaması, Rusya'yı tekrar yalnızlığa itmiştir. Rusya'nın kendini yalnız hissetmesi ve denge unsuru araması Rusya'yı Fransa'ya yaklaştırdı. 1884 tarihinde Fransa ve Rusya arasında Almanya'ya karşı resmi ve askeri bir ittifak antlaşması imzalandı. Bu antlaşma Üçlü İttifak'ın ilk halkasını oluşturmaktadır.³⁶

İngiltere 1871'den sonraki dönemde Almanya'nın Avrupa'daki üstünlüğüne pek önem vermemiş fakat 1900'lere gelindiğinde, dengenin Fransa'nın aleyhine döndüğü ve Almanya'nın deniz silahlarında İngiltere ile arayı kapatmaya başladığı anlaşılınca, sömürge yollarının korunmasında deniz rekabetine tahammülü olmayan İngiltere kendisini Fransa'ya yakın hissetmiştir.³⁷ 1898 yazında Fransız dışişleri bakanlığına gelen Delcasse Almanya'nın Avrupa içi emellerinden çok korktuğu için sömürgeler konusunda İngiltere ile anlaşarak Avrupa'da Üçlü İttifak'a karşı tam bir denge kurmak yolunu denemiştir.³⁸

İngiltere ve Rusya'nın bütün 19. yüzyıl boyunca devam eden geleneksel çatışma alanı Boğazlar meselesini de halleden Üçlü İttifak'ın üçüncü halkasını meydana getiren 1907 İngiliz-Rus anlaşması da 1904 İngiliz-Fransız anlaşması gibi iki devletin sömürgelerde cereyan eden çatışmalarını sona erdiren ve bu surette iki devlet arasında yakın münasebetlerin kurulmasını sağlayan bir antlaşmadır.³⁹

1894 Fransız-Rus, 1904 İngiliz-Fransız ve 1907 İngiliz-Rus anlaşmaları ayrı ayrı yapılmış olmakla beraber, gerçekte dolaylı da olsa bu üç devleti yani İngiltere, Fransa ve Rusya'yı bir blok içerisinde birleştirmiş oldu. Bu da üç

³⁵ Ferous Abdullah K. Yasamee, a.g.e., s. 36.

³⁶ Oktay Çil, a.g.e., s. 26-27.

³⁷ Oral Sander, a.g.e., s. 190.

³⁸ Haluk Ülman, a.g.e., s. 224.

³⁹ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 34.

devlet arasında daha sıkı bir işbirliği meydana getirdi. Nitekim ilk defa “Üçlü İtilaf” deyimini de bu tarihlerde kullanılmaya başlandı.⁴⁰

Bu ayırlara rağmen İtalya bir yandan Almanya ve Avusturya ile Üçlü İttifak’ın yenilenmesiyle ilgili görüşmeleri yürütürken öte yandan da Fransa ile askeri bir antlaşma için görüşmelere başlamıştı.⁴¹ İtalya ile Fransa arasında 1902 Temmuzunda imzalanan anlaşma İtalya’nın İttifak devletleri ile bağıını zayıflatmıştı ve buna bağlı olarak da İtalya I. Dünya Savaşı başlayınca tarafsızlığını ilan etti⁴² ve 1915’te de itilaf grubu yanında savaşa katıldı.⁴³

Almanya’nın “Üçlü İtilaf” bloğunu çözmek için girişeceği çabalar sonuç vermeyecek ve Avrupa’daki gruplaşmalar sonunda bir yanda Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya’nın oluşturduğu İttifak cephesi ve öbür yanda İngiltere, Fransa ve Rusya’nın oluşturduğu İtilaf cephesi ortaya çıkacaktır.⁴⁴ Avrupa’nın 1870’lerden başlayıp 1904-1907’ye gelinceye kadar geçen devrede bu şekilde iki bloğa ayrılmış olması denebilir ki I. Dünya Savaşı’nın çıkmasında en mühim sebeplerden birini teşkil eder.⁴⁵

Blokların kurulmasından sonra her iki blok devletlerinin etki alanlarını genişletmek ve daha da güçlenebilmek için silahlanmaya başladıklarını görüyoruz.⁴⁶

İngiliz ve Fransızlar Almanya’yı amaçları açık olmamakla birlikte hırslı ve tehlikeli görüyorlardı.⁴⁷

İngiltere, Almanya’nın gemi yapımını hızlandırmasından büyük bir kuşku duyarak denizlerdeki üstünlüğünü korumak amacıyla 1904 yılında

⁴⁰ Rıfat Uçarol, a.g.e., s. 303.

⁴¹ Haluk Ülman, a.g.e., s. 303.

⁴² “Dünkü Haberlere Göre”, **İkdam**, 9 Ağustos 1914, No:6374, s.1

⁴³ Cezmi Eraslan “ I. Dünya Savaşı ve Türkiye” ,**Türkler**, C.13, Ankara, 2002, s. 352

⁴⁴ Oktay Çil, a.g.e., s. 27.

⁴⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s. 36.

⁴⁶ Rıfat Uçarol, a.g.e., s. 304.

⁴⁷ Paul Kennedy, a.g.e., s. 294.

donanmasını yeniden düzenlemeye başladı ve "dretnot" adı verilen yeni tip bir zırhlıyı yapıma koydu.⁴⁸ Chirchil 17 Mart 1914'te Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada: "İngiliz Donanması'nın sorumluluk yükü ağırdır ve bu ağırlık her yıl giderek artmaktadır. Bütün dünya gemi inşa etmektedir, bunları dünya olaylarında bir rol oynamak için inşa etmektedirler. Bu onlar için bir spordur. Bizim için ise yaşam sorunudur."⁴⁹ diyerek rakiplerinin silahlanmasına dikkat çekmiştir.

Grupların askeri durumlarına bakıldığında İtilaf Devletleri'nin gerek nüfus, gerekse potansiyel askeri güç açısından müttefiklere kesin bir üstünlüğü olduğu görülmektedir.⁵⁰

Silahlanma yarışının neticesinde her iki taraf da kendisini diğerinden üstün gördüğü için, en ufak anlaşmazlıklarda dahi sert bir tutum almış ve ufak meselelerden büyük buhranlar doğmuştur. Buhranlar sertleşip büyüdükçe silahlanma yarışı daha da hızlanmış ve silahlanma yarışı da buhranları şiddetlendirmiştir. 1914 yazı geldiğinde iki blok arasındaki münasebetlerde gergin bir döneme girilmiştir. Bu atmosfer içinde, 28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp tarafından öldürülmesi gibi basit bir suikast olayı I. Dünya Savaşı gibi büyük ve genel bir savaşın patlaması için yeterli olmuştur.⁵¹

Avrupalı büyük devletlerin gruplaşmaları neticesinde birbirlerine meydan okumalarının sonucu olarak çıkan bu savaşa Osmanlı Devleti'nin neden girdiğini anlayabilmek içinde Osmanlının savaş öncesindeki durumunu, Avrupalı devletlerle ve özellikle Rusya ile olan ilişkilerinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

⁴⁸ Haluk Ülman, a.g.e. , s. 257.

⁴⁹ Robert K. Massie, Dretnot, İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri, İstanbul, 1995, s. 674.

⁵⁰ Cezmi Eraslan, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", Genel Türk Tarihi, C. 7, Ankara, 2002, s. 416.

⁵¹ Fahir Armaoğlu, a.g.e. , s. 37.

İki yüzyıl boyunca mevcudiyetini koruma mücadelesi veren Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılda Viyana civarından başlayan⁵² geri çekilişi ıslahat düşüncesinin önem kazanmasına neden olmuştur. Çünkü 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda belirgin bir şekilde siyasi, idari, iktisadi, içtimai, ticari ve askeri bakımdan duraklama ve arkasından da devletin bütün kurumlarında bozulma ile bir çözülme görülmekteydi.⁵³

Başlangıçta yüzeysel ve kişilere bağlı olarak yapılan ıslahatlar Tanzimat'la birlikte her alanı kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Tanzimat, Osmanlı Devleti'nde batı anlamında bir düşünce ve yönetim şekli getirmek için Avrupa'dan esinlenerek yapılan programlı bir yenilik ve kültür hareketiydi.⁵⁴

1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrasındaki gelişmeler içinde Kırım'ın Ruslar tarafından ilhakı, Osmanlı Devleti için oldukça anlamlı ve kabul edilmesi güç bir olaydı. Bu olayda göstermişti ki Osmanlı Devleti artık, kendi toprak bütünlüğünü koruyacak güçte değildi. Başka devletlerin desteğine ihtiyacı vardı. Bunun adı ise denge siyaseti idi.⁵⁵

XIX. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı toprakları üzerinde genişlemek isteyen iki devlet vardır: Rusya ve Fransa. Rusya gözlerini Boğazlar ve İstanbul üzerine dikmişti. Fransa ise başta Mısır olmak üzere Ortadoğu'ya yerleşmek istiyordu.⁵⁶ İngiltere Napolyon'un Mısır'ı işgalinden sonra Osmanlı Devleti'nin artık yeterince güçlü olmadığını, Hint yolunun güvenliğini kendi başına sağlayamayacağını anlayınca Osmanlı Devletinin toprak bütünlüğünü sağlamaya yönelik politikalar izlemeye başlamıştır.⁵⁷ Ayrıca Osmanlı Devleti

⁵² Bernard Lewis (Çev: Mine Yazıcı), "Osmanlı İmparatorluğu ve Sonu", *Belleten*, C: XLVII, Sayı: 185-188, s. 353, TTK Basımevi, Ankara, 1984.

⁵³ M. Alaaddin Yalçınkaya "XVIII. Yüzyıl: Islahat Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)" *Genel Türk Tarihi*, C. 7, Ankara, 2002, s.63

⁵⁴ Rıfat Uçarol, a.g.e. , s. 180.

⁵⁵ Mustafa Budak, *İdealden Gerçeğe*, İstanbul, 2002, s. 1.

⁵⁶ Haluk Ülman, a.g.e. , s. 111.

⁵⁷ Ayn. Esr. , s. 112.

Britanya ve Fransa için Rusya'nın Yakın ve Ortadoğu'ya sarkmasını engelleyen yararlı bir siperdi.⁵⁸

Avrupa da 1871'lerden sonra siyasi dengelerin bozulması ve Osmanlı Devleti'nin 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından ağır bir yenilgiyle çıkması ile İngiltere Osmanlı politikalarını değiştirmeye başladı. XIX. yüzyılın nihayetine doğru "Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasını önlemek için, zora koşmaya" artık kendisini mecbur görmeyen İngiltere, bu memleketi makus tarihine bırakmaya başlamıştı. Nitekim Lord Salisbury 1895'te ikinci Guillaume'a Türkiye'yi İngiltere ile Almanya arasında nüfuz bölgelerine ayırmayı teklif etmiştir.⁵⁹

1881'de Fransa'nın Tunus'a⁶⁰ İngiltere'nin de 1882'de Mısır'a yerleşmesi⁶¹, İngiliz-Osmanlı siyasi münasebetlerinde derin bir tahavvül meydana getirdi. İngiltere, bundan sonra Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğü prensibi üzerine dayanan şark siyasetini tamamen terk etti. Abdülhamit II. eskiden olduğu gibi, Rusya'ya karşı İngiltere yardım ve nüfuzundan artık faydalanmanın mümkün olmadığını görünce bu iki devlete karşı üçüncü bir devletin yardımını sağlamaya kalkıştı ve bu maksatla Almanya'yı seçti.⁶²

XIX. Yüzyılın yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun girdiği bu yeni bağlantı ve yakınlık Osmanlı denge siyasetinin herhangi bir büyük devlete karşı izlediği türden değildi. Devlet, orduda ve sivil yönetimde Alman nüfuzuna kapılarını açmıştı. Osmanlı İmparatorluğu'nun XIX. Yüzyıl sonlarında Avrupa güçler dengesini altüst ederek ortaya çıkan Almanya ile

⁵⁸ A.L. Macfie, Osmanlı'nın Son Yılları, İstanbul, 2003, s. 106.

⁵⁹ Reşat Sagay, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler, İstanbul, 1972, s. 72.

⁶⁰ Rıfat Uçarol, a.g.e., s. 379.

⁶¹ Harraki Ertuna, Tarihte Türk-İngiliz İlişkileri, Ankara, 1975, s. 31.

⁶² Enver Ziya Karal, a.g.e., C. IV., s. 65-101.

kurduğu ilişkiler; devletler ailesindeki herhangi iki devletin normal bağlaşıklığı olmaktan daha fazla bir olaydır.⁶³

Aslında Osmanlı-Alman askeri ilişkileri 1792 yılından sonra başlayan Osmanlı ordusunun ıslah edilmesi çalışmalarında⁶⁴ Prusya'dan askeri uzman getirilmesi ile başlanmıştır.⁶⁵ Bu tarihten Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı ordusunda birçok Alman subay görev almıştır. Türk ordusunu yetiştirmeye gelen Alman muallimleri milletlerarası şöhret kazanmış olan üç sima Molltke, Gola ve Limon paşalardır.⁶⁶

1877–78 Osmanlı-Rus Harbi'nde zayıf olduğu bir kez daha anlaşılan Osmanlı ordusunun yeniden düzenlenmesinde İngiliz ve Fransız yardımı denenmiş ve faydası görülmeyince II. Abdülhamit savaş gücüne, kalkınmasına ve otoriter yapısına hayran olduğu Almanya'dan danışman ve uzman istemek fikrine, saltanatın ilk günlerinden beri dört elle sarılmış ve gerçekleştirmeye çalışmıştır.⁶⁷

Bismarck'tan sonra dünya siyaseti izlemeye başlayan Almanya,⁶⁸ Osmanlı Devleti ülkelerini geniş ekonomik pazarlar, Alman ticaretine açık alanlar ve hatta bir koloni toprakları olarak görmekte idi.⁶⁹ Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman askeri ve siyasi nüfuzu genellikle ekonomik yatırımlarla el ele gelişti.⁷⁰ İmparator II. Wilhem de Alman nüfuzunu artırmak için Osmanlı Devleti'ne iki kez ziyarette bulundu.⁷¹ Alman yatırımcıların ilgisini çekmekte olan Anadolu ve Mezopotamya'nın zenginliklerine uzanabilmek içinde Bağdat-Basra'ya kadar uzanan demiryolu projesi ortaya

⁶³ İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İstanbul, 1983, s. 9.

⁶⁴ Veli Yılmaz, I.inci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar, İstanbul, 1993, s. 33.

⁶⁵ Ersin Bozkurt, Berlin Kongresinden I. Dünya Savaşının Başlamasına Kadar Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya Arasındaki Siyasi İlişkiler (1878–1914) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1998, s. 57.

⁶⁶ Kazım Karabekir, Türkiye'de ve Türk Ordusunda Almanlar, İstanbul, 2001, s. 12.

⁶⁷ İlber Ortaylı, a.g.e., s. 59.

⁶⁸ Ersin Bozkurt, a.g.e., s. 83.

⁶⁹ Reşat Sagay, a.g.e., s. 76.

⁷⁰ A.L. Maffie, a.g.e., s. 108.

⁷¹ İlber Ortaylı, a.g.e., s. 64.

çıktı.⁷² Almanya'nın azınlıklar konusunda da Osmanlı yönetimine paralel bir görüş ve davranış⁷³ sergilemesi bu ilişkileri iyice artırdı.

II. Abdülhamit aynı zamanda dış siyasette olayların gidişine göre şu veya bu devlete meydana gelmiş olmasına rağmen önceki padişahlar gibi bunlardan herhangi birisi ile kesin bir dostluk kurmaktan da çekinmiştir.⁷⁴ Uluslararası ilişkilerde "kutuplaşma ve bloklaşmalardan" uzak durmuş, diplomasiye önem vererek mümkün olduğunca savaştan kaçınmış ve büyük devletlerle ilişkileri frenlenebilecek sınırlarda tutmuş ve sonu olmayan ilişkilere girişmemiştir. Büyük devletlerle ilişkilerde "dostluğun" kolaylıkla "hamiliğe" dönüşebileceğini bilen Abdülhamit bütün ilişkilerde bir "ast-üst" anlayışının hakim olmasından kaçınmıştır.⁷⁵

1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet⁷⁶ ile birlikte Osmanlı devletinde birçok alanda olduğu gibi devletin izlediği dış politikada da değişiklikler oldu.⁷⁷ Bab-ı Ali'nin 1908'den sonraki dış siyasetinin imparatorluğun toprak bütünlüğünü güvence altına almak ve büyük güçler karşısında özerkliğini sürdürebilmesi temeli üzerine dayandırıldığı söylenebilir.⁷⁸

1908'den sonra kurulan hükümetler II. Abdülhamit'e bağımlı olan Almanya'ya dayalı dış politikadan ziyade İngiltere ve Fransa ile iyi ilişkiler kurmak istiyorlardı. Fakat Osmanlı'yı gözden çıkarmış olan ve Alman tehdidine odaklanmış olan bu devletler Osmanlı Devleti'ne yönelik saldırılarda herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır.

Buna bağlı olarak ikinci Fas bunalımı sırasında daha önceden büyük devletlerin de onayını almış olan İtalya, Trablusgarp'ı almak için uygun

⁷² İlber Ortaylı, a.g.e., s. 87.

⁷³ Ayn. Esr. , s. 87.

⁷⁴ Enser Ziya Karal, a.g.e., C. IV, s. 182.

⁷⁵ Selim Deringil, "II. Abdülhamit'in Dış Politikası", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. 2, s. 306.

⁷⁶ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. 1 İstanbul 1940, s.220

⁷⁷ Hasan Ünal, "İttihat Terakki ve Dış Politika (1906-1909)" **Türkler**, C.13, Ankara 2002, s.212-225

ortamın oluştuğunu görünce⁷⁹ Trablusgarp'ın Osmanlı merkezine uzak olması ve Osmanlı Devleti'nin buraya yapılacak bir saldırıya müdahale edemeyecek durumda olmasını da fırsat bilerek harekete geçmiştir.

Osmanlı Devleti ise İtalya'nın işgale hazırlandığına ilişkin yeterli verilere sahip olmasına rağmen savaşa ihtimal vermemekte idi.⁸⁰ Trablusgarp'ın İtalya tarafından işgali karşısında Almanya, İtalya'yı Üçlü İttifak'a kuvvetle bağlamak için onun hareketlerini desteklemişti.⁸¹

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı ile topraklarını koruyamayacak kadar zayıfladığının anlaşılması üzerine aralarında anlaşan Balkan Devletleri, 13 Ekim'de Babıâli'ye bir nota göndererek Rumeli'ne özerklik verilmesini ve illerin ulusallık esasına göre ayrılmasını istediler. Osmanlı hükümeti bu notaya karşılık savaş ilan etti.⁸²

Savaşın bir oldubitti haline geldiğini gören büyük devletler savaş başlayınca sonuç ne olursa olsun statükonun muhafaza edileceğini bildirdikleri halde, Balkanlılar zaferi kazandıktan sonra, Edirne de dahil olmak üzere Osmanlı Devleti'ni Rumeli'den çıkarmak istiyorlardı.⁸³

Balkan Savaşları'ndan sonra yapılacak antlaşmalarda İngiltere, Rusya ve Fransa Osmanlı Devleti'ni barışa razı etmek için korkutmalara bile girişmekten çekinmemişlerdir. Sözde Osmanlı dostu olan Almanya ve Avusturya da Osmanlı Devleti'ni yarım ağızla ancak direnmeye teşvik etmişlerdir.⁸⁴ II. Balkan savaşından sonra Türklerin Edirne'den çıkmasını kendileri için bir prestij davası haline getirmiş olan büyük devletler birer nota verseler de Osmanlı Hükümeti, ordu ve ittihatçıların direnmesi ile "Midye-

⁷⁸ Feroz Ahmad, "İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası (1908–1919)", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 2, s. 293.

⁷⁹ Haluk Ülman, a.g.e., s. 278.

⁸⁰ İsmail Kurtcephe, *Türk İtalyan İlişkileri (1911–1916)* Ankara, 1995, s. 45.

⁸¹ Fahri Belen, *XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, İstanbul, 1973, s. 125.

⁸² Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih*, Ankara, 1967, s. 280.

⁸³ Fahri Belen, a.g.e., s. 159.

⁸⁴ Enver Ziya Karal, a.g.e., C. V, s. 334.

Enez sınırı ile İstanbul ve Boğazların güvenliği sağlanamaz.” diyerek Edirne'nin geri verilmesine yanaşmamıştır.⁸⁵

Balkan Savaşları'nda yürütülen diplomasi İttihatçılarda Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü eğer Türkler kendileri koruyamazsa bundan böyle Avrupa'nın bu yolda hiçbir müdahalede bulunmayacağı düşüncesini pekiştirdi.⁸⁶

Balkan Harbi sonucunda sadece 3 milyon kilometrekare Osmanlı toprağının üçte biri ve 24 Milyon toplam nüfusun 5 milyonu kaybedilmekle kalmamış Türk şerefi, cesaret ve kahramanlığı da bir anda çökürmüştü.⁸⁷

Bu çöküntünün baş mimarı Rusya, Osmanlı Devleti'nin varlığını devam ettirmesi noktasında en büyük tehdit olarak görmekte ve I. Dünya Savaşı'na girmesinde de en önemli sebep olarak göstermekte idi.

XVII. yüzyıl sonlarından itibaren Osmanlı Devleti ile mücadeleye girişen Rusya,⁸⁸ Osmanlı Devleti'nin de zayıflaması ile Napolyon Savaşları'nın sona erdiği 1815 yılı başlangıcına doğru artık Avrupa'daki büyük devletlerin birisi olmak sıfatını kazanmış bulunuyordu.⁸⁹

Çeşitli safhalar gösteren Çarlık ihtirası daima İstanbul ve Boğazlara, açık denize “sıcak denize” doğru yönelmişti. Çarlar için Osmanlı Meselesi “herhangi bir yabancıнын eline düşmemesi lazım gelen bir anahtar” olan İstanbul ve Boğazları elde etmek idi.⁹⁰

Buna karşılık Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırıp, onun yerine geçeceğinden şüphe eden İngiltere, Ortadoğu'daki Rus

⁸⁵ Enver Ziya Karal, a.g.e. , C. V, s. 344.

⁸⁶ Feroz Ahmad, a.g.e., s. 296.

⁸⁷ Ahmet Turan Alkan, İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset, İstanbul, 2001, s. 205.

⁸⁸ M.Alaaddin Yalçınkaya, “XVIII. Yüzyıl Islahat, Değişim ve Diplomasi”, *Türkler*, C.12, s.479

⁸⁹ G.H. Bolsover, “1815–1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış”, *Belleten*, C. XXX, Sayı: 118, Ankara, Nisan 1966, s. 265.

politikasına karşı koymaktaydı. Bu amaçla oluşan Rus baskısı XIX. yüzyıl ortalarına doğru şiddetlendi ve ancak İngiliz ve Fransız müdahalesi ile önlendi.⁹¹

Rusya ise 1870 yılından sonra Almanya ile dostluk ilişkileri kurarak ortak menfaatlerde anlaşıp kendisine karşı yapılacak ittifakları önlemede başarılı olmuştu. Ancak XIX. yüzyılın sonuna doğru, Almanya'nın Yakındoğu'da özellikle Berlin-Bağdat demiryolu projesi ile menfaatlerini gözetmeye başlaması Rusya'yı rahatsız etmiştir.⁹²

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarını daraltan, hakimiyeti altında bulunan ülkeleri azaltan bu ağır fakat devamlı parçalanmaya karşı koyamaması, devletler arasında rekabetler oluşturarak bütün Avrupa diplomasisini "Şark Meselesi" adı altında meşgul edecektir.⁹³

Osmanlı toprakları üzerinde menfaatleri ve hesapları olan devletlerin, Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde takip ettikleri politikalar ve oynadıkları roller, Şark Meselesi'nin bir anlamda izahı olmakla birlikte genel olarak Şark Meselesi, 1174'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlayan ve Osmanlı İmparatorluğunun dağılması ve 1923'te Lozan Antlaşmasıyla sona eren süreçte Avrupalı Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğu ve Ortadoğu'ya uyguladıkları emperyalist siyasetin diğer adıdır.⁹⁴

İstanbul'u ve Boğazları işgalin uzun vadede bölgedeki Rus çıkarlarının gerçekleşmesi anlamına geleceğini bilen Rusya büyük devletlerle uzlaşmadan bunun olmayacağını da bilmekte idi.⁹⁵

⁹⁰ Reşat Sagay, a.g.e., s. 71.

⁹¹ Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Ankara, 1970, s. VIII.

⁹² G. H. Bolsesev, a.g.e., s. 285.

⁹³ Reşat Sagay, a.g.e., s. 70.

⁹⁴ Mustafa Gencer, "Osmanlı-Alman Münasebetleri Çerçevesinde 'Şark Meselesi' " **Türkler**, C.13, Ankara, 2002, s.34

⁹⁵ A. L. Macfie, a.g.e. , s. 114.

Nihayet "Birinci Dünya Savaşı" sırasında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında yapılan gizli anlaşmalarla "Şark Meselesi" yani "Türklerin Avrupa'dan kovulmaları işi" halledilmek istenmişti. İngiltere ve Fransa Rusya'nın Almanya ile anlaşmasını önlemek için yüz yıldan fazla takip ettikleri siyaseti değiştirerek İstanbul ve Boğazların Rusya'ya bırakılmasına muvafakat etmişlerdir.⁹⁶

⁹⁶ Akdes Nimet Kural, a.g.e. , s. VIII.

I. BÖLÜM

I. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ ve SAVAŞIN ÇIKIŞI

A. I. DÜNYA SAVAŞI ARİFESİNDE OSMANLI DEVLETİ

1. Adalar Sorunu

Osmanlı Hükümeti, 30 Mayıs 1913'te Balkan Devletleri ile imzalamış olduğu¹ anlaşmanın beşinci maddesi ile Yunan işgali altındaki Ege Adaları konusunda büyük devletlerin karar vermesini kabul etmişti.² Bu işte, kendisinin, adaların ve onlara yakın Anadolu topraklarının menfaatleri gözetilerek bir karara varılacağı inancı ile hareket etmişti.³ Bununla birlikte adaların Yunanistan'a bırakılmasından endişe ederek 22–23 Aralık 1913'te Midilli-Sakız gibi Anadolu kıyılarına yakın adaları geri almak için elinden gelen her şeyi yapacağını da büyük devletlere bildirmiştir.⁴

Osmanlı Devleti, tavrını Adaların Yunanistan'a devredilmesi şeklinde belirleyen İngiliz görüşünün hayata geçmemesi için uğraşmışsa da çok güvendiği Almanya, Avrupalı Devletler arasında ikilik çıkmaması için İngiltere'ye karşı çıkmadı ve sonuçta altı büyük devlet görüş birliği sağladı.⁵

14 Şubat 1914 günü altı büyük devletin Ege Adaları konusundaki ortak kararları bir nota ile Bab-ı Ali'ye bildirildi. Gökçeada, Bozcaada ve Meis Türkiye'ye bırakılıyor; Yunan işgalindeki öteki adalar ise Yunanistan'a veriliyordu.⁶

¹ Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, C. II, Kısım: II, Ankara, 1983, s. 245–248.

² Bilal N. Şimşir, Ege Sorunu, Belgeler, C. II, s. XXII, Ankara, 1982.

³ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., C. II, Kısım II, s. 245–248.

⁴ Mustafa Balcıoğlu, "Yirminci Yüzyıl Başlarında Dünya", Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ankara, 2000, s. 65

⁵ Cevdet Küçük, Ege'de Temel Sorun-Egemenliği Tartışmalı Adalar (Yayına Hazırlayan: Ali Kurumahmut), II. Bölüm, Ankara, 1998, s. 51.

⁶ Bilal Şimşir, a.g.e., C. 2, s. XXVII.

Şu da var ki, adalar konusunun büyük devletler arasında kesin bir çözüm biçimine bağlanması kolay olmamıştır.⁷

Adaları etle tırnak gibi Anadolu'nun bölünmez parçaları olarak gören Osmanlı Devleti büyük devletlerin verdiği bu kararı kabul etmeyerek bu meseleyi Yunanistan'la çözmek istemiş ve 24 Şubat'ta Said Halim Paşa İstanbul'daki Yunan elçisine Ege meselesini başka devletler aracı olmadan direk Yunan Hükümeti temsilcileri ile görüşmeye karar verdiklerini söylemiştir.⁸

Osmanlı Devleti Limni, Midilli, Sakız ve Sisam adalarının Osmanlı egemenliğine geri verilmesini istiyordu.⁹ Çünkü Ahmet Agayef'in¹⁰ de belirttiği gibi Sakız ve Midilli Yunanistan'ın elinde kaldıkça Osmanlı Anadolu'nun garb cihetinden hiçbir zaman emin olamazdı.

Türkiye'nin baskıları sonucu Adalar konusunda 1914 Ağustos ayının ikinci yarısında Türk-Yunan görüşmeleri Bükreş'te başladı.¹¹ Görüşmelerde elle tutulur bir sonuç çıkmaması üzerine Türk Hükümeti "Adalar meselesinin halli için Yunanistan üzerine baskısını o derece artırmıştı ki, hatta bir harp çıkması bile bahis konusu olmaya başlamıştı."¹²

Türkiye koca Balkanlardan vazgeçmiş fakat Adalardan vazgeçmiyordu. Adalar sorunu iki taraf arasında donanma yarışına da neden olmuş ve Yunanlılar Türk baskısını ileri sürerek Amerika'da gazeteler vasıtasıyla yaptırdığı propagandalar sayesinde Amerika'dan iki zırhlı satın almıştı.¹³

⁷ Enver Ziya Karal, Büyük Osmanlı Tarihi , C. III, Ankara, 1988, s.348

⁸ Hanefi Bostan, Said Halim Paşa, İstanbul, 1992, s. 39.

⁹ Hanefi Bostan, a.g.e. , s. 40.

¹⁰ Ahmed Agayef, "Siyasiyyat", **Tercüman-ı Hakikat**, 7 Nisan 1914, No: 11848, s. 1.

¹¹ Hanefi Bostan, a.g.e., s. 41.

¹² Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya, Ankara, 1970, s. 225

¹³ Mine Erol, Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu, Ankara, 1976, s. 68.

Osmanlı Devleti ise İngiltere'ye iki gemi siparişi verdi. İngiltere'ye sipariş verilen Reşadiye ve Sultan Osman Drednotlarının Osmanlı donanmasına katılmadıkça Türkiye'nin Yunanistan'a karşı kullanılabilecek hiçbir kozu yoktu. Ancak karadan Yunanistan zorlanabilirdi.¹⁴

Yalnız bu dönemde Türkiye ile Yunanistan arasında günümüzdeki gibi bir kara sınırı yoktu. Bu nedenle Türk tarafının çıkması muhtemel savaşı kazanabilmek için Batı Trakya üzerinden Selanik'e doğru yürümesinden başka çıkar yol gözüküyordu. Bundan dolayı Bulgarların ve özellikle Romanya'nın ve Sırbistan'ın tutumu çok önemli idi.¹⁵

1914 yılı bahar ve yaz aylarında Türk-Yunan ilişkileri pek gergindi. İki ülke arasında yakın bir savaş olasılığı vardı. Savaşın çıkıp çıkmaması bir bakıma sürdürülmekte olan Türk-Yunan donanma yarışına da bağlı görünüyordu.¹⁶

Türkiye son derece duyarlı bir konuda düş kırıklığına uğratılmıştı. Bunun da baş sorumlusu İngiltere idi. İngiltere düş kırıklığına uğrattığı Türkleri kendisinden uzaklaştırmış, biraz daha Almanya'nın kucağına atmış oluyordu. Birinci Dünya Savaşı çıkınca Osmanlı Devleti'nin pek zamansız biçimde Almanya'nın yanında savaşa katılmasında bu derin düş kırıklığının da etkisi olmuştur denebilir.¹⁷

2. Ermeni Sorunu

Birinci Londra Konferansı sırasında Balkan İttifakı Devletlerinin Avrupa Türkiye'sini paylaşmaları, büyük devletlerin iştihasını kabartmakta etki

¹⁴ Bilal Şimşir, a.g.e., C. II, s. XXX

¹⁵ Vahdet Keleşyılmaz, "Türk-Yunan Anlaşmazlıklarının Kökeni ve Önemi Üzerine", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XVI, Mart 2000, Sayı: 46'dan ayrı basım, s. 280.

¹⁶ Bilal Şimşir, a.g.e., C. II, s. XXX.

¹⁷ Ayn. esr., s. XXVIII-XXIX.

yapmıştı. Büyük Devletler Avrupa'da aralarında taksim edilecek toprak kalmadığı için gözlerini Asya'daki Osmanlı vilayetlerine çevirdiler.¹⁸

İngiltere ve Fransa Osmanlı Hükümeti'nin mirasından Irak ve Suriye'ye göz dikmişlerdi. Rusya, Boğazlar mıntıkasından başka serbest denize çıkmak düşüncesiyle Kafkas hududundan İskenderun'a doğru olan araziye eline geçirmek sevdasında idi. Bu düşünce ile Şark vilayetlerimizde bir Ermeni meselesini körüklüyordu.¹⁹

Doğu Anadolu ıslahatı konusunda ısrarcı olan Rusya, Doğu Anadolu ıslahatı işinin de bir büyük devletler konferansınca ele alınmasını istemişti.²⁰

Ermenilerin istek ve tahriklerine kapılan Rus Hükümeti'nin Osmanlı Devleti'ni Doğu Anadolu'daki Ermeniler lehine ıslahat yapmaya zorlamak için kamuoyu oluşturmaya çalışması üzerine, Osmanlı Devleti büyük devletlerin özellikle Rusya'nın bölgeye müdahalesini önceden bertaraf etmek için kendi inisiyatifiyle ıslahat yapmaya karar vermiştir.²¹

Osmanlı Hükümeti'nin Doğu Anadolu'da yapacağı ıslahat için İngiliz Hükümeti'nden müfettiş ve memur talebinde bulunması²² Rusya'nın tepkisiyle karşılaşmış ve mesele uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Rusya Doğu Anadolu ıslahatı işinin bir Büyük Devletler Konferansınca ele alınmasını istemiştir.²³

Rusya'nın baskısıyla Rus, Fransız ve İngiliz elçilerinin aralarında görüşerek hazırladıkları ıslahat projesi Almanya'nın telkinleriyle Bab-ı Ali tarafından reddedilmiştir.²⁴

¹⁸ Enver Ziya Karal, a.g.e., C. V, s. 352.

¹⁹ Ali İhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, İstanbul, 1991, C. 1, s. 26.

²⁰ Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul, 1987, s. 261.

²¹ Bayram Kodaman, Ermeni Macerası, Isparta, 2001, s.90.

²² Halil Mentеше'nin Hatıraları (Giriş: İsmail Arar), İstanbul, 1986, s. 168.

²³ Sina Akşin, a.g.e., s. 261.

Islahat projesi için toplanan Yeniköy Konferansı'nın sonuçsuz kalmasından sonra Rusya tasarıya en büyük tepkinin Almanya'dan geldiğini anlayınca Almanya ile görüşmelere başladı ve 22 Eylül 1913'te Rusya ve Almanya doğu vilayetleri ile ilgili Rus tasarısı üzerinde anlaştilar. Bunun üzerine Rusya, Almanya ve diğer büyük devletlere dayanarak Osmanlı Hükümeti'ne baskı yapmaya başladı.²⁵

Diğer süper güçlerin Rusya'yı neden bu kadar yalnız bıraktıklarının sebebi gayet açıktı. Çünkü Ermeni ıslahatı konusunda Osmanlı-Rus anlaşma şartları görüşülürken, bir yandan da Osmanlı Asyası'nın paylaşılması konuları görüşülmekte idi.²⁶

Eylül 1913 ile Şubat 1914 tarihleri arasında Rus Elçisi Giers ve Maslahatgüzar Gulkeviç ile Sadrazam Said Halim Paşa arasında görüşmeler karşılıklı teklif teatisi şeklinde devam etmiş²⁷ ve Bab-ı Ali uluslararası baskılar neticesinde 8 Şubat 1914'te Ermeni ıslahatı konusunda bir antlaşma imzalamıştır.²⁸

Bu antlaşma ile Doğu Anadolu iki kesime ayrılmış ve buraların yöneticisi müfettişlerin büyük devletler tarafından atanmasına karar verildi.²⁹ Norveç ordusundan Hof; Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır vilayetleri kesimine Hollandalı Vestenek ise; Trabzon, Erzurum ve Sivas vilayetleri kesimine genel müfettiş olarak Bab-ı Ali ile 25 Mayıs 1914'te kontrat imzalamışlardır.³⁰

Büyük Devletlerin seçtiği bu iki yabancı Anadolu'nun aşağı yukarı yarısını kaplayan o zamanın yedi vilayetinin başlıdirlar; idare, adliye, polis ve jandarmayı denetleyebilecekleri gibi gerekli buldukları takdirde ordu da

²⁴ Yusuf Halaçoğlu, Ermeni Tehciri ve Gerçekler, Ankara, 2001, s. 25.

²⁵ Hanefi Bostan, a.g.e., s. 48.

²⁶ Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 31.

²⁷ Bayram Kodaman, a.g.e., s. 92.

²⁸ Hanefi Bostan, a.g.e., s. 48.

²⁹ Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 29.

³⁰ Sina Akşin, a.g.e., s. 262-263.

buyrukları altına girebilecektir.³¹ Antlaşmadaki şartlardan anlaşılıyor ki bu antlaşma devlet içinde devlet meydana getirmiştir.³²

Bu genel müfettişlere geniş yetkilerin yanında ayda 400 altın maaş verilecekti.³³

Müfettişler göreve başlayamadan Ermeni reformunun tatbik safhasında Cihan Savaşı patladı. 1914 senesi içinde Almanya'ya yanaşılması ve Almanya'nın yanında savaşa girilmesinde, Ermeni meselesinin kat ettiği bu hayati gelişmenin önemli bir amil olduğu kesindi.³⁴

Müfettişleri ve belgeleri belirlenmiş bu programın yürürlüğe girmemesi ancak savaşın çıkmasıyla mümkün olmuştur. İşin bu yönünden bakıldığında savaşın çıkması Osmanlı Devleti'nin imdadına yetişmiş gibidir. Bu sebepten dolayı Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş meselesini Mustafa Kemal Paşa'nın işaret ettiği bu konuyu da göz ardı etmeden değerlendirmek lazımdır.³⁵

3. Arap Bağımsızlık Hareketi

Osmanlı İmparatorluğu içinde Araplar egemen unsurlardan birini teşkil ediyorlardı ve sömürge veya yarı sömürge durumuna düşmüş ülkelerde yaşayan Araplarla kıyas edilemeyecek kadar üstün bir durumda bulunuyorlardı.³⁶

Gayri Müslim azınlıklar gibi Fransız İhtilali'nden etkilendikleri söylenemeyecek olan Araplar arasında sömürgeci devletlerin çıkarları için ayrılık tohumları ekmeye başlaması, Arap dünyasında yeni gelişmelere neden olacaktır.

³¹ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., C. II, Kısım: III, s. 174.

³² Bayram Kodaman, a.g.e., s. 93.

³³ Fahri Belen, XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul, 1973, s.187

³⁴ Kemal Beydilli, Osmanlı Tarihi, C. 1, İstanbul, 1999, s. 125.

³⁵ Vahdet Keleşılmaz, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914 – 1918), Ankara, 1999, s.28

³⁶ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., C. II, s. 207.

İngilizler, Balkanlarda Rusların oynamakta olduğu rolü Arap Yarımadasında oynamak için isyancı Arap şeyhlerini hâkimiyetleri altında bulunan Aden'den silah ve para yardımı yaparak destekliyorlardı.³⁷

İngiltere aslında ta 1820'den beri Basra Körfezinde de faaliyetlerde bulunmuş, bölgedeki şeyhler ile mukaveleler imzalamıştı.³⁸ Yine İngiltere, Yemen'de Osmanlı yönetimini ve halifesini tanımayan Zeydileri kendi himayesine alarak hilafetin Araplara ait olduğu Osmanlıların hilafeti gasp ettiği propagandaları yapmıştır.³⁹

Tüm bu olumsuz gelişmelerle birlikte 1908'de ikinci Meşrutiyet ilan edilince bir kısım aydın Araplar arasında içten içe kaynamakta olan ulusal duygular ve Osmanlı'dan ayrılma veya muhtariyet kazanma cereyanı gelişmeye başlar ve bilhassa devlet zayıfladıkça da büyümüştür.⁴⁰

Osmanlı Devleti'nin bir türlü tam otorite kuramadığı Yemen bölgesinde ayaklanmaların yeniden patlak verdiği 1908 sonrasında Arap Milliyetçiliği daha da güçlenmekteydi.⁴¹

1909'da Meşrutiyetin ilanından sonra Mekke Şerifliği'ne atanan Şerif Hüseyin, Balkan Savaşlarına kadar Osmanlı Hükümeti'ne bağlı görünmüştür. Trablusgarp ve Balkan Savaşları gibi en buhranlı anlardan faydalanarak, yetkileri belirsiz bir dinsel başkan durumundan çıkmayı ve bir şekilde hükümdar olmayı aklına koymuştu.⁴²

³⁷ Enver Ziya Karal, a.g.e., C. V, s. 236.

³⁸ Zekeriya Kurşun, Basra Körfezi'nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi ve Katarda Osmanlılar (1871–1916), Ankara, 2004, s. 139.

³⁹ Cezmi Eraslan, Sultan II. Abdülhamid, İstanbul, 1996, s. 105.

⁴⁰ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., C. II, s. 207.

⁴¹ Ömer Kürkçüoğlu, Osmanlı Devletine Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908–1918), Ankara, 1982, s. 20.

⁴² Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., C. II, s. 194–196.

Hicaz Emiri Şerif Hüseyin Paşa, oğlu Şerif Abdullah vasıtası ile İngilizlerle anlaşmak üzere 1912'de temaslara başlamıştır.⁴³ Mekke Şerifi ile bir anlaşma yapan İngiltere ise emperyalist çıkarları için Arap bağımsızlığını destekleyecek ve tanıyacaktı.⁴⁴

Osmanlı Devleti savaşa girdikten sonra, bazı Araplarda istiklal fikri daha da güçlenmişti⁴⁵ ve bu da İngiliz politikalarının hangi boyutlara geldiğini açıkça gösteriyordu.

4. Osmanlı Devletinin İttifak Arayışları

Devletleri, başka devletlerle ittifaklar oluşturmaya iten nedenlerin başında, hepsinde ortak olan bir amacın oluşması; fakat devletlerin öz kaynaklarının kapasitelerinin bu amaca tek başlarına ulaşabilmekte yetersiz kalması gelmektedir. Ayrıca devletler ittifaklara genellikle güvenlik konularını güçlendirme beklentisi ile girmektedirler.⁴⁶ İşte Osmanlı Devleti de I. Dünya Savaşı öncesi bu amaçla ittifak arayışına girmiştir.

1908 Devrimi, her alanda olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ilişkilerinde de bir dönüm noktasıdır. Devrim Alman yanlısı II. Abdülhamit rejimini yıktı ve onun yerine "parlamentoların anası" İngiltere'nin teşvik ve esir gücünü de elde etmeyi amaçlayan bir meşrutiyet hükümeti getirdi. Bundan dolayı 1908 sonrası hükümetlerin başlangıçtaki seçimi İngiltere önderliğindeki Üçlü İtilaftan yanaydı.⁴⁷

İttihat ve Terakki'nin Üçlü İtilafa yönelik siyasetinin bir diğer yanı da Çarlık Rusyası ile olan ilişkilerini geliştirmektir. 1914 Mayıs'ında Talat Paşa başkanlığında Kırım'a giderek Çar Nikola ile görüşen heyet böyle bir

⁴³ Hanefi Bostan, a.g.e., s. 69.

⁴⁴ Ömer Kürkçüoğlu, a.g.e., s. 105.

⁴⁵ Edward Mead Earle, Bağdat Demir ve Petrol Yolu Savaşı (1903–1923), İstanbul, 2003, s. 262.

⁴⁶ Faruk Sönmezoğlu, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul, 2000, s. 309.

⁴⁷ Feroz Ahmad, "İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası (1908–1919)", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, C. 2, s. 293.

yakınlaşmayı sağlayamadı.⁴⁸ Üçlü İtilafta Güney Amerika hükümetlerine varıncaya kadar her tarafta kendine müttefikler aramış fakat Türkiye'yi ittifak dairesine sokmak için herhangi bir teşebbüste bile bulunmamıştı.⁴⁹ İtilaf Grubu devletlerinden İngilizlerle ilk ittifak girişimi Trablusgarp Savaşı sırasında⁵⁰ Rusların boğazlardan savaş gemilerini geçirmek istedikleri bir anda yapılmıştı. İkinci ittifak denemesi ise Rusların Doğu Anadolu vilayetlerinin ıslahı teşebbüsünü kendi lehlerine çevirmek için baskıda buldukları devreye rastlamıştır.⁵¹

Jön Türklerin 1909'da ve 1913'te, olası bir savunma ittifakı için İngilizler nezdinde yaptığı makul girişimler açıkça görmezden gelindi. Balkan Savaşları sırasında İngilizlerin bütün siyaseti Rusya ile iyi ilişkileri sürdürme arzusuna dayanıyordu.⁵²

Rusya ise özellikle İstanbul ve Boğazlar üzerindeki emellerine kavuşmak vesilesi aramakta idi.⁵³

Cemal Paşa anılarında İngiliz ve Fransız dostluğunu ne pahasına olursa olsun kazanmaya çalıştıklarını belirtiyordu.⁵⁴ İttihatçılar Almanya'nın ilgisini aşırı iktisadi bularak Rusya'nın da emellerini frenlemek üzere İngiltere ve Fransa ile ittifak etmenin alt yapısını hazırlamaya çalışmışlardır.⁵⁵ Çünkü Osmanlı İtalya ve Balkan Savaşları ve onların sonucunda kaybedilen yerler, Osmanlı devlet adamlarına, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni ne kendi müttefiklerine ne de Balkanlılara karşı koruyabilecek bir durumda olmadığını göstermişti.⁵⁶

⁴⁸ Ayn. Esr., s. 299.

⁴⁹ Ertuğrul Düzdağ, Said Halim Paşa, İstanbul, 1998, s. 295.

⁵⁰ Sina Akşin, a.g.e., s. 266.

⁵¹ Hanefi Bostan, a.g.e., s. 50.

⁵² A.L. MACFIE, Osmanlı'nın Son Yılları, İstanbul, 2003, s. 125-126.

⁵³ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Gn. Kurmay Basımevi, C.I., Ankara, 1970, s. 35.

⁵⁴ Cemal Paşa, Hatıraları (Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal), İstanbul, 1959, s. 134.

⁵⁵ Mustafa Balçoğlu, a.g.e., s. 73.

⁵⁶ I. Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e., s. 34.

Trablusgarp ve Balkan Savaşları, devletin içinde bulunduğu siyasi ve askeri yöndeki çaresizliği bütün dehşetiyle ortaya koymuştur. Siyasi yönden yalnızlığa itilmiş olmanın büyük bir tehlike olduğu anlaşıldı.⁵⁷ Jön Türkleri İngiliz, Fransız ya da Alman yanlısı olarak görmek yanlıştır; çünkü onların büyük güçlere karşı tavırlarını günümüzde "Ulusal çıkar" sözüyle anlatılmak istenen şey belirliyordu.⁵⁸

Dönemin yöneticileri Rusya'dan tamamıyla emin olabilmek için İngiltere ve Fransa'nın dostluğunu kazanmaktan başka çare görmüyorlardı. Bu düşüncelerle Osmanlı Devlet adamları Fransa'ya yaklaşmak ve onunla bağdaşmak için bazı girişimlerde bulunmuşlardır.⁵⁹ Bu amaçla borçlanma görüşmelerinde Fransa'ya ait istekler kabul edildi ve Fransa'ya altı destroyer ve iki denizaltı, dağ topları ve on iki deniz uçağı siparişi verildi.⁶⁰

Fransız diplomat ve siyasetçileri ise Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşları'nda yenilmesinden sonra İmparatorluğun parçalanma olasılığını ciddi bir biçimde düşünmeye başladılar.⁶¹

Cemal Paşa, I. Dünya Savaşı çıkmadan önce Fransa ile bir ittifak teşebbüsünde bulunmak üzere Fransa'ya gitti.⁶² Cemal Paşa'nın Fransa'ya yaptığı ittifak teklifi için Rusya'nın rızası şarttır dendi. Rusya'nın bunu kabul etmesi de şüphelidir denerek geri çevrildi.⁶³

Cemal Paşa Fransa'daki görüşmelerinden sonra şöyle düşünüyor: "Fransa bizim Rusya'nın pençesinden kurtulmamıza imkân mevcut olmadığı kanaatinde ve bize her ne mukabilinde olursa olsun yardım etmek istemiyor."⁶⁴ İngiltere de aynı şekilde Osmanlı Devleti'nin Üçlü İtilaf'a

⁵⁷ Kemal Beydilli, a.g.e., s. 124.

⁵⁸ Feroz Ahmad, a.g.e., s. 295.

⁵⁹ I. Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e., s. 39.

⁶⁰ Cemal Paşa, a.g.e., s. 134.

⁶¹ A.C. MACFIE, a.g.e., s. 119.

⁶² Hanefi Bostan, a.g.e., s. 50.

⁶³ Fahri Belen, a.g.e., s. 192–193.

⁶⁴ Cemal Paşa, a.g.e., s. 140.

girebilmesi için Rusya ve Fransa'nın düşüncesini almak gerekir, diyerek Osmanlının ittifak teklifini reddetti.⁶⁵

Rusya'nın tarihi emelleri düşünülduğünde bu devletle ittifak en az hatıra gelen bir husus olmak lazım geliyordu. Buna rağmen büyük harpten önceki aylarda Rusya ile ittifak teşebbüsünün bahis konusu olduğunu görüyoruz.⁶⁶ Talat Bey'in Çar'ın Karadeniz kıyılarındaki yazlık sarayına giderek⁶⁷ ve Enver Paşa'nın da Rusya'nın İstanbul elçiliğindeki ataşesi General Le Ontiey nezdinde Rusya ile ittifak teşebbüsleri olmuştur.⁶⁸

İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti ile bir ittifaka girmiyorlardı. Çünkü böyle bir anlaşma onların gizli maksatlarına aykırı düşmekte idi. Bu devletler harbin sonunda "Hasta Adam" ın hayatına son vermek ve onun mirasını paylaşmak istiyorlardı.

Osmanlı Devleti'nin İttifak teklifini ve 1913 senesinde Balkan Harbi'nden mağlup çıktıktan sonra yaralarını sarmak ve yeniden kuvvetli bir Türkiye vücuda getirmek için yaptığı dirilme hamlelerini hemen hiçbir ecnebi devlet hoş görmüyordu.⁶⁹ Cemal Paşa, Saraybosna cinayetinden bir iki hafta sonra dahi Fransa'da düşüncelerini anlatacak bir kimse bulamadı. Fransız Dışişleri Bakanı işlerinin yoğunluğu nedeniyle görüşemeyeceğini bildirmiştir.⁷⁰ İşte bu yalnızlık, uluslararası alanda tek başına kalma ve kendisi için verilecek kararları elini bile kıpırdatmadan bekleme zorunluluğu Osmanlı İmparatorluğunun genç yöneticilerini Almanya ile anlaşmaya doğru itmiştir.⁷¹

⁶⁵ Veli Yılmaz, 1.nci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar, İstanbul, 1993, s.15

⁶⁶ I. Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e., s. 35.

⁶⁷ Tevfik Çavdar, Talat Paşa, Ankara, 1995, s. 313.

⁶⁸ I. Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e. , s. 35.

⁶⁹ Ali İhsan Sabis, a.g.e., s. 24.

⁷⁰ I. Dünya Harbinde Türk Harbi,a.g.e. , s. 40.

⁷¹ Tevfik Çavdar, a.g.e., s. 317.

5. Türk – Alman İttifakı

Türkiye, iç yönetimini örgütlemek, ticaret ve sanayisini geliştirip korumak, demiryollarını genişletmek, kısaca yaşayabilmek ve varlığını koruyabilmek için öteden beri devlet gruplarından birine katılmak üzere bir imkan aramıştı. Fakat devletlerden hiçbiri buna razı olduğunu bildirmemişti.⁷²

İtilaf Devletleri ile bir ittifak arayışında olan Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın 20 Temmuz'da Fransa'dan eli boş dönmesi üzerine, Osmanlıda öteden beri Almanya ile işbirliği yapmak isteyenler harekete geçmişlerdi.⁷³

Talat Paşa da: "Sadrazam Said Halim Paşa Alman elçisi Wangenheim'in Almanya'nın Türkiye ile eşit şartlar altında bir antlaşma yapmak istediğini belirtmesi üzerine bunu bize bildirmek üzere Enver Paşa'yı, Halil Bey'i ve beni yanına çağırdı. Hepimiz şu kanıdaydık ki, varlığını koruyabilmesi için Türkiye'nin böyle bir Avrupa devleti ile antlaşma yapması gerekliydi."⁷⁴ diyerek dönemin devlet adamlarının düşüncesini ortaya koyuyordu.

Bu ittifak için yapılacak görüşmeler Osmanlı Hükümeti'nce son derece gizli tutulacaktır.⁷⁵ Ali İhsan Sabis ittifak görüşmelerinin niye birkaç kişi arasında yapıldığını şöyle açıklıyor: "Şahsi çıkarlarını devlet çıkarlarından üstün tutan devlet memurları ve devlete sadakati şüpheli Hıristiyan vs. ekalliyet nazırları da vardı. İşte bu çeşit devlet memur ve nazırlarla devlet esrarını muhafaza mümkün değildi. Bunun için kabine reisinin ancak itimat ettiği nazırlarla görüşerek Almanya ile ittifak meselesini tanzim etmesi zaruri idi."⁷⁶

⁷² Talat Paşa'nın Anıları, (Yayına Hazırlayan Alpay Kabacalı), İstanbul, 1994, s. 29.

⁷³ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. 1, s. 109.

⁷⁴ Talat Paşanın Anıları, a.g.e., s. 30.

⁷⁵ I. Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e., s. 43.

⁷⁶ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C.1, s. 118–119.

İttifak görüşmelerine başlanması için 25 Temmuz'da Padişahın izin veren belgesi başkâtipçe Sait Halim Paşa'ya verildi.⁷⁷

Almanya'nın İstanbul'da görevli büyükelçisi Wangenheim Sadrazam Said Halim Paşa ile görüşüp, fikir birliğine vardıldıktan sonra, 28 Temmuz 1914'te Osmanlı Hükümeti'nin nasıl bir ittifak istediğini bildirmiştir.⁷⁸ Talat Paşa⁷⁹ ittifak teklifini değerlendirirken anılarında: "Biz hemen, bu teklifin bir savaş tehlikesinden doğmuş olduğunu anladık. Fakat bizim düşüncemiz bir genel savaşın çıkmayacağı ve bizim de, bir kere bu anlaşmaya girmekle, artık devletimizi her türlü tehlikeden korumuş olacağımız yolundaydı." diyerek Osmanlı'nın ittifak yapma amacını ortaya koyuyordu.

Almanya ile ittifak meselesi o dönemde önemli görevler üstlenmiş herkes tarafından olumlu hatta zorunluluk olarak görülüyordu. İttifak görüşmeleri çok gizli tutulmuş hatta Liman Von Sanders Paşa'ya bile gelişmeler sonradan bildirilmiştir.⁸⁰

Ali İhsan Sabis de Almanlarla askeri işbirliği neticesinde mahrem bilgilerin paylaşılmasından sonra Almanya ile ittifakı herkes gibi tabii görmektedir.⁸¹

Karabekir Paşa da ittifaktan haberi olmasa da Almanların Osmanlı ordusu ile bu derece içli dışlı olması ve Enver Paşa'nın Osmanlı Erkan-ı Harbiye-i Umumiyesi'ne kadar her şeyi Almanlara teslim etmiş olmasına bakarak Enver Paşa inkar etse de Almanlarla Osmanlı arasında bir ittifak olduğu düşüncesindedir.⁸² Karabekir Paşa Alman ittifakını devrin şartlarında zorunlu görmekle birlikte yapılaş zamanı ve metnini eleştirmiştir.⁸³

⁷⁷ I. Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e., s. 44.

⁷⁸ Veli Yılmaz, a.g.e., s. 61.

⁷⁹ Talat Paşa Anıları, a.g.e., s. 30.

⁸⁰ Liman Von Sanders, Türkiye'de Beş Yıl, İstanbul, 1999, s. 37.

⁸¹ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C.1, s. 113-114.

⁸² Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbine Neden Girdik, C. I, İstanbul, 2000, s. 69.

Meclis-i Mebusan Reisi Halil Paşa da Sadrazam Said Halim Paşanın Almanya ile bir ittifak anlaşmasını nasıl değerlendirirsiniz, sorusuna; "İngiliz ve Fransızlar nezdindeki bütün teşebbüslerimiz neticesiz kaldığına göre sırf Rusya'ya karşı savunma ile olmak şartı ile Almanya ile ittifak akdine muvaffak olursanız, memlekete hizmet etmiş olursunuz."⁸⁴ diyerek ittifaka destek veriyordu.

Antlaşma taslağı Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talat ve Meclis Reisi Halil Beyler tarafından hazırlandı.⁸⁵ Daha sonra Sadrazam ile Alman büyükelçisi Wangenheim tarafından 2 Ağustos 1914 tarihinde imzalandı. Aynı şekilde Avusturya elçisiyle de bir anlaşma yapılarak imza edildi.⁸⁶ İtalya'ya hiç haber verilmemiştir; çünkü o zaman İtalya'nın vaziyeti belli değildi.⁸⁷

Almanya ile yapılan ittifakın imzasından kabine azalarının dahi haberi yoktu.⁸⁸ Cemal Paşa⁸⁹ kendisinden gizli yapılan ittifak görüşmelerini öğrenince: "Bulgarlarla bile bir ittifaka muvaffak olamadığımız bir sırada Almanya gibi kuvvetli bir imparatorluk bize müsavi hukuk esasına dayanan bir ittifak teklif ediyor. Kar ve zarar müzakeresinde kar hanesi pek dolgun görünen bu teşebbüsten geri çekilmek mülk ve millet için her halde hayırlı bir iş olmaz." şeklinde düşüncelerini açıklıyordu. Maliye Nazırı Cavit Bey ise antlaşmanın maddelerini Osmanlı Devleti'nin aleyhine bulup beğenmiyordu.⁹⁰Yapılan ittifak anlaşması ise şu maddeleri içeriyordu.⁹¹

- 1- Bu iki güç, hâlihazırda Avusturya-Macaristan ve Sırbistan arasındaki çatışmada, kat'i bir tarafsızlık izlemeye karar vermişlerdir.

⁸³ Ayn. Esr., s. 85.

⁸⁴ Halil Mentешenin Anıları, a.g.e., s. 187.

⁸⁵ Kemal Beydilli, a.g.e., s. 126.

⁸⁶ Talat Paşanın Anıları, a.g.e., s. 30.

⁸⁷ Ali İhsan Sabis, a.g.e., s. 119.

⁸⁸ İsmet İnönü, İnönü'nün Hatıraları (Hazırlayan: Sabahattin Selek), İstanbul, 1969, s.131

⁸⁹ Cemal Paşanın Hatıraları, a.g.e., s. 149-152.

⁹⁰ "Cavit Bey'in Hatıraları" ,Tanin,16 Birinci Teşrin 1944,No:4454-406 s.3

⁹¹ Veli Yılmaz, a.g.e., s. 65-66.

- 2- Rusya, etkin askeri müdahalelerde bulunur ve durum Almanya için Avusturya – Macaristan'la ittifak nedeni oluşturursa bu ittifak nedeni Türkiye için de geçerli olacaktır.
- 3- Harp durumunda, Alman Askeri Heyeti Türkiye'nin emrine verilecektir. Öte yandan Türkiye, Ekselansları Harbiye Nazırı ve Ekselansları Askeri Heyet Başkanının birlikte vardıkları antlaşmaya uygun olarak, yukarıda sözü edilen Askeri Heyetle ordunun genel yönetimi konusunda gerçek bir etkinlik sağlayacaktır.
- 4- Almanya, Osmanlı arazisi Rusya tarafından tehdit altına düştüğü takdirde icab ederse Osmanlı topraklarını silahlı olarak muhafazayı taahhüt eder.
- 5- Her iki imparatorluğu da hâlihazırdaki anlaşmazlıklardan doğabilecek uluslararası çatışmalarda korumak amacıyla yapılan bu antlaşma, yukarıda adı geçen yetkililerin imzalanmasını müteakiben yürürlüğe girer ve karşılıklı vecibelerle 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacaktır.
- 6- Bu antlaşma, yukarıda belirlenen tarihten altı ay öncesine kadar taraflardan biri tarafından iptal edilmezse beş yıllık yeni bir dönem daha yürürlükte kalacaktır.
- 7- Bu belge, majesteleri Osmanlı Sultanı ve Majesteleri Alman İmparatoru, Prusya Kralı tarafından tasdik edilecek ve tasdiknameler imza tarihinden itibaren bir ay zarfında karşılıklı teati edilecektir.
- 8- Bu antlaşma gizli kalacak ve ancak iki yüksek tarafın muvafakati ile kamuoyuna açıklanabilecektir.

B. SARAYBOSNA SUİKASTI VE GELİŞMELERİN BASINDAKİ YANSIMALARI

1914 senesi Haziran ayı nihayetinde Avusturya ordusu tarafından Bosna'da büyük mikyasta dağ manevraları yapılacaktı. Avusturya-Macaristan hükümeti bu manevralardan hem askerlik noktasından istifade etmek, hem

de büyük Sırbistan propagandasıyla uğraşanlara Avusturya-Macaristan'ın askerlik kudretini göstermek istiyordu. Avusturya veliahdı, Avusturya ordusunun başkumandanı sıfatıyla bu manevralarda hazır bulunmak üzere Saraybosna'ya gitmişti.⁹²

Saraybosna suikastı'nın hemen öncesinde Osmanlı ile Yunanistan arasındaki göçmenler sorunundan⁹³ ve Bahriye Nazırı'nın Fransa donanmasının manevralarını izlemek üzere Fransa'da bulunuşundan⁹⁴ bahseden gazeteler Avusturya'dan gelen telgraf haberleri ile mühim bir hadiset başlığı altında Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük Fransua Ferdinand ile zevcesi Düşes Hohenberg'e karşı bir suikast yapıldığını ve veliaht ile zevcesinin vefat ettiğini haber veriyorlardı.⁹⁵

Bir gün sonra cinayetin tafsilatını yazan gazetelerden Sabah, Avusturya-Macaristan veliahdı ve zevcesinin önce bombalı bir saldırıya uğradıklarını bundan kurtulunca silahla katledildiklerini ve bunu yapanların Sırp ırkına mensup olup, her ikisinin de Belgrat'ta terbiye gördüklerini belirtiyordu.⁹⁶

Tanin Gazetesi "Büyük Bir Cinayeti Siyasiye"⁹⁷ başlığıyla duyurduğu haberde bu cinayetin son seneler zarfında pek ziyade celb-i dikkat etmekte olan Avusturya ahval-i dahiliyesi nokta-i nazarından büyük bir ehemmiyet arz etmekte olduğunu ve Avusturya'nın parçalanması için çalışan muhtelif kuvvetler arasında Avusturya'yı teşkil eden milyonlarca Slav nüfusunun pek mühim bir mevkii bulunduğundan bahsederek Avusturya İmparatorluğu'nun en kuvvetli ve mühim bir direğini yıkmak için atılan kurşunların bu faaliyetin mahsulü olduğu belirtiliyor ve bu cinayetin Avrupa için pek mühim bir hadise-i siyasiye olacağını kesin bir dille anlatıyordu.

⁹² Ali İhsan Sabis, a.g.e., s. 45.

⁹³ Yunus Nadi, "Siyasiyyat", **Tasvir-i Efkar**, 28 Haziran 1914 No: 1123, s. 1.

⁹⁴ "Bahriye Nazırımız Fransa Manevralarında", **İkdam**, 29 Haziran 1914, No: 6234 s. 1.

⁹⁵ "Avusturya'da Mühim Bir Hadiset", **İkdam**, 29 Haziran 1914, No: 6234, s. 1.

⁹⁶ "Saraybosna Faciası", **Sabah**, 30 Haziran 1914, No: 8903, s. 1.

⁹⁷ "Büyük Bir Cinayet-i Siyasiye", **Tanin**, 30 Haziran 1914, No: 7983, s. 1.

Cinayete tepkilerle ilgili ise 2 Temmuz 1914 tarihli İkdam gazetesinde “Saraybosna Faciası” başlıklı haberin ayrıntılarında cinayetin tüm Avrupa’da büyük yankı uyandırdığı ve İngiltere ve Fransa gibi Avusturya’nın rakibi devletler tarafından bile üzüntüyle karşılandığı ve kınandığı Saraybosna’da ise Sırpalar aleyhine Müslümanlar ve Hırvatlar tarafından nümayişler düzenlendiği belirtiliyordu.⁹⁸

Ayrıca cinayete tepki olarak Viyana’da da mektepli öğrenciler tarafından nümayişler düzenlenmişti.⁹⁹

Almanya’nın, Avusturya’nın arkasında olduğunu göstermek için Alman İmparatoru’nun Arşidük’ün cenaze merasimi için maiyeti ile Viyana’ya gideceğini ve Osmanlı adına da bir şehzadenin cenazeye katılacağını gazetelerde duyurulmasından¹⁰⁰ bir gün sonra Viyana hükümetince veliaht ve eşi için fevkalade merasim yapılmayacağı ve hükümetler tarafından heyet gönderilmemesi istenmiştir.¹⁰¹

Tasvir-i Efkar gazetesi baş yazarı Yunus Nadi bu cinayetin Avusturya Macaristan’ın siyasi hayatına ve belki de mevcudiyetine karşı bir hareket olduğunu düşünmekte ve Avusturya’dan istikbali için bu mesele karşısında kuvvet ve dirayetini göstermesini beklemekteydi.¹⁰²

Tanin gazetesinde ise Avusturya’yı parçalamak isteyenlerin bu amaçla veliahdı öldürmüşlerse yanıldıklarını çünkü suikastın Avrupa’da İtilaf ve İttifak devletlerince hatta Rusya matbuatında bile nefretle karşılandığı ve Avusturya’nın da kolayca yıkılamayacak kadar güçlü ve Avrupa muvazenesi

⁹⁸ “Saraybosna Faciası”, **İkdam**, 2 Temmuz 1914, No: 6237, s. 1.

⁹⁹ “Suikastın Tafsilatı Etrafında”, **Tasvir-i Efkar**, 3 Temmuz 1914, No: 1128, s. 1.

¹⁰⁰ “Saraybosna Faciası”, **İkdam**, 2 Temmuz 1914, No: 6237, s. 1.

¹⁰¹ “Cenaze Merasimi”, **Tanin** 3 Temmuz 1914, No: 1986, s. 1.

¹⁰² Yunus Nadi, “Avusturya-Macaristan’a Suikast”, **Tasvir-i Efkar**, 8 Temmuz 1914, No. 1132, s. 1.

içinde yeri Avrupa için kolayca vazgeçilemeyecek kadar önemli olduğu dile getiriliyordu.¹⁰³

Cenaze merasiminden sonra¹⁰⁴ Avusturya gazetelerinin bazıları savaş çığırkanlığı yaparak “Belgrat” diye feryat ediyor, Sırbistan’ı bir coğrafya terimi haline getirmek lüzumunu ileri sürüyorlardı. Bazıları ise meseleye daha temkinli yaklaşarak meselenin maksadı aşmadan ülkede bir milliyet meselesi çıkarılmadan halledilmesini istiyorlardı.¹⁰⁵

Bu gelişmeler Balkanların huzurunun tehdit altında olduğunu gösteriyordu. Bunun temelinde ise gerek Londra ve gerekse Bükreş anlaşmalarının tabii bir hal vücuda getirmemesi ve Balkanlarda Slav ve Cermen rekabetinin had safhaya ulaşması yatmaktaydı.¹⁰⁶

Avusturya ve Sırbistan arasında çıkabilecek bir savaşın Balkanlarda İslav ve Cermen nüfuzu meselesi hükmünü alacağı düşünülmekte idi.¹⁰⁷

C. AVUSTURYA’NIN ÜLTİMATOMU VE SAVAŞ İLANININ TÜRK BASININDA DEĞERLENDİRİLMESİ

1. Genel Değerlendirmeler

Saraybosna suikastını duyar duymaz, Avusturya-Macaristan’ı yönetenler, Sırbistan’ı yola getirmek için aradıkları fırsatın nihayet çıktığını düşünmüşlerdir.¹⁰⁸

¹⁰³ “Körler Görmeyenler Değil, Görmek İstemeyenlerdir”, **Tanin**, 4 Temmuz 1914, No: 1989, s. 1

¹⁰⁴ “ Garib Ahval”, **İkdam**, 5 Ağustos 1914, No: 6270, s. 1

¹⁰⁵ Diran Kelekyan, “Avusturya-Macaristan Matbuatının Neşriyatı”, **Sabah**, 5 Temmuz 1914, No: 8908, s. 1.

¹⁰⁶ “ Körler Görmeyenler Değil, Görmek İstemeyenlerdir”, **Tanin**, 4 Temmuz 1914, No: 1989, s. 1

¹⁰⁷ Diran Kelekyan, “Faciadan Sonra”, **Sabah**, 9 Temmuz 1914, No: 8913, s. 1.

¹⁰⁸ Haluk Ülman, a.g.e., s. 295.

Avusturya Genelkurmay Başkanı Conrad, Sırbistan'a karşı harbin gerekliliğine çoktan inanmış bulunuyordu. Başvekil Derchtold da aynı düşüncede olmakla birlikte Almanya'nın desteğini kesin olarak sağlamadıkça bir savaşı göze alamıyordu.¹⁰⁹

Almanya-Rusya arasındaki siyasi gerginlik ve rekabet Almanya'nın cinayetten sonra Avusturya'yı inanılmayacak derecede dirayetli bir siyasete sevk etmesine neden oldu. Bu arada İtilaf ve İttifak devletleri gazeteleri birbirlerini harbe vesile aramakla itham ediyorlardı.¹¹⁰

Almanya, Fransa ve Rusya'nın askeri açıdan hazır olmamaları nedeniyle bir savaşı göze alamayacaklarını düşünerek Avusturya'ya Sırbistan meselesinde bütün kuvvetleriyle destekleneceği konusunda güvence vermiştir.¹¹¹

Yunus Nadi'ye göre Avusturya-Macaristan'ın iki mühim harp amili Hariciye Nazırı ve Erkan-ı Harbiye Reisinin iş başında bulunmamaları işin siyasi mahiyette kalacağını gösterse de bu iki önemli kişinin iş başında bulunmuyor görünmeleri gizli bir çalışma ve hazırlık için bile olabilirdi.

Sırbistan'da ise adeta seferberlik hali görülüyordu. Yunanistan ve Bulgaristan ile Romanya da hazırlık yapmaktaydı. Gelişmelere dikkatli bakıldığında Balkan ufuklarının sisleri arkasında azim faaliyetlerin olduğu ve Balkanların yeniden büyük karışıklıklara sahne olması ihtimali az değildi.¹¹²

Çok uluslu Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nu bir arada tutan tek öge, devletin tek meşruiyet kaynağı olan Habsburg Hanedanlığı'nın tek veliahdı öldürülmüştü. Sırp probleminin tam denetim altına alınmadığı sürece imparatorluğun sonu olabileceğini düşünen Avusturya Hükümeti'nin tepkisi

¹⁰⁹ Enver Ziya Karal, a.g.e., C. V, s. 366–367.

¹¹⁰ “Yeni Bir Buhran”, **Tanin**, 14 Temmuz 1914, No: 1997, s. 1

¹¹¹ Enver Ziya Karal, a.g.e., C. V, s. 367.

¹¹² Yunus Nadi, “Balkan Ufukları”, **Tasvir-i Efkar** 19 Temmuz 1914, No: 1143, s. 1.

çok sert oldu. Yine Yunus Nadi 26 Temmuz 1914 tarihli yazısında Sırbistan'a iyi bir ders vermesi beklenen Avusturya'nın tahminlerin bile ötesinde bir şiddetle 48 saat müddetli bir ultiatom vermesi ve bu ultiatomun bağımsız devlet anlayışını yok edecek maddeler içermesinden dolayı kabulü halinde Sırbistan'ı bir Avusturya ili haline getireceğini düşünüyordu.¹¹³ Muvaffak Galib¹¹⁴ ise; Viyana kabinesinin Sırbistan Hükümeti'ne tebliğ ettiği bu nota ile Slav – Germen ırklarının mücadelesini Avrupa diplomasisinin tetkikatına havale ettiğini düşünüyordu.

Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasındaki savaşı kaçınılmaz gibi gören Nadi için ise:

- 1- Avusturya'nın askeri harekatı yalnız Yenipazar sahasına münhasır kalır mı?
- 2- Sırbistan, Avusturya-Macaristan'ın askeri hareketlerine karşı mukabele eder mi?
- 3- Mesele umumi bir ihtilafa müncer olur mu, sorularının cevapları da çok önemliydi.¹¹⁵

Tanin'e göre ise; Avusturya için bu notanın muhteviyatı bir gaye olmaktan ziyade bir vasıta idi. Avusturya harb istiyor ve sürekli güçlenen İtilaf-ı Müselles tam hazır değilken Sırbistan'a bir darbe vurmak istiyordu.¹¹⁶

Avusturya, Sırbistan'la arasındaki gelişmelerde hiçbir ecnebi devletin müdahalesini kabul etmeyeceğini söylüyordu. Rusya ise Sırbistan'da cereyan eden ahvale karşı yabancı kalmayacağını ilan edince Kelekyana göre¹¹⁷

¹¹³ Yunus Nadi, "Galiba Harb Ateşleri Parlamak Üzere", *Tasvir-i Efkar*, 26 Temmuz 1914, No: 1149, s. 1.

¹¹⁴ Muvaffak Galip, "Siyasiyyat, Avusturya Notası", *Tercüman-ı Hakikat*, 24 Temmuz 1914, No: 11955, s. 1.

¹¹⁵ Yunus Nadi, "Galiba Harb Ateşleri Parlamak Üzere", *Tasvir-i Efkar*, 26 Temmuz 1914, No: 1149, s. 1.

¹¹⁶ "Fırtına", *Tanin*, 25 Temmuz 1914, No: 2007, s. 1

¹¹⁷ Diran Kelekyan, "Kat'i Münasebet Arifesinde", *Sabah*, 26 Temmuz 1914, No: 8928, s. 1.

meselenin çözülmesi diplomasi sahasından askerlik safhasına nakledilmiş oluyordu ki bu durumda bütün Avrupa sulhu mevzubahis oluyordu.

Dönemin en ciddi siyasi gazetesi¹¹⁸ Tercüman-ı Hakikat yazarı Muvaffak Galip¹¹⁹ olayın bundan sonraki durumu hakkındaki yazısında Rusya'nın, Avusturya ile Sırbistan arasındaki gelişmelere mutlak surette yine seyirci ve lakayt bir mevkide kalmak mecburiyetinde olduğunu, aksi takdirde Rusya'nın ordusunu hazırlama noktasındaki en küçük bir hareketinin Almanya'yı harekete geçireceğini bunun da harb-i umumiye neden olabileceğinden İtilaf-ı Müselles heyet-i düveliyesinin pek akim bir mevkii de kaldığı düşüncesinde idi.

Beklenen olmuş ve Avusturya'nın Sırbistan'a ilan-ı harp eylediği ajanslar tarafından 29 Temmuz'da duyurulmuştu.¹²⁰

Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında başlayan harbin Avrupa'ya da sirayet edip etmeyeceği bütün cihanın fikirlerini meşgul ettiğini söyleyen Yunus Nadi¹²¹, harbin bütün Balkanları sarmakta ve en ziyade Balkanlıları alakadar eylemekte olduğuna dikkat çekmektedir.

Harple alakadar devletlerin her birinin harbi umumileştirmekten içtinap edeceklerini söyleyen Yunus Nadi'nin¹²² aksine Diran Kelekyan ise İngiltere'nin meseleyi Rusya nokta-i nazarına müsait iken çözmek için bir konferans teklif etmişse de bundan olumlu bir cevap alınamamasından dolayı Sırbistan ile Avusturya arasındaki mücadelenin Avrupa'da genel bir mücadeleye doğru gittiğini düşünüyordu.¹²³

¹¹⁸ E. Semih Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları, Ankara, 2003, s.126

¹¹⁹ Muvaffak Galip, "Siyasiyyat, Avusturya-Sırbistan; Bulgaristan ve Biz", **Tercüman-ı Hakikat**, 26 Temmuz 1914, No: 11957, s. 1.

¹²⁰ "İlan-ı Harb", **Sabah**, 29 Temmuz 1914, No: 8930, s. 1.

¹²¹ Yunus Nadi, "Harb ve Balkanlar", **Tasvir-i Efkâr**, 30 Temmuz 1914, No: 1153, s. 1.

¹²² Yunus Nadi, "On Gün Evvel On Gün Sonra", **Tasvir-i Efkâr**, 31 Temmuz 1914, No: 1154, s. 1.

¹²³ Diran Kelekyan, "Muharebe ve Avrupa", **Sabah**, 30 Temmuz 1914, No: 8931, s. 1.

Gelişmeler Avrupa'yı 40 yıldır görmediği bir buhranla karşı karşıya bırakmıştı.¹²⁴ Bu mesele artık düvel-i muazzamanın bir meselesi halini almıştı. Zaman pek nazik, hadisat gayet vahim bir şekildeydi.¹²⁵

Meselenin bu derece nazik hale gelmesinde Slavlara destek vermezse itibarı zedelenecek olan Rusya'nın ve Avusturya'yı Balkan Savaşları'nda durduran bu sefer de aynı şekilde hareket ederse önemli bir müttefikini kaybedeceğini düşünen Almanya'nın kararlı politikaları etkili olmuştu.

Avusturya'nın Sırbistan'a savaş ilanından iki gün sonra Rusya'nın Alman sınırları dahil olmak üzere bütün sınırlarında seferberlik ilan etmesi¹²⁶ Harb-i Umumi'nin ilk safhasını oluşturmuştur.

Ahmet Agayef¹²⁷ Harb-i Umumi'nin başlaması veya başlamamasını İngiltere'nin elinde görmekteydi. İngiltere isterse bütün Avrupa'nın yekdiğerine karışacağını, istemezse Avusturya'nın kendi başına Sırbistan'ı ezerek işi bitireceğini düşünerek İngiltere'nin rolüne dikkat çekmekteydi.

Fakat aynı gazeteden Muvaffak Galip bir gün sonra "Mühim Bir Kaziye"¹²⁸ başlıklı makalesinde seferberliklerin ilan edilmesinden dolayı artık Harbi Umumi'nin muhakkak olduğunu, seferberlikler ilan edildikten sonra dünyada hiçbir kuvvetin Harb-i Umumi'yi durduramayacağını çünkü Almanya'nın önce kendisi saldırmak istediği için bir günü bile çok önemli gördüğünü düşünüyordu. Ayrıca Fransa ve Rusya'nın bu andan itibaren İngiltere'nin teklifi ile haysiyet-i milliyelerini ilelebet lekedar etmek istemeyecek olmalarını savaşın çıkacağına delil olarak gösteriyordu.

¹²⁴ "Faaliyet-i Siyasiye", **Tanin**, 30 Temmuz 1914, No: 2012, s. 1

¹²⁵ "Harb Başladı Tesiratına Dikkat Lazım", **İkdam**, 29 Temmuz 1914, No: 6263, s. 1.

¹²⁶ "Rusya'da Seferberlik", **Sabah**, 31 Temmuz 1914 No: 8932, s. 1.

¹²⁷ Ahmet Agayef, "Siyasiyyat, Her Şeye Hakim İngiltere'dir", **Tercüman-ı Hakikat**, 1 Ağustos 1914, No: 11963, s. 1.

2. Balkanlarla İlgili Değerlendirmeler

Saraybosna suikastından sonra Balkanların durumuyla yakından alakadar olmaya başlayan gazeteler Sırbistan ve Avusturya arasındaki ilişkilerin Harbi-i Umumi'ye neden olup olmayacağından ziyade Balkanlara yapacağı tesiratla ilgili yorumlar yapmışlardır.

Bunlardan birinde Yunus Nadi¹²⁹ "Balkan Ufukları" başlıklı makalesinde Sırp kavminin hiçbir zamanda görülmemiş bir surette harp etmek ihtiyaçları ve adeta iştiyakları içinde çırpındığını sebep ve saikleri nedir bilinmez fakat Sırbistan'ın iç yüzünde hüküm ferma olan ruhi haletin savaş taraftarlığı olduğunu belirtmiş ve bu ruhi haletin de Balkanları karıştırabileceğine dikkat çekerek Balkanların yeniden karışmağa doğru peyda ettiği şu korkunç istidatlar hengamında Bulgaristan ile Romanya'nın lakayt ve atıl durmayacaklarını düşünmekteydi.

Muvaffak Galip¹³⁰ ise Tercüman-ı Hakikat'te: "Avusturya-Sırbistan ihtilafı ne derece vahim ise Balkanların vaziyeti de o derece vahimdir. Herkes yarın ne olacağını tayin edemediği cihetle mutlaka hazır bulunmak mecburiyetindedir. Sırbistan bugün mağlup olur da Bulgaristan veya diğer bir devlet ondan istifade etmek istemez gibi bir fikir dermeyen etmek pek abestir." diyerek Balkanlara dikkat çekmiştir.

İkdam'da da Avusturya ve Sırbistan arasındaki harbin Balkanlarda yeni gelişmelere neden olabileceği belirtilmiştir.¹³¹

Özellikle Tanin'de Avusturya ile Sırbistan arasındaki savaşın Osmanlı için çok mühim bir hadise olduğunu, şu esnada bütün Osmanlı diplomasisinin

¹²⁸ Muvaffak Galip, "Siyasiyyat, Mühim Bir Kazıye", *Tercüman-ı Hakikat*, 2 Ağustos 1914, No: 11964, s.1.

¹²⁹ Yunus Nadi, "Balkan Ufukları", *Tasvir-i Efkar*, 19 Temmuz 1914, No: 1143, s. 1.

¹³⁰ Muvaffak Galip, "İtilaflarda Halet-i Ruhiye-i Umumiye", *Tercüman-ı Hakikat*, 27 Temmuz 1914, No: s. 1.

¹³¹ "Harb Başladı Tesiratına Dikkat Lazım", *İkdam*, 29 Temmuz 1914, No: 6263, s. 1.

kemal-i ehemmiyetle çalışması ve cereyan-ı hadisatın yakından takip edilmesi gerektiği belirtilmiştir.¹³²

“Bükreş Ahitnamesi'nin her bir neticesine göre yeni şekiller alacağı muhakkaktır.” diyen Yunus Nadi¹³³ Bulgaristan'ın da Sırbistan'ın içine düştüğü durumdan istifade edeceğini düşünmektedir.

Sabah'ta ise Diran Kelekyan¹³⁴, Sırbistan'da böyle bir gailenin olması Yunanistan'la arasındaki rabıtayı etkileyeceğinden Osmanlı'nın Yunanistan'la olan ilişkilerinde bu konunun dikkate alınması gerektiğini düşünüyordu.

Yine Diran Kelekyan da¹³⁵ genel olarak diğer yazarlar gibi Avusturya-Sırbistan meselesini öncelikli olarak Balkanlar açısından değerlendirmekte ve Yunanistan'la Bulgaristan'ın durumlarını ve hareketlerini son derece önemli görmekteydi.

Yunus Nadi'de¹³⁶ Avusturya ile Sırbistan arasındaki harbin en büyük neticesinin Balkan Haritası üzerinde olacağını belirtmiştir.

Aynı yazar Harb-i Umumi başlayınca da “Balkanların Muvazeneti”¹³⁷ adlı makalesinde: “Balkanlar Balkanlılarıdır, deyip Türk ve Müslümanları yok farz edip yeni bir düzen kurmak isteyen Avrupalıların aksine bugün Balkanlıların kendileri karşılıklı görüşmelerle yeni bir düzen kuracaklarını ve bu düzeni kuracaklar arasında Osmanlı'nın birinci mevkiî işgal etmesi de doğaldır.” yorumunu yapıyordu.

¹³² “Fırtına”, **Tanin**, 25 Temmuz 1914, No: 2007, s. 1

¹³³ Yunus Nadi, “Harb ve Balkanlar”, **Tasvir-i Efkar**, 30 Temmuz 1914, No: 1153, s. 1.

¹³⁴ Diran Kelekyan, “Kat’i Münasebet Arifesinde”, **Sabah**, 26 Temmuz 1914, No: 8928, s. 1.

¹³⁵ Diran Kelekyan, “Üçüncü Balkan Muharebesi”, **Sabah**, 28 Temmuz 1914, No: 8929-1, s. 1.

¹³⁶ Yunus Nadi, “Harb ve Balkanlar”, **Tasvir-i Efkar**, 30 Temmuz 1914, No: 1153, s. 1.

¹³⁷ Yunus Nadi, “Balkanların Muvazeneti”, **Tasvir-i Efkar** 6 Ağustos 1914, s. 1.

D. HARB-İ UMUMİ'NİN BAŞLAMASI ve BASINDAKİ DEĞERLENDİRMELER

Üçlü İtilaf ve Üçlü İttifak bloklarının mensuplarından olan Rusya ile Avusturya – Macaristan İmparatorluğu arasında Saraybosna suikasti sonrasında meydana gelen karşılıklı savaş ilanlarıyla I. Dünya Savaşı'na yol açan bir sıcak çatışma Balkan Savaşları esnasında engellenmişti. Ancak bu gönülsüz barışın bu devletlerin Balkanlarla ilgili politikalarının karşılıklı uyumsuzluk ve kaygıları içeren hassas dengeler üzerine kurulmuş olduğu gerçeğini değiştirmedeği ortadaydı.¹³⁸

Almanya, Rusya ve Fransa'nın seferberliklerini durdurmamaları üzerine kendisine harp ilan edileceğini anladığından özellikle Rusya'nın zaman kazanıp hazırlanmaması için bu iki devlete ilan-ı harb eyledi.¹³⁹

Bir gün önce savaşın başladığını duyuran gazetelerin 3 Ağustos sayılarında Almanların Fransız topraklarına girdikleri duyuruldu.¹⁴⁰

Kimsenin istemediği bu savaşın acaba bu dört devlet arasında sınırlı kalıp kalmayacağını¹⁴¹ merak edildiği ve İngiltere'nin İslavlık davası için kan dökmeyeceğinin düşünüldüğü¹⁴² bir sırada İngiltere, Belçika'ya taarruz edilmesini sebep-i harb saymış ve Berlin Hükümeti, Belçika'nın bitarafılığını ihlal edince Almanya'ya harp ilan etmiştir.¹⁴³

Ahmet Agayef İngiltere'nin, Almanya'nın galip gelmesi halinde kendisiyle yarışacak düzeyde bir rakip ortaya çıkacak olmasından ve Rusya

¹³⁸ Vahdet Keleşyılmaz, "Atatürk'ün Bulgar Basımındaki Önemli Bir Polemik Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri ve Ulusal Dış Politika Üzerine" **A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, Kasım 1997, Yıl:10 ,Sayı:20 'den ayrı basım, s.419

¹³⁹ "Alman Kayzeri Rusya'ya İlan-ı Harb Etti", **Tercüman-ı Hakikat**, 2 Ağustos 1914, No: 11964, s. 1.

¹⁴⁰ "Almanlar Dün Fransız Topraklarına da Girdiler", **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Ağustos 1914, No: 11965, s. 1.

¹⁴¹ "İngiltere'den Hala Ses Yok", **İkdam**, 4 Ağustos 1914, No: 6369, s. 1.

¹⁴² "İtalya-İngiltere", **Tanin**, 5 Ağustos 1914, No: 2018, s. 1

¹⁴³ Diran Kelekyan, "Avrupa Muharebesi ve Balkanlar", **Sabah**, 6 Ağustos 1914, No: 8938, s. 1.

ile Fransa'nın galip gelmesi halinde ise onlara eskisi gibi söz geçiremeyeceği endişesinden dolayı bu savaşa katıldığını belirtmiştir.¹⁴⁴

Gazeteler İttifak-ı Müselles devletlerinden İtalya'nın ise uzun süre tarafsız kalmasının mümkün olmadığını¹⁴⁵, İtalya'nın İttifak-ı Müselles'e son derece sadık olduğunu¹⁴⁶ İtalya'nın yakında bitarafılığı bırakacağı¹⁴⁷ yönünde tahminlerde bulunmuşlarsa da İtalya savaşa oldukça geç ve farklı tarafta katılacaktır.

Tanın¹⁴⁸ Harb-i Umumi'nin başlama sebebi olarak Türklere haksızlık yapılan Balkan Savaşlarının sonuçlarını gösterirken yine aynı şekilde Diran Kelekyan da¹⁴⁹ sebep olarak Balkan Savaşları ile şark muvazenesinin bozulmasını göstermekte idi.

Harbin başlamasıyla birlikte Diran Kelekyan sonuçlarla ilgili Almanya'nın galip gelmesinin Avrupa'daki dengeleri değiştireceğini, Almanya'nın yenilmesi halinde ise Fransa, İngiltere ve Rusya'nın nüfuzunun artacağını fakat şu muhakkak ki kim kazanırsa kazansın yeni bir Avrupa ve yeni bir siyaset aleminin ortaya çıkacağı ve savaşın da dört ay süreceği yorumlarında bulunuyordu.¹⁵⁰

İkdam'da¹⁵¹ ise Harb-i Umumi'nin süresi ile ilgili suale cevap vermenin zor olduğu çünkü tarihte bu derece müthiş bir harbe tesadüf edilmediği yorumu yapılmakta ise de bazılarının Avrupa'nın böyle bir harbe 3 aydan fazla dayanamayacağını tahmin ettiği yazılıyordu.

¹⁴⁴ Ahmet Agayef, "İngiltere, İtalya", **Tercüman-ı Hakikat**, 7 Ağustos 1914, No: 11969, s. 1

¹⁴⁵ Diran Kelekyan, "Avrupa Muharebesi ve Balkanlar", **Sabah**, 6 Ağustos 1914, No: 8938, s. 1.

¹⁴⁶ "Garip Ahval", **İkdam**, 5 Ağustos 1914, No: 6270, s. 1.

¹⁴⁷ "Harb-i Umumi Başladı", **İkdam**, 6 Ağustos 1914, No: 6271, s. 1.

¹⁴⁸ Hüseyin Cahit, "Türkün Ahı", **Tanın**, 9 Ağustos 1914, No: 2023, s. 1.

¹⁴⁹ Diran Kelekyan, "Avrupa'nın Cezası", **Sabah**, 10 Ağustos 1914, No: 8942, s. 1.

¹⁵⁰ Diran Kelekyan, "İstikbale Bir Nazar", **Sabah** 7 Ağustos 1914, No: 8939, s. 1.

¹⁵¹ "Harb-i Umumi Başladı", **İkdam**, 6 Ağustos 1914, No: 6271, s. 1.

Bu yorumlar da Osmanlı yöneticilerinin Almanya'yla ittifak yapılmasından sonra savaşa girmemek için değişik sebepler ileri sürerek 3 ay beklemelerinin ve savaş sonunda Almanya galip gelirse fiilen savaşa girmeden bir şeyler elde etmeyi düşündükleri görüşünü güçlendirmektedir.

Yine savaşın çıkmasına neden olan iki devletle ilgili olarak; İttifak-ı Müselles mağlup olursa Avusturya haritasında mühim değişiklikler olur. İttifak-ı Müselles'in galebesi takdirinde ise "Sırbistan" kelimesi sırf bir coğrafya tabiri hükmünü alacaktır şeklinde tahminlerde bulunuluyordu.¹⁵²

Savaşın görünüşteki sebebi Sırbistan ile Avusturya arasındaki dengenin bozulması gösterilse de gerçek sebep olarak Berlin Hükümeti'nin İngiltere'nin bahriye üstünlüğüne karşı rekabete girişmesiyle bu devletin Rusya ve Fransa'ya yakınlaşıp Avrupa'da gruplaşmaların netleşmesi gösteriliyordu.¹⁵³

Savaşın gidişatına ait sağlıklı yorumların ise ancak 1 hafta sonra gelecek telgraf haberiyle yapılabileceği düşünülüyordu.¹⁵⁴

¹⁵² Diran Kelekyan, "İstikbale bir Nazar", *Sabah*, 7 Ağustos 1914, No: 8930, s. 1.

¹⁵³ Diran Kelekyan, "Avrupa Muvazenesi Nasıl Bozuldu", *Sabah*, 8 Ağustos 1914, No: 8940, s. 1.

¹⁵⁴ "Harb-i Umumi Etrafında", *İkdam*, 7 Ağustos 1914, No: 6272, s. 1

II. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ VE I. DÜNYA SAVAŞI

A- OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞ KARŞISINDAKİ TUTUMU

1- Seferberlik İlanı

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamak üzere olduğu günlerde Genel Kurmayda İstihbarat Şube Müdürü olarak görev yapmakta olan Karabekir Paşa¹ 27 Temmuz 1914'te Avusturya-Macaristan'la Sırbistan arasında siyasi münasebetler kesilince işin artık bir dünya savaşına sürükleneceğini ve Osmanlının da bir takım tedbirler alması gerektiğini kabul eden Enver Paşa'nın ilk hazırlık olarak kolordulara: "Dört haftalık talim için hemen mümkün olan hızla mümkün olduğu kadar ikmal efradı celp olunacaktır." emrini verdiğini söylüyordu.

1 Ağustos 1914 tarihinde Almanya'nın Rusya'ya harp ilan etmesi üzerine 1-2 Ağustos gecesi Yeniköy'de Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'nın yalısında toplanan ve Enver Paşa, Cemal Paşa, Talat, Cavit ve Halil Bey'lerden mürekkep bir kısım vekiller heyeti hemen vaziyeti müzakere ile Osmanlı ordusunun seferber hale vaz'ına ve aynı zamanda; "Umumi Harpte Türkiye'nin bitaraf kalacağıının ve buna, muharip devletleri riayete mecbur etmek için ordumuzun seferber hale konduğunun ilan edilmesine" karar verilmiştir.²

Cemal Paşa³ hatıralarında Heyet-i Vükela arasında Almanya ile Osmanlı Devlet'i arasındaki ittifaktan haberi olmayanların bile Osmanlı ordusunun umumi seferberliğinin ilanını bir ihtiyat tedbiri telakki etmelerine

¹ Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbine Neden Girdik, C. II, İstanbul, 2000, s. 151

² Ali İhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, İstanbul, 1991, C. 1, S. 103

³ Cemal Paşa, Hatıraları (Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal), İstanbul, 1959, s. 186

dayanarak seferberliğin uygulanması ve kamuoyu tarafından kabullenilmesinin kolay olduğunu düşünüyordu.

Seferberlik hakkındaki padişahın iradesi de alındıktan sonra 2 Ağustos 1914 tarihinde harbiye nezaretine seferberlik emri tebliğ edildi. Aynı zamanda seferberlik müddetince örfi idare de ilan olundu.⁴

Liman Von Sanders'e göre⁵ Türkiye seferberliği Balkan Savaşı'ndakinin tersine pürüzler çıkmadan 1914'te kolaylıkla tamamlamışsa da Ahmet Emin Yalman, uzun soluklu bir savaş yerine, birkaç hafta içinde kaderi belli olacak bir savaş düşünüldüğü için ne pahasına olursa olsun büyük bir ordu toplama yoluna gidildiğini ve eksiklerle sıkıntıların had safhada olduğunu söylüyordu.⁶

Ali İhsan Sabis⁷ de savaşa girişimizle ilgili yorumunda Enver Paşa'nın Almanların savaşı kat'i kazanacaklarına tam bir imanla kanaat getirmiş olmasından dolayı Osmanlı Devleti'nin askeri hazırlıklarını tamamlamadan savaşa girdiğini düşünüyordu.

Yine Sabis, "Kolordularımızın çoğu, seferberliğini ikmal etmiş olmakla beraber, meselenin insan yığınlarını toplamak ve bunları birer sürü gibi harekete geçirmekten ziyade Kolordularımıza muharebe etme kabiliyeti kazandırmak gerekiyordu." Diyerek Osmanlı Ordusunun hazır olmadığını dile getiriyordu.

Ahmet Agayef hükümetin sonuna kadar bitarafliğini muhafazaya ve bunu sağlamak için de umumi seferberlik icrasına karar vermesini kalben tasvip ettiğini çünkü Osmanlının bitarafağa yalnız hukuk ve menfaatlerine riayet edilinceye kadar sadık ve sabit kalabileceğini çünkü kimsenin bugün Osmanlıya teminat verenlerin yarın başka bir vaziyet almayacağını garanti

⁴ Ali İhsan Sabis, a.g.e. C. 2, s. 103–104.

⁵ Liman Von Sanders, Türkiye'de Beş Yıl (Çev: Örgün Uğurlu), İstanbul, 1999, s. 39.

⁶ Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul, 1987, s. 273

⁷ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. II, s. 87.

etmeyeceğini düşünüyordu. Bundan dolayıda Osmanlı Hükümeti'nin şimdiden kuvvetlerini toplayarak her şeye hazır olmasını bir vazife olarak görmekte⁸ ve seferberlik ilanını desteklemekteydi.

Kelekyan⁹ da Agayef gibi düşündüğü için bu seferberliği vazife-i vataniyyenin ifası olarak görmekte ve desteklemekte idi. Yine Kelekyan¹⁰ seferberlikle ilgili olarak "Hazır ol cenge eğer ister isen sulh-ı salah" diyerek seferberliğin lüzumunu ve ne amaçla yapıldığını dile getiriyordu.

Seferberliğin uygulanmasıyla ilgili Tercüman-ı Hakikat'teki köşesinde Agayef¹¹ "Ordu ve Millet için Ölüm Geride Selamet ve Saadet İleridedir" başlıklı yazısında Türk milletinin hükümetin seferberlik emri karşısında orduya koşuşunu ve katlandığı fedakarlıkları anlatıyordu.

Tanın'de¹² ise böyle bir zamanda müdafa-i vatan işine koşmanın pek büyük bir vazife olduğu, vazifenin de sadece silah taşımak, çarpışmak değil maddi ve manevi kuvvetleri bir araya toplayıp birlik haline getirmek olduğunu hudutlara giden askerlerin ailelerine sahip çıkmanın da önemli bir vazife olduğu belirtilerek geride kalanlara da önemli vazifeler düştüğü vurgulanıyordu.

İkdam'da¹³ ise savaşın her yerde olduğu gibi Osmanlı ülkesinde de hayat şartlarını değiştirdiğini, böyle zamanlarda itidalli olmanın herkes için farz olduğu belirtilerek halktan katlanılacak fedakarlıklara karşı sabırlı olunması isteniyordu.

⁸ Ahmet Agayef, "Vaziyet Bizi Dürbünlüğe Davet Ediyor", **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Ağustos 1914, No:11965, s.1.

⁹ Diran Kelekyan, " Harb-i Umumi Arefesinde", **Sabah**, 3 Ağustos 1914, No: 8935, s.1.

¹⁰ Diran Kelekyan, "Adriyatik Denizinde İtalya", **Sabah** 14 Ağustos 1914, No: 8946, s. 1.

¹¹ Ahmet Agayef," Ordu ve Millet İçin Ölüm Geride, Selamet ve Saadet ileridedir", **Tercüman-ı Hakikat**, 13 Ağustos 1914, No: 11975, s.1.

¹² Siyasiyyat, "Savaşalım ve Çalışalım", **Tanın**, 21 Ağustos 1914, No: 2034, s. 1

¹³ "Garaib-i Ahval", **İkdam**, 5 Ağustos 1914, No: 6370, s. 1

Yunus Nadi de¹⁴ seferberlik emri ile ilgili yorumunda "Kimseye karşı hiçbir garezimiz, fena maksadımız yok; vatanımızı muhafaza etmek maksadını besliyoruz. Ancak bunun için hazırlanıyoruz. Dünyada bitaraf hükümetlerin bile fevkalade hazırlıkta bulduklarını görerek her ihtimale karşı uyanık bulunmak isteriz. Onun için Osmanlılar silah başına." diyordu ve Osmanlı seferberliğinin maksadını net bir dille açıklıyordu.

2) Basının Tarafsızlıkla İlgili Yorumları

Osmanlı Devleti'nin savaş başladıktan sonraki durumu jeopolitik konumundan dolayı çok daha önem kazanmış ve takip edeceği politikalarla ilgili basında önemli değerlendirmeler yapılmıştır.

Agayef¹⁵ Osmanlı Devleti'nin seferberlik ilanının yegane sebebi olarak bitarafilılığı muhafazayı gösteriyor ve hadiseler Osmanlıyı da fırtınanın içine çektiği zaman kuvvetli olursa bitaraf kalabilir diyerek Osmanlı Devleti'nin Harb-i Umumi'de bitaraf kalmayı düşündüğünü belirtiyordu.

İkdam¹⁶ gazetesinde Osmanlı Devleti'nin kat'i olan bitarafilılığına rağmen yine ahvalin fevkaladeliğine karşı bütün hükümetlerin yaptığı gibi bir tedbir-i ihtiyati olarak askerini çağırdığını, kimseye karşı bir garezinin, fena maksadının olmadığını, yalnız sınırlarını muhafaza etmek maksadıyla seferberliğin ilan edildiğini söyleyerek seferberliğin bitarafilılığa matuf olarak ilan edildiğini açıklamaya çalışıyordu.

Basın, Devlet-i Osmaniye'nin bitaraf politikalarını açık ve net bir şekilde destekliyordu. Kelekyan¹⁷ Sabah gazetesindeki köşesinde, taarruz görmeyen bitarafilılıkları ihlal edilmeyen emniyet-i hariciyeleri tehlikelere maruz

¹⁴Yunus Nadi, "Hükümetimizin Bitarafilığı" *Tasvir-i Efkar*, 3 Ağustos 1914, No. 1157, s.1

¹⁵ Ahmet Agayef, "Vaziyet Bizi Dürbinliğe Davet Ediyor", *Tercüman-ı Hakikat*, 3 Ağustos 1914, No:11965, s. 1.

¹⁶"Osmanlılar Silah Başına", *İkdam*, 11 Ağustos 1914, No: 6276, s. 1

¹⁷ Diran Kelekyan, "Bitarafilık ve Bitaraflar", *Sabah*, 13 Ağustos 1914, No: 8945, s. 1.

kılınmayan devletler için Avrupa'nın şu karmaşık savaşına katılmaktansa uzaktan seyirci kalmanın daha iyi olacağını düşünerek bitarafılığı destekliyordu.

Tercüman-ı Hakikat'te Ahmed Agayef:¹⁸ "Osmanlı Devleti kat'i bir mecburiyet olmayıncaya kadar bitarafılığa riayet eyleyecektir." diyerek hükümetin bitarafılıktan yana olduğunu söylüyordu.

Tanin ise¹⁹ hükümetin bitaraf kalmak için elinden geleni yapmaya azmetmiş olmasına rağmen, gelişmelere bakılırsa bitaraf kalmanın pek büyük fedakârlıklar mukabilinde temin edilebileceği düşüncesindedir.

Sabah gazetesi'nin başyazarı Kelekyan değişik tarihlerde yazdığı makalelerde bitarafılık üzerinde ısrarla durmuştu. 19 Eylül'de²⁰ bitaraf devletlerin savaş sonunda muvazenet unsurları olacaklarını, 3 Ekim'de²¹ bitarafılığın öneminin arttığını belirtmiş ve arkasından 5 Ekim'de²² savaş sonrası şartların belirlenmesinde bitarafların düşüncelerinin de oldukça önemli olacağını dile getirmiştir.

Yabancı basında Osmanlı Devleti'nin bitarafa aykırı politikalar takip ettiğine dair çıkan haberler karşısında Tanin'deki bir yorumda²³ Goben ve Breslav gemilerinin Osmanlı Devleti tarafından satın alınmasının bitarafılığa karşı kullanılamayacağı çünkü Osmanlı Devleti'nin savunması için ihtiyaç duyduğu iki gemiye İngiltere'nin hukuk dışı bir şekilde el koyduğu ve Osmanlının güvenliği için Almanya'dan iki gemi satın aldığı belirtiliyor ve buna karşılık bitaraf Yunanistan'ın Adalar Denizi'nde İngiltere'ye bir üs verdiğinin de unutulmaması gerektiği dile getirilerek Osmanlı bitarafılığının

¹⁸ Ahmet Agayef, "İtalya ve Balkan Devletleri", **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Ağustos 1914, No: 11977, s. 1.

¹⁹ Siyasiyyat, "Savaşalım ve Çalışalım", **Tanin**, 21 Ağustos 1914, No: 2035, s. 1

²⁰ Diran Kelekyan, "Hata Alud Teşebbüsler", **Sabah**, 19 Eylül 1914, No: 8981, s. 1.

²¹ Diran Kelekyan, "Romanya, İtalya, Balkanlar", **Sabah**, 3 Teşrin-i Evvel 1914, No: 8995, s. 1.

²² Diran Kelekyan, "Muharebenin Müddeti", **Sabah**, 5 Teşrin-i Evvel 1914, No: 8997, s. 1.

²³ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitarafılığı", **Tanin**, 5 Eylül 1914, No: 3049, s. 1

devam ettiği vurgulanıyordu. Tercüman-ı Hakikat'te ise:²⁴ "Bizi tahriklerle bitaraflik mevkiinden çıkarmak isteyenlerin hesaplarında yanılmış olduklarını zaman gösterecek." denerek devletin bitarafılığının sürekli olduğuna vurgu yapılıyordu.

Hükümet-i Osmaniye'nin hal-i harpte bulunan devletlere karşı en ciddi bir bitaraflik muhafaza etmek azminde bulunduğunu çok defa ilan etmiş olduğunu söyleyen Tanin'de,²⁵ İngiliz ve Fransız gemilerinin Çanakkale Boğazından karasuları dahilinde içeri girip çıkıp gemileri tevkif etmesini hukuk-u düvelin hiçbir maddesiyle uyuşmayacağını örnek göstererek hükümetin iyi niyetlerinin ciddi bir hüsnü kabul ile karşılanmadığı şeklinde bir yorum yapılıyordu.

Mısır'dan Almanya ve Avusturya memurlarının çıkarılmasını yorumlayan Kelekyan'da²⁶, Osmanlının bitaraf iken bunun yapılmasının hukukuna taarruz hükmünü aldığını düşünüyordu.

3. Goben ve Breslav Olayı

1914 yılı başlarında Türk-Yunan ilişkileri çok gergindi. İki ülke arasında Adalar meselesinden dolayı bir savaş olasılığı vardı. İngiltere'den "Reşadiye" dretnotunun yanında Brezilya için yaptırılmakta olan "Rio de Janerio" adlı dretnotu da satın alınmış ve buna "Sultan Osman" adı verilmişti.²⁷

"Sultan Osman" dretnotunu teslim alıp Rauf Bey komutasında memlekete götürecek olan bin kişilik mürettebat ve askerlerin de Reşit Paşa vapuruyla İngiltere'ye gelmiş olmasına rağmen 2 Ağustos 1914 günü sancak

²⁴ Muvaffak Galip, "Bulgaristan'ın Vazifesi", **Tercüman-ı Hakikat**, 16 Ağustos 1914, No:11978, s.1

²⁵ Siyasiyyat, "Boğazlar Niçin Kapandı", **Tanin**, 30 Eylül 1914 No: 2082, s. 1

²⁶ Diran Kelekyan "Mısır Dair", **Sabah**, Teşrin Evvel 1914, No: 8994, s.1

²⁷ Bilal N. Şimşir, Ege Sorunu , Belgeler, Ankara, 1982, C.II., S. XXX.

çekme töreninden yarım saat evvel İngilizler "Sultan Osman"a el koyduklarını açıkladılar.²⁸

İngiltere bu müsadere kararını verdiği 2 Ağustos 1914'te henüz kendisi ne seferberlik ne de harp ilan etmişti.²⁹

Tüm gazetelerin bu olaya tepkisi büyük olmuştur. Tanin gazetesi'nde Millet'in bir intizar-ı medet içinde beklediği Sultan Osman gemisine teslimi yarım saat kala el konulmasının anlaşılır bir şey olmadığı, İngiltere filosunun Sultan Osman zırhlısına muhtaç olmadığı fakat binlerce kilometre sahili bulunan Osmanlı Devleti için bu geminin çok elzem olduğu belirtilerek Türk milletinin hayal kırıklığı dile getiriliyordu.

İngiltere Hükümeti'nin bunun sadece Osmanlı Devleti'nde değil bütün Müslümanlar üzerinde husule getireceği nahoş tesirata nazar-ı dikkate almaya lüzum görmeden Sultan Osman gemisini tevkif ettiği belirtiliyordu.³⁰

Şebilürreşad'da da Reşadiye ve Sultan Osman dretnotlarına el konarak Osmanlının müdafaasız bırakılması, İngiltere'nin Osmanlı aleyhinde çevirdiği entrikalardan biri olarak görülüyordu.³¹

Ahmet Agayef 8 Ağustos 1914 günkü yazısında: "İtilaf devletlerinin biz onlara yaklaştıkça onların bizden uzaklaşmakta olduklarını, menfaatlerimizi ve haysiyetimizi çiğnemekten özel bir zevk duydukları anlaşılıyor. Osmanlılığın temin-i istikbal için büyük bir amil olacağını umduğumuz bu gemilere böyle buhranlı bir dönemde el konulması Osmanlılar üzerinde elim bir tesir icra etmiştir. Muhteşem bir donanması olan İngiltere'nin böyle bir harekette bulunması o azamet ve asaletine yakışıyor mu? İngiltere Rusya'nın

²⁸ Rauf Orbay, Cehennem Değirmeni, İstanbul, 1993, s. 15.

²⁹ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. I, s. 222.

³⁰ Siyasiyyat, "Sultan Osman", Tanin, 7 Ağustos 1914, No: 2020, s. 1

³¹ S. M. Tevfik, "Harb-i Umumi ve İslam Alemi", Sebilürreşad, 20 Ağustos 1330, No: 309, s.393

arkasına düşüp süründüğü günden beri küçüldükçe küçülüyor.”³² diyerek Osmanlı kamuoyunda bu olaydan dolayı İngiltere’ye dolayısıyla İtilaf Devletleri’ne büyük bir tepkinin olduğuna ve bu işin perde arkasında ise Rusya’nın varlığına dikkat çekiliyor.

Eğer bu gemiler Osmanlıya verilseydi Ege de Yunanlılara üstünlük sağlandığı gibi Karadeniz’de dengeler değişecek, Osmanlı Devleti Rusya’ya karşı kendini daha güvende hissedecekti. Karabekir Paşa da inşası bittiği halde Sultan Osman zırhlısının verilmemesini İtilaf Devletleri’nin Boğazlar hakkında bir plan hazırladıklarının göstergesi olarak görüyordu.³³

İngiltere Hükümeti’nin Sultan Osman ve Reşadiye denizcileriyle iki torpido muhribine karşı tatbik eylediği muamele devletlerarası hukukun şimdiye kadar kaydetmediği bir hadiseydi.³⁴

Osmanlı gemilerine el konulmasından sonra, boğazların yapılacak bir Rus saldırısına açık hale geleceği ve Karadeniz’deki Rus egemenliğinin Balkan Devletleri üzerinde olumsuz etki yapacağını düşünen Almanya, İttifak antlaşması gereği³⁵ Akdeniz’de İtilaf donanmaları kıskacında kalan Goben ve Breslav gemilerini İstanbul’a gönderme kararı aldı.³⁶

Karabekir’e göre de eğer Sultan Osman zırhlısını İngilizler Osmanlı Devleti’ne bir tarafsızlık anlaşmasıyla teslim etselerdi, o zaman iyi niyetlerinden emin olunacağından Osmanlı için ne Almanlarla ittifaka ve ne de Almanların gemisine gerek kalmazdı.³⁷

Enver Paşa Goben ve Breslav’ın haricinde ayrıca Avusturya donanmasındaki bir filonun ve özellikle birkaç denizaltı gemisinin getirilmesi

³² Ahmet Agayef, “Müteessir Olmamak Kabil midir?”, *Tercüman-ı Hakikat*, 8 Ağustos 1914, No: 11970, s.1.

³³ Kazım Karabekir, a.g.e., C. I, s. 82.

³⁴ “Hukuk-ı Düvel”, *Tercüman-ı Hakikat*, 9 Ağustos 1914, No: 11971, s. 1

³⁵ Kazım Karabekir, a.g.e., C. I, s. 83.

³⁶ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Gn. Kurmay Basımevi, C.I., Ankara, 1970, s. 62

için çalışmışsa da³⁸ kendi kıyılarını korumak isteyen Avusturya böyle bir isteği olumlu karşılamadı.³⁹

Akdeniz'de İngiliz donanmasının sıkı takibinden kaçan Goben ve Breslav gemilerinin⁴⁰ Enver Paşa'nın Çanakkale müstahkem mevki kumandanlığına verdiği emir ile içeri alınması sağlandı.⁴¹

Bundan başka Goben ve Breslav hakkında devletler hukukuna göre işlem yapılması ve başka devletlere ait harp gemileri boğaza zorla girmek isterse karşı konulması da istendi. Boğaz komutanlığı 10 Ağustos 1914 saat 06.50'de Alman harp gemilerinin boğazdan içeri girdiklerini bildirdi.⁴² Cavit Bey'e göre bitarafılığı bu derece ihlal edecek bir vakıa olamazdı.⁴³

Cemal Paşa anılarında "... 11 Ağustos gecesi yapacağımız toplantıya geç gelen Enver Paşa kendisine has olan sakin tavrıyla gülerek: Bir oğlumuz dünyaya geldi dedi. İngilizlerin takip ettiği Goben ve Breslav bu sabah Çanakkale önüne geldiler, ben de müttefik bir devlete ait harp gemilerinin boğazdan geçişine izin verdim. Fakat bizde bunun neticesi olarak siyasi bir mesele ile karşı karşıya kalmış olduk. Bu gece bu meseleye ait bir karar vermek lazım geliyor."⁴⁴ dediğini belirterek, bu meseleden diğer hükümet üyelerinin haberdar olmadığını ortaya koymuş oluyordu.

Sadrazam ve bazı Nazırlar "Goben ve Breslav"ın tarafsızlık kuralları uyarınca ya kırk sekiz saat içinde Çanakkale Boğazı'ndan çıkarılmaları ya da silah ve toplarını teslim etmeleri gerektiğine inanıyorlardı.⁴⁵

³⁷ Kazım Karabekir, a.g.e., C. I, s. 84.

³⁸ Kazım Karabekir, a.g.e., C. I, s. 83.

³⁹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e., s. 62.

⁴⁰ İsmet İnönü, İnönü'nün Hatıraları (Hazırlayan: Sabahattin Selek), İstanbul, 1969, s.134

⁴¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e., s. 63

⁴² Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, a.g.e., s. 62.

⁴³ "Cavit Bey'in Anıları", *Tanin*, 17 Birinci Teşrin 1944, No:407

⁴⁴ Cemal Paşa, a.g.e., s. 158-159.

⁴⁵ Talat Paşa'nın Anıları, (Yayına Hazırlayan: Alpay Kabacalı), İstanbul, 1994, s. 33

Alman gemilerinin Osmanlı karasularını terki Osmanlı menfaatlerine aykırı idi. Bütün silahlarından tecrit ederek bir limanda muhafazasına da Almanlar razı gelmemişti.⁴⁶

Alman sefiri Wangenheim, gemilerin geçici olarak zahiren silahtan tecridine razı olmadığını Osmanlı Hükümeti'nin tarafsızlık şekli altında şimdilik harbe girişinin geri bırakılmasını evvelce kabul etmişse de Alman harp gemilerinin bu zaruri ilticası ile durumun değiştiğini, gerekirse bu sebeple Osmanlı Devleti'nin harbe girmesinin doğal olacağını düşünüyordu.⁴⁷

Buradan da anlaşılıyor ki Almanlar, Osmanlı'nın Rus tehdidi için gemilere gereksinim duymasından dolayı kabul ettiği bu iki gemiden yararlanarak Osmanlı Devleti'ni bir oldubitti ile savaşa sokmak istiyorlardı.

Muhariplerden birinin kuvvetini azaltacağı için Alman gemilerinin satın alınmasıyla bitarafılığa aykırı hareket edilmeden meselenin çözüleceğini söyleyen Halil Bey'in görüşü kabul gördü.⁴⁸ Osmanlı Hükümeti 12 Ağustos 1914 tarihinde gazeteler vasıtasıyla iki geminin Almanya'dan satın alındığını duyurdu.⁴⁹

İngiltere ise, düşman gemilerinin Osmanlı Karasularına girişlerini, Bab-ı Ali nezdinde derhal protesto etti ve milletlerarası hukuk kurallarına göre bu gemilerin iadesini istedi.⁵⁰

İtilaf devletleri büyükelçileri İngiltere, Fransa ve Rusya'nın bu iki Alman gemisinin Türkiye tarafından satın alınmalarını kabul etmeyeceklerini, bunları hala Alman gemileri olarak gördüklerini ve ona göre muamele yapacaklarını sadrazama bildirdiler.⁵¹

⁴⁶ Halil Mentеше'nin Hatıraları (Giriş: İsmail Arar), İstanbul, 1986, s. 168

⁴⁷ Cemal Paşa, a.g.e., s. 190.

⁴⁸ Halil Mentешenin Hatıraları, a.g.e., s. 190.

⁴⁹ "Yavuz Dretnotu ve Midilli Zırhlı Kruvazörü", *İkdam*, 12 Ağustos 1914, No:6277, s.1

⁵⁰ Joseph Pomiankowski, *Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü*, İstanbul, 2003, s. 67.

⁵¹ Ayn. esr., s. 68.

I. Dünya Savaşına girerken hareket dairesi müdürü olan Ali İhsan Sabis Paşa da Osmanlı Devleti'nin harbe girişini kaçınılmaz olarak gördüğü için Enver Paşa'nın bu fırsatı iyi değerlendirip iki Alman gemisinin satın alınmasını sağlamasını durumdan istifade olarak görüyordu.⁵²

Karabekir'e göre ise iki Alman gemisi Osmanlı donanmasına katılmasaydı Osmanlı Devleti, İtilaf Devletlerinin emrine boyun eğmeye mecbur olacaktı.⁵³

Gemilerin satın alınmasıyla Karadeniz'de deniz hâkimiyeti Osmanlıya geçmiş ve Rusların boğazlara baskın planı da önlenmiş oluyordu.⁵⁴

Goben ve Breslav'ın İtilaf kontrolündeki Akdeniz'deki durumu ile ilgili savaş başladıktan sonra basında haberler çıkmış, Tasvir-i Efkar; Fransız gazetelerinin battığını söylediği, 20 mil süratinde olan, 23 bin tonluk, şehirler yakan, dehşetler saçan diyerek övdüğü Goben ve Breslav'ın batmadığını haber yapmıştır.⁵⁵

Yine ilginçtir ki; Tasvir-i Efkar'da Goben'in Osmanlıya sığınmasından bir gün önce "Goben'in Fedakarlığı" başlığı ile gemi ve Osmanlıyı ilerde savaşa sokacak olan gemi kaptanı Şoşan'ın resimlerini yayınlamıştı.⁵⁶

İkdam gazetesi 11 Ağustos 1914 tarihli nüshasında birinci sayfadan büyük puntolarla: "Osmanlılar müjde! Almanya Hükümeti'nin Goben ve Breslav zırhlıları Hükümet-i Osmaniye tarafından seksen milyon marka satın alınmıştır. Yeni zihlilerimiz dün akşam Çanakkale'den içeri girmiştir. Bugün limanımıza geliyor."⁵⁷ şeklinde bir haberle kamuoyuna gemilerin satın alındığı duyuruluyordu.

⁵² Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. I, s. 225.

⁵³ Kazım Karabekir, a.g.e., C. I, s. 83.

⁵⁴ Halil Mentşenin Hatıraları, a.g.e., s. 190-191.

⁵⁵ Goben Batmadı, *Tasvir-i Efkar*, 7 Ağustos 1914. No: 1161 s. 1.

⁵⁶ "Goben'in Fedakarlığı" *Tasvir-i Efkar*, 10 Ağustos 1911 No: 1164, s. 1.

⁵⁷ "Osmanlılar Müjde", *İkdam*, 11 Ağustos 1914 No: 6276, s. 1.

Osmanlı Hükümeti yayınladığı beyanname'de:⁵⁸ "Hükümetimiz, adalarımızı ve sahillerimizi müdafaa için donanmamızı güçlendirme çalışmaları çerçevesinde bazı siparişlere girişti. Ama Londra Hükümeti'nin gemilerimizi müsadere etmesi üzerine bu çabalar heder olmakta idi. Hiç düşünülmeyen bu vefasızlık en nazik bir zamanda memleketimizi büyük tehlikelere maruz kılmakta idi. Hükümet pes etmeyip yeni çareler aradı. Müsaderenin haber alınmasını müteakip Goben ve Breslav'ı satın aldı. Almanya'nın yaptığı bu jest Osmanlıların kalbinde bir şükür hissi ortaya çıkardı." diyerek gemilerin satın alınma sürecini ve sebeplerini kamuoyuna duyurdu.

Yavuz ile Midilli adını almış olan bu iki geminin 16 Ağustos'ta İstanbul'a geleceğini duyuran gazeteler üç yıldır Osmanlı dretnotlarını alkışlamak isteyen halkı gemileri karşılamaya davet ediyordu.⁵⁹

Basında İngilizlerin Osmanlı dretnotlarına el koyması sert bir şekilde eleştirilirken iki Alman gemisinin satın alınması ise memleket savunması için memnuniyet ve sevinçle karşılanmıştır.

Tasvir-i Efkar'da: "Gemilerin Çanakkale Boğazı'ndan İstanbul'a geliş süresi birkaç gün o kadar uzun geldi ki sanki birkaç sene geçti."⁶⁰ denerek kamuoyunda bu gemilerin uyandırdığı heyecan ortaya konuyordu. 17 Ağustos gazeteleri⁶¹ ise Yavuz ve Midilli'nin İstanbul'a geldiğini büyük puntolarla duyuruyorlardı.

Basının, iki Alman gemisinin satın alınmasından sonraki heyecanlı başlıkları Almanya'ya bakışı açıkça gösteriyordu. Basının önde gelenlerinin bu iki geminin Osmanlı'nın İtilaf Devletleri ile ilişkilerini bozacağı ve Osmanlı'nın taraf olarak algılanmasına ve savaşa girmesine sebep

⁵⁸ Diran Kelekyan, "Bir Emeli Millinin Husulü", *Sabah*, 16 Ağustos 1914, No: 8948, s.1.

⁵⁹ Diran Kelekyan, "Bir Emeli Millinin Husulü", *Sabah*, 16 Ağustos 1914, No: 8948, s. 1.

⁶⁰ "Yavuz Dretnotumuz ve Midilli Kruvazörümüz Bugün Geliyor", *Tasvir-i Efkar*, 16 Ağustos 1914, No:1170,s.1.

⁶¹ "Yavuz ve Midilli İstanbul'da", *Tasvir-i Efkar*, 17 Ağustos 1914 No: 1171, s. 1.

olabileceğini düşünmemeleri mümkün olmadığına göre, halkın da coşkusuna dayanarak başyazarların da savaştan yana bir his içinde bulduklarını söyleyebiliriz.

Ahmet Agayef, İngiltere'nin Osmanlı gemilerine el koymasını İngiliz devlet ve milleti için ebedi bir leke olduğunu, zaten İngiltere gibi yüz milyonlarca Müslüman'ı baskı altında tutan bir devletin hiçbir zaman Hilafet-i Osmaniye'nin kuvvetli olmasını istemeyeceğini, İngiliz dostluğunun su-i tefekkür olduğunu belirtmiştir.⁶²

Avrupa'nın umumi bir harp ile meşgul olduğu şu zamanda Osmanlıların donanmaya böyle iki mühim ilave yapmanın ne demek olduğunu bildiğini söyleyen Diran Kelekyan, bundan dolayı hükümetin bu başarısının millet tarafından takdir-i şayanla karşılandığını söylüyordu.⁶³

"Minnettarlığımız bilhassa Almanya'ya matuftur." diyen Agayef, donanmasının iki mühim gemisini Osmanlıya vermesinden dolayı bütün Osmanlıların ve makam-ı hilafete bağlı olan üç yüz milyonluk İslam âleminin Almanya'ya minnettar olduğunu yazıyordu.⁶⁴

İkdam gazetesi de Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koyan İngiltere'nin yayınladığı beyannamenin ne Osmanlıyı ne de Alem-i İslam'ı teskin edebileceğini; ancak Osmanlı gemileri iade edilirse İngiltere'nin Alem-i İslam'ı şad etmiş olacağını söyleyerek İngiltere'ye tepkisini ortaya koyuyordu.⁶⁵

Cavit Bey de hatıralarında İngilizlerin Osmanlı gemilerine el koymasının bütün Memalik-i İslamiye'de kötü bir tesir meydana getirdiği düşüncesindedir.⁶⁶

⁶² "Ahmet Agayef, "Goben ve Breslav", **Tercüman-ı Hakikat**, 12 Ağustos 1914, No: 11974, s. 1.

⁶³ Diran Kelekyan, " Bir Emeli Millinin Husulü", **Sabah**, 16 Ağustos 1914, No: 8948, s. 1.

⁶⁴ Ahmet Agayef, "Goben ve Breslav", **Tercüman-ı Hakikat**, 12 Ağustos 1914, No: 11974, s. 1.

⁶⁵ "Almanların Bayramı", **İkdam**, 23 Ağustos 1914, No: 6288, s. 1

⁶⁶ "Cavit Bey'in Hatıraları", **Tanin**, 20 Birinci Teşrin 1944,s.3

Goben ve Breslav gemilerinin Osmanlıya sığınması ve sonrasındaki gelişmeler dış basında da gündeme gelmiş ve özellikle Fransa'da yayın yapan Tan gazetesinin yazılarına basında başyazarlar tarafından makalelerde cevaplar verilmiştir.

Sabah'taki köşesinde Diran Kelekyan, Fransız gazetelerinin İngiltere'nin Osmanlı drenotlarını müsadere edince tepki göstermediğini; fakat Osmanlının kendisini güvenlik altında bulundurmak için Almanya'dan iki gemi satın almasına hakaretlerle tepki gösterdiğini belirtiyor ve "Bunun bitaraf bir devlete karşı yapılmasına ne demeli?" diyordu.⁶⁷

Tanın'de ise Fransız gazetelerine tepki olarak satın alınan gemilere Osmanlı sancağının çekildiği ve gemilerin Osmanlı kumandasına girdikleri, bundan dolayı bu olayın başka bir şekilde yorumlanmaması gerektiği, Osmanlının bitaraflığından kimsenin şüphe duymaması gerektiği belirtiliyordu.

Tanın ayrıca, Fransız gazetelerinin İslavlık uğruna girdikleri bu harbin sonunda Alman istilası olacağını takdir ettikleri için asabiyet içerisinde hareket ettiklerini söylüyordu.⁶⁸

Ahmet Agayef de "Şaşkınlık" başlığıyla kaleme aldığı makalesinde, Fransızların Osmanlının Almanya'dan iki gemi alma cesaretinde bulunmasını hazmedemediğini ve Fransızların Osmanlının uluslararası hukuka aykırı hareket ettiğini söyleyeceklerine ortakları İngilizlere Osmanlı gemilerine hangi uluslararası hukuk kuralları içerisinde el koyduklarını sormalarını tavsiye ediyordu.⁶⁹

⁶⁷ Diran Kelekyan, " Garazkarlıklara Cevap", **Sabah**, 1 Eylül 1914, No: 8964, s. 1.

⁶⁸ Siyasyat , "Fransız Matbuatı", **Tanın** , 1 Eylül 1914, No: 2045, s. 1

⁶⁹ Ahmet Agayef, "Şaşkınlık", **Tercüman-ı Hakikat**, 1 Eylül 1914, No: 11994, s.1.

Fransız gazetelerine göre, "Goben" ve "Breslav" Osmanlıya göre "Yavuz" ve "Midilli" davasının halledilmesi gerekiyordu; çünkü bu durum Osmanlı Devleti'nin bitarafılığa riayet etmemesi anlamına geliyordu.⁷⁰

Türkiye'nin bitarafılığa aykırı hareket ettiği söylenirken bitaraf Yunanistan'ın Adalar Denizi'nde İngiltere'ye küçük bir üs kurmasına müsaade ettiği unutuluyordu.⁷¹

Ahmet Ağaoğlu'na göre; İngilizler Türkiye'nin bitaraf kalmasıyla yetinmiyorlardı. İstiyorlar ki herkes İngiltere'nin yanında Almanya'ya karşı mücadele etsin ; yoksa herkesi düşman telakki ediyorlardı.

İki Alman gemisinin alınmasını eleştiren İngilizlere karşı, Sultan Osman dretnotunun neden müsadere edildiğini ve İngiliz gemilerinin gece gündüz neden Çanakkale Boğazi'nı abluka altında tuttıklarını soran Ağaoğlu, Belçika bitarafılığının ihlali nedeniyle harbe giren bir devletin diğer devletlerin de bitarafılığına saygı göstermesini istiyordu.⁷²

İtilaf basınının yazılarına karşı bitarafılığın korunduğunu anlatmaya çalışan Osmanlı basınına göre, Almanya'nın Osmanlı'ya iki gemi satmasından sonra, Türkiye kamuoyunun Almanya'ya doğru meyiletmesi, İngiltere'nin iki Osmanlı gemisine el koymasından dolayı normal görülüyordu.⁷³

Gelişleri kamuoyunda büyük bir heyecan uyandıran Yavuz ve Midilli'nin katılımıyla güçlenen Osmanlı donanmasının Heybeli Ada'daki geçidi basında geniş yer bulmuş⁷⁴ ve "Bu donanma bizim için bir hayat, bir istikbaldir." denerek donanmanın gücü ve donanmadan beklentiler dile getiriliyordu.⁷⁵

⁷⁰ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitarafılığı", **Tanin**, 5 Eylül 1914, No: 2049, s. 1

⁷¹ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitarafılığı", **Tanin**, 5 Eylül 1914, No: 2049, s. 1

⁷² Ahmet Ağaoğlu, " Garib Tezatlar", **Tercüman-ı Hakikat**, 2 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12024, s. 1.

⁷³ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitarafılığı", **Tanin**, 5 Eylül 1914, No: 2049, s. 1

⁷⁴ Diran Kelekyan, "Sebat Daima Sebat", **Sabah**, 18 Eylül 1914, No: 8980, s. 1.

⁷⁵ "Dünkü Merasimden Sonra", **İkdam** , 18 Eylül 1914, No: 6313, s. 1

15 Ekim'de İngilizlerin el koyduğu iki geminin resmini yayınlayan Tasvir-i Efkar gazetesi "Hiçbir Vakit Unutamayacağımız İki Gemimiz" başlıklı haberinde İslam düşmanı olarak tanımladığı İngiltere'yi el koyduğu gemileri kullanmasından dolayı ağır bir şekilde eleştirmiştir.⁷⁶

4. Kapitülasyonların Kaldırılması

Osmanlı Devleti'nin inkişafına büyük bir engel olan ve bağımsız devlet anlayışı ile açıklanması mümkün olmayan kapitülasyonların⁷⁷ kaldırılacağına dair gazetelerde yabancı hükümetlere tebliğ edilen notanın suretleri 10 Eylül 1914'te yayınlandı.⁷⁸

İkdam'da büyük puntolarla "Milli Bayramımız" başlığı atılan makalede bugüne kadar kendi toprağında kendi mülkünde, kendi servetine kendi varidatına kendisinin hiçbir şeyine tam malik olamamasına neden olarak⁷⁹ gösterilen kapitülasyonların kaldırılma kararı İstanbul'da ve Osmanlı vilayetlerinde sevinç gösterileri ile kutlanmıştır;⁸⁰ özellikle İstanbul'da Sultan Ahmet Meydanı'nda büyük bir sevinç mitingi yapılmıştır.⁸¹

Bu gösteriler kapitülasyonların kaldırılmasının önemli bir milli gaye olduğunun da göstergesiydi.⁸²

Yabancı devletler ise kapitülasyonların kaldırılmasını protesto etmişler, Osmanlı'nın müttefiki olan Almanya dahi bu umumi protestodan geri kalmamıştı.⁸³

⁷⁶ "Hiçbir Vakit Unutamayacağımız İki Gemimiz", *Tasvir-i Efkar*, 9 Teşrin-i Evvel, No: 1223, s. 1.

⁷⁷ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. I, s. 279.

⁷⁸ "Hükümetimizin Notası", *İkdam* 10 Eylül 1914, No: 6306, s. 1. , "Beraat-ı Halas ve Necat", *Tanin*, 10 Eylül 1914, s.1

⁷⁹ "Milli Bayramımız", *İkdam*, 10 Eylül 1914, No: 6306, s.1

⁸⁰ Diran Kelekyan, "Bir Ahdi Cedid", *Sabah*, 11 Eylül 1914, No: 8974, s. 1.

⁸¹ "Şehrimizde Tezahürat-ı Milliye", *İkdam*, 12 Eylül 1914, No: 6307, s. 1.

⁸² Diran Kelekyan, "Bir Ahdi Cedid", *Sabah*, 11 Eylül 1914, No: 8974, s. 1.

⁸³ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. I, s. 279.

Tanin'deki bir makalede; Ahid-i Atika'nın büsbütün ortadan kalkmış olmasından dolayı Bab-ı Ali'nin hiçbir itiraz ve muhalefet görmeyeceği tahmin ediliyordu. Bu gelişmelerden ecnebinin de memnun kalacağı ümit edilerek Osmanlı Hükümeti'nin ecnebinin bir takım müşkülata uğramaması için geniş tedbirler aldığı belirtiliyordu. Alem-i medeniyet Türklerin yeni bir hayal ile uyandığını vaktiyle anlayarak bu zulmü kendi eliyle izale etmediği için bu teşebbüsün Türklerden çıktığını bundan dolayı garb için yapılacak muamelenin bu emri vakiyi samimi bir şekilde kabul etmek ve Osmanlıya muvaffakiyet yolunda yardım etmesi istenmektedir.⁸⁴

Bab-ı Ali'nin kapitülasyonları kaldırmasından sonra Avrupalı devletler bu kararı protesto etmişse de⁸⁵ İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığının devamı için bu oldubittiye sineye çekecek bir davranış içine girdiler. 10 Eylül'de Marne Meydan Savaşı'nda yenilen Almanlar da Osmanlı'ya ihtiyaçları daha da arttığı için durumu kabullendiler.⁸⁶

Yunus Nadi, sadrazam paşanın bütün millete hitap ederek ayan beyan bir şekilde: "Bab-ı Ali bu yolda sonuna kadar gitmeye azmetmiştir, hiçbir itiraz ve muhalefet kendisini bu azminden çeviremeyecektir." sözüne dayanarak hükümetin bu konudaki kararlılığını ortaya koyuyordu.⁸⁷

Yunus Nadi'nin, Türkiye'nin şu halde kalmasının, memleketin gelişmemesinin başlıca sebebi olarak gösterdiği⁸⁸ kapitülasyonların kaldırılması, Osmanlı Hükümeti'nin halk nezdindeki itibarını da artırmış oluyordu.⁸⁹

⁸⁴ Siyasiyyat, "Kat'i Adım", **Tanin**, 1 Teşrin-i Evvel, No: 2074, s. 1

⁸⁵ Haluk Ülman, I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş, İstanbul, 2002, s.319

⁸⁶ Enver Ziya Karal, Büyük Osmanlı Tarihi, C. V, Ankara, 1988, s.390

⁸⁷ Yunus Nadi, "Devre-i İmtihan", **Tasvir-i Efkar**, 13 Eylül 1914, No: 1197, s. 1.

⁸⁸ Yunus Nadi, "Devre-i İmtihan", **Tasvir-i Efkar**, 13 Eylül 1914, No: 1197, s. 1.

⁸⁹ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. I, s. 279.

10 Eylül 1914'te kaldırılacağı duyurulan kapitülasyonlar 1 Ekim'den itibaren resmen yürürlükten kaldırılmıştır.⁹⁰ İkdam gazetesi, kimsenin Osmanlı Devleti'nin bu kadar sade ve tabi bir tarzda kapitülasyonlardan kurtulacağını, hürriyet ve mevcudiyetini kazanacağını hatırdan geçiremediğini belirterek yapılan işin büyüklüğünü ortaya koyuyordu.

Yine İkdam'a göre, bu gelişmenin önemi gün geçtikçe bu yüzden hasıl olacak maddi ve manevi menfaatlerle birlikte daha ziyade anlaşılacaktı. Eğer kapitülasyonlar kalsaydı Osmanlı Devleti daima Avrupalılardan aşağı derekede kalacak ve daima fakr-u zarurete mahkum olacaktı.⁹¹

Ahmet Ağaoğlu, Tercüman-ı Hakikat'te "10 Eylül'de kapitülasyonların kaldırılacağı haberine rağmen eski ananelere tanık olanlardan birçokları daha bugüne kadar tereddüt içinde idiler. Acaba gürültüler, kıyametler kopmayacak mı, yeni belalar zuhur etmeyecek mi, diye soruyordular. Bazıları ise açıktan açığa şu yeni Türklerin bu derece cesaretlerine şaşırıp duruyordular fakat hiçbir kıyamet kopmuyor ve her şey huzur, sükun, emin ve asayiş içinde gittiğini..." yazarak Avrupalıların tepkisinin beklenenden az olduğunu ve yapılan işin daha önceleri cesaret edilemeyecek kadar zor olduğunu belirtiyordu.⁹²

Avrupalı devletlerin birbirleriyle savaşmasını fırsat bilen Osmanlı Devleti'nin Kapitülasyonları kaldırmasına fazla ses çıkaramayan Avrupalı devletlerin savaş sonunda hazırladıkları Sevr Antlaşması'yla kapitülasyonları daha da genişletmeleri bu işten kolayca vazgeçmeyeceklerini de gösteriyordu.

⁹⁰ "Siyasiyyat, Kat'i Adım", **Tanin**, 1 Teşrin-i Evvel, No: 2074, s. 1

⁹¹ "Yevm-i Halas", **İkdam**, 2 Teşrin-i Evvel, No: 6327, s. 1

⁹² Ahmet Ağaoğlu "Tarihi Bir Gün", **Tercüman-ı Hakikat**, 1 Teşrin'i Evvel 1914, No: 12023, s.1.

B. BALKANLARIN DURUMU VE OSMANLI DEVLETİ

Sırbistan'daki bir kıvılcımın tüm Avrupa'yı ateşler içinde bırakmasından sonra savaşın Balkanların tamamına yayılıp yayılmayacağı konusu Balkan Devletleri ve Osmanlı Devleti açısından son derece önemli idi.

Osmanlı basınında özellikle Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'ın takip edecekleri politikalarla⁹³ yakından ilgilenilmiş ve Balkan Devletleri'nin savaş karşısında alacakları durumlarla ilgili⁹⁴ yorumlar yapılmıştır.

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ortaya atılan Balkan ittifakı fikirleri ile ilgili Tanin'de, Sırbistan'ın zor durumda kalmasından dolayı Bulgaristan'a yeni bir ittifak teklifinde bulunduğu söylene de Bulgar gazetelerindeki yazılardan Bulgaristan'ın bu tür bir ittifaka taraftar olmadığı belirtiliyordu.

Yine aynı gazetede Avrupa'nın şu anki buhranında Balkanlarda bir ittifak ve ittifak tesisine Osmanlı'nın da büyük bir siyasetle taraftar olacağını fakat öyle harici çıkarılara göre değil kendi mantığına uygun bir ittifaka taraftar olabileceği söyleniyordu.⁹⁵

Yunus Nadi'ye göre ise Balkan İttihadı fikirleri çok güzel düşüncelerdi ama gerçekleşmesi bir hayaldi. Avrupalılar Balkanlarla uğraşmaktan vazgeçmeyeceği için Balkanlılar Avrupa'dan ayrı bir siyaset tutamazdı.⁹⁶

Ahmet Ağayef'e göre Balkan İttihadı ölü bir fikirdi. Ona yanaşmak ölümden hayat dilemek demektir. Yunanistan ve Sırbistan'ın da iştiraki ile bir Balkan İttihadı'nı Osmanlı, hayaline bile getirmemeliydi. Romanya,

⁹³ Diran Kelekyan, "İstikbali Temin İçin", *Sabah*, 24 Ağustos 1914, No: 8956, s. 1.

⁹⁴ Siyasiyyat, "Bulgaristan", *Tanin*, 18 Ağustos 1914, No: 2031, s. 1

⁹⁵ Siyasiyyat, "Bulgaristan", *Tanin*, 18 Ağustos 1914, No: 2031, s. 1

⁹⁶ Yunus Nadi, "Balkanlar-Avrupa", *Tasvir-i Efkar*, 24 Ağustos 1914, No: 1178, s. 1.

Bulgaristan ve Türkiye ittifadı ise başka bir şeydi. Böyle bir ittifakı hem mümkün hem de elzem görerek Türkiye'nin Balkanlarda kimlerle ortak hareket edebileceğini açıkça dile getiriyordu.⁹⁷

Romanya gazetelerine göre ise I. Dünya Savaşı bir fırsat olarak görülüyor ve bir Balkan İttihadı kurulamazsa Balkan Devletleri'nin Avrupa'nın esiri olmaya devam edeceği düşünülüyordu.⁹⁸

Gazeteler Osmanlı'nın bir ihtimal İttifak-ı Müselles devletlerinin yanında savaşa girebileceği ihtimalinden dolayı Bulgaristan'ın alacağı vaziyete ayrı bir önem vermişler ve bununla ilgili yorumlar yazmışlardır.

Tasvir-i Efkar'daki makalesinde Yunus Nadi, Bulgar başvekilinin bir nutkunda Bulgaristan, Buhara ve İran olamaz diyerek Bulgaristan'ın Rus karşısı bir politika içerisinde olduğunu belirtiyordu.⁹⁹

Muvaffak Galip de Bulgaristan Hükümeti'nin, Rusya'nın Sırbistan'la beraberce hareket etmek hususundaki teklifini reddetmekle pek yakın bir gelecekte takip edeceği hareket tarzını ortaya koyduğunu söylüyordu.¹⁰⁰

İkdam gazetesinde ise Bulgaristan'dan gelen haberlere dayanılarak yapılan yorumda, bitaraf Bulgaristan'ın harp sonunda taze kuvvet olarak dikkate alınacağını düşünen Bulgarların yanıldığı, tek başlarına dikkate alınmayacakları belirtilip Rus yanlısı Bulgar muhaliflerine de Rusya'nın daima Sırbistan'ı tercih edeceğini, kendine her vakit sadık kalmayan Bulgarları ezmeye kalkışacağını belirterek Bulgarların menfaatleri için İttifak Devletleri ile beraber hareket etmesi tavsiye ediliyordu.¹⁰¹

⁹⁷ Ahmet Ağaoğlu, "Balkan İttihadı", *Tercüman-ı Hakikat*, 18 Ağustos 1914, No: 11980, s. 1.

⁹⁸ "Muharebe ve Balkan İttihadı", *İkdam*, 22 Ağustos 1914, No: 6287, s.1

⁹⁹ Yunus Nadi, "Balkanlar - Avrupa", *Tasvir-i Efkar*, 24 Ağustos 1914, No: 1178, s. 1.

¹⁰⁰ Muvaffak Galip, "Bulgaristan'ın Vazifesi", *Tercüman-ı Hakikat* 16 Ağustos 1914, No:11978, s. 1.

¹⁰¹ "Bulgaristan'ın Vaziyeti ve Muharebe", *İkdam*, 26 Ağustos 1914, No: 6291, s. 1

Tanin'de de Makedonya'dan bugün tamamen elini çekmiş bir Türkiye ile Makedonya siyaseti yeni başlamış bir Bulgaristan'ın Türkiye ile iyi geçinmesinin bir zaruret olduğu belirtiliyordu.¹⁰²

Savaş karşısında alacağı tavrı merak edilen diğer bir devlet ise Romanya'dır. Yunus Nadi'ye göre, Romanya'da vuku bulan siyaset dışarıdan yönlendiriliyor ve Romanya kamuoyuna Avusturya-Macaristan'a karşı harekete geçilecekmiş gibi bir hava verilmeye çalışılıyordu.

Nadi, Romanya'nın Avusturya'ya karşı harekete geçmesinin Balkan muvazenesini bozacağını ve Romanya'nın bunu göze alması gerektiğini de yorumuna ekliyordu.¹⁰³

Ahmet Agayef ise Romanya basınında İtilaf Devletleri'ne yönelik bir hava estirilse de Romanya'nın, Rus ordularının topraklarından geçişine izin vermeyerek Avusturya'nın en zayıf noktasından vurulmasını engellediğini ve bitarafılıktan yana bir tavır içerisinde olduğunu söylüyordu.¹⁰⁴

İkdam da ise Romanya'nın Balkanlardaki konumu itibariyle Osmanlı ile olan ilişkilerinin önemi vurgulanarak, orada meydana gelen hadiselerin Osmanlı Devleti tarafından pek dikkatle takibi zorunlu görülüyor ve Romanya şu an bitaraf gibi görünse de Romanya'yı bilenlerin ihtiyat tavsiye ettiği belirtiliyordu.¹⁰⁵

Osmanlı Hükümeti, savaşın başlamasından sonra Balkan Devletleri'nin alacağı durumun kendisini de yakından ilgilendireceğini düşündüğü için Encümen-i Vükela toplantısı neticesinde Talat ve Halil Bey'lerin Bükreş'e gönderilmesine karar verilmiştir.¹⁰⁶

¹⁰² Siyasiyyat, "Muhafif Bulgaristan ve Türkiye", **Tanin** , 15 Eylül 1914, No: 2058, s. 1

¹⁰³ Yunus Nadi, "Romanya Hareket Edebilir mi", **Tasvir-i Efkar**, 25 Eylül 1914, No: 1209, s. 1.

¹⁰⁴ Ahmet Agayef, "İtalya ve Balkan Devletleri", **Tercüman-ı Hakikat**, 15 Ağustos 1914, No: 11977, s. 1.

¹⁰⁵ "Romanya'nın Vaziyeti", **İkdam**, 22 Eylül 1914, No: 6317, s. 1

¹⁰⁶ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C. II, Kısım . II, Ankara, 1983, s. 100

Talat Paşa, Bükreş görüşmeleri ile ilgili olarak hatıralarında:¹⁰⁷ “Nasıl ki biz savaşa girmeden önce Bulgaristan’dan emin olmak istiyorsak Bulgarlar da Romanyalılardan emin olmak istiyordu.” diyerek bu üç devlet arasındaki ilişkilerin önemini ortaya koyuyordu.

Halil ve Talat Bey’ler 15 Ağustos’ta otomobile Sofya’ya 20 Ağustos’ta da Sofya’dan Bükreş’e geçerler. Talat Bey 31 Ağustos’ta Bükreş’ten ayrılmasına rağmen Halil Bey 11 Eylül’e kadar kalır.¹⁰⁸

Talat Bey’in Bükreş’e giderek orada Romanya ve Bulgar Hükümetleri temsilcileri ile yaptığı görüşmelerde kesin bir sonuç çıkmasa da Bulgar gazeteleri bu görüşmeleri olumlu değerlendirmişlerdir.¹⁰⁹

Meclis Başkanı Halil Bey ve Talat Paşa’nın Bükreş’e kadar giderek görüşmeler yapması ve basında sık sık Romanya¹¹⁰ ve Bulgaristan¹¹¹ ile ilgili yorumların çıkması, Osmanlı Devleti adına bu devletlerin atacağı adımların önemli olduğunu göstermekte idi.

Diran Kelekyan da Balkan milletlerinin büyük devletlere karşı mevkilerini muhafaza ve menfaatlerini müdafaa edebilmelerini bir kitle halinde hareket etmelerine bağlayarak aralarında bir antlaşma olmasını gerekli görüyordu.¹¹²

Kelekyan, Bükreş görüşmelerinde bir antlaşmanın çıkmaması üzerine ise Romanya’nın İtilaf Devletleri’nin yanında savaşa girmesi halinde bunun sadece Romanya’ya münhasır bir durum olmayacağını, bununla bağlantılı gelişmeler neticesinde diğer devletlerin (Osmanlı – Bulgaristan) de harekete geçmesine neden olabileceğini belirtiyordu.¹¹³

¹⁰⁷ Talat Paşanın Anıları, a.g.e., s. 34.

¹⁰⁸ Halil Mentşenin Hatıraları, a.g.e., s. 47.

¹⁰⁹ Yunus Nadi, “Siyasiyyat Bükreş Müzakereleri”, *Tasvir-i Efkar*, 12 Eylül 1914, No: 1196, s.1.

¹¹⁰ “Romanya’nın Vaziyeti”, *İkdam*, 22 Eylül 1914, No: 6317, s. 1

¹¹¹ Siyasiyyat,” Muhalif Bulgaristan ve Türkiye”, *Tanin*, 15 Eylül 1914, No: 2058, s. 1

¹¹² Diran Kelekyan, “Balkanlara Ait Tasavvurlar”, *Sabah*, 15 Eylül 1914, No: 8977, s. 1.

Basında, Bokston'ın Balkanlardaki çalışmaları da yakından takip edilmiştir. Bokstan, Balkan komitesi reisi sıfatıyla Sofya ve Bükreş'te İtilaf-ı Müselles namına bu devletlere vaatlerde bulunmuştur. Bokston'un özellikle Bulgaristan'ı İtilaf-ı Müselles tarafına kazanmak için¹¹⁴ Osmanlı Devleti'ne ait Edirne ve Trakya'yı teklif etmesi oldukça düşündürücüdür.¹¹⁵

Nadi'ye göre; Bulgaristan'a bu tür vaatler yaparak İttifak Devletleri'ne karşı bir Balkan İttihadı vücuda getirme düşüncesi hayalden öteye geçemezdi. Bu boşa kürek çekmekti¹¹⁶; çünkü Bulgarların Makedonya'yı bırakarak Edirne'yi alma hayallerine kapılmaları pek mümkün görünmüyordu.¹¹⁷ Bulgaristan olmadan da Balkan İttihadı mümkün olmazdı.

İkdam gazetesine göre de Balkan komitesi reisi Bokston'un Sofya'da yayınladığı nutukta:¹¹⁸ "İngilizler bu muharebede mutlaka galip geleceklerdir. Harp sırasında hangi Balkan devleti İtilaf-ı Müselles ile çalışmış ise onun mükafatı verilecek sınırları yeniden düzenlenecektir. Bulgarlar da milli emellerini gerçekleştirmek istiyorlarsa İngiltere ile beraber hareket etmelidir." ifadelerine rağmen Bulgar Hükümeti'nin Bokston'un propagandalarına pek ehemmiyet vermeyeceği düşünülmekte idi.

Ağaoğlu da, Bokston biraderlerin Balkanlardaki faaliyetlerinden Bulgaristan'ın pek etkilenmeyeceğini fakat Romanya'da yabancı parası ile kurulan gazetelerin de yayınları ile kamuoyunun etkilenebileceği yorumunu yapıyordu.¹¹⁹

İkdam gazetesine göre de, Bulgaristan'daki İtilaf-ı Müselles propagandalarının etkili olamayacağını hatta Bulgar basınının Türkiye ile dostça ilişkilerden bahsettiğini ama Romanya'da yabancı sermayeli gazeteler

¹¹³ Diran Kelekyan, "Korpat ve Balkan", *Sabah*, 24 Eylül 1914, No: 8986, s. 1.

¹¹⁴ Yunus Nadi, "Bokston'un Teşebbüsleri", *Tasvir-i Efkar*, 17 Eylül 1914, No: 1201, s. 1.

¹¹⁵ Siyasiyyat, "Mistir Bokston'un Seyahati", *Tanin*, 17 Eylül 1914, No: 2060, s. 1. (isimsiz makale).

¹¹⁶ Yunus Nadi "Siyasiyyat Bokston'un Teşebbüsleri", *Tasvir-i Efkar*, 17 Eylül 1914, No: 1201, s.1.

¹¹⁷, Siyasiyyat, "Mistir Bokston'un Seyahati", *Tanin*, 17 Eylül 1914, No: 2060, s. 1

¹¹⁸ "Sofyada Bir Nutuk", *İkdam*, 24 Eylül 1914, No: 6319, s. 1

vasıtasıyla yapılan baskıya hükümetin daha fazla dayanamayacağı tahmin ediliyordu.¹²⁰

Fransa'da yayın yapan Tan gazetesi de işi daha da ileri götürerek Bulgaristan'a karşı diğer Balkan Devletleri'nin bazı fedakarlıklarda bulunmasını istiyordu. Türkiye'den istenense "Midye-Enez hattı!" idi.

Tan'ın bu teklifi karşısında Tanin'de yayınlanan bir yorumda:¹²¹ "Görülüyor ki Türkiye'nin durumu ne olursa olsun her taraftan daima neticesi bize aleyhtar görünen bir cereyan vardır. Bu cereyan eski bir ananenin mahsulüdür. Biz seferberliğe karar verdiğimiz zaman bu eski Avrupa ruhunu pekiyi tanıyor, bizi tehdit edebilecek durumları yakından görüyorduk. Bu, tedbir almamızın ne kadar haklı olduğunu ispat etti." denilerek Türkiye'nin maruz kalacağı tehlikelerin önceden tahmin edilmesinden dolayı seferberlik ilanının gerçekleştirildiği belirtiliyordu.

29 Eylül Tarihli Tasvir-i Efkar¹²² gazetesinde büyük bir İslam düşmanı olarak gösterilen Bokston'u çalışmalarıyla ilgili olarak Yunus Nadi de Bulgarların kuru vaatlerle kandıramayacağını, Bulgarların milli hedeflerinin Doğu Trakya'dan ziyade Makedonya ve Dobruca olduğunu, en yakın komşumuz olan bir hükümetin de böyle akıl ve mantığa istinat eden bir politika belirlemesinin de elbette memnuniyetle telakki edilecek bir keyfiyet olduğunu ortaya koyuyordu.¹²³

İtilaf-ı Müselles Devletleri Balkan Devletleri'ni kazanmak ve Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan'dan kendi lehlerine olarak bir kitle oluşturmak için çok uğraşmalarına rağmen anlaşılıyor ki, muvaffak olamamışlardı.¹²⁴

¹¹⁹ Ahmet Ağaoğlu, "Balkanlarda", **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Teşrin-i Evvel 1914, NO: 12025, s. 1.

¹²⁰ "Balkanları Karıştırmak Emeli", **İkdam**, 25 Eylül 1914, No: 6320, s. 1

¹²¹ "Siyasiyyat," **Entrikalar İçinde**, **Tanin**, 20 Eylül 1920, No: 2063, s. 1

¹²² "İki Sima", **Tasvir-i Efkar** 1 Teşrin-i Evvel, No: 1215, s. 1.

¹²³ Yunus Nadi, "Siyasiyyat Yine Bulgaristan'a Dair", **Tasvir-i Efkar**, 29 Eylül 1914, No: 1213, s. 1.

¹²⁴ Ahmet Ağaoğlu, "Balkanda", **Tercüman-ı Hakikat**, 10 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12032, s. 1.

Birbirleriyle menfaatleri ve emelleri çatışan Balkan Devletleri'ni bir araya getirmek mümkün olmamıştır.

Türk Basınının Balkanlarla ilgili yorumlarında İkdâm'da,¹²⁵ Tasvir-i Efkar'da,¹²⁶ Sabah'ta,¹²⁷ Tercüman-ı Hakikat'te,¹²⁸ Tanin'de¹²⁹ Bulgarların İtilaf-ı Müsellele ortak hareket etmeyeceği yorumları yapılmış; fakat Romanya'ya hem yabancı gazetelerin yayınları ile kamuoyunu yönlendirmesi¹³⁰ hem de savaş karşıtı Romanya kralının vefatı sebebiyle¹³¹ temkinli yaklaşmışlardır.

C. SAVAŞIN GİDİŞATI İLE İLGİLİ TÜRK BASINININ DEĞERLENDİRMELERİ

Osmanlı Devleti'nin savaşa girişinden önce basının geneline bakıldığında, ciddi bir Almanya hayranlığı ve Almanya'nın sahip olduğu güç ve kuvvetin Fransa ve Rusya gibi iki büyük devletle bile savaşabilmesine imkan verdiği düşüncesi ortaya konuluyordu.

Avusturya ile Sırbistan arasındaki savaşın genel bir savaşa dönüşmesiyle birlikte Türk basınında, savaşla ilgili yorumlar yapılmaya başlanmış ve savaşın ilk günlerinde bitaraf devletlerin durumlarıyla ilgili makale ve haberler yazılmıştır.¹³²

İkdâm gazetesi savaşın gidişatını etkileyebileceğini düşündüğü İtalya, Japonya ve Amerika devletlerinin bitaraf kalacağına yönelik haberlere

¹²⁵ “Balkanları Karıştırmak Emeli”, *İkdâm*, 25 Eylül 1914, No: 6320, s. 1

¹²⁶ Yunus Nadi, “Siyasiyyat, Yine Bulgaristan'a Dair”, *Tasvir-i Efkar*, 29 Eylül 1914, No: 1213, s. 1.

¹²⁷ Diran Kelekyan, “Sefirin Hiddeti”, *Sabah*, 4 Teşrin-i Evvel 1914, No: 8996, s. 1.

¹²⁸ Ahmet Ağaoğlu, “Balkanda”, *Tercüman-ı Hakikat*, 10 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12032, s. 1.

¹²⁹ , Siyasiyyat, “Yeni Bir Haber”, *Tanin*, 19 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2092, s. 1

¹³⁰ “Balkanları Karıştırmak Emeli”, *İkdâm*, 25 Eylül 1914, No: 6320, s. 1

¹³¹ Diran Kelekyan, “Birinci Karol”, *Sabah*, 11 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9003, s. 1.

“şimdilik” kaydını düşmek gerekir diyerek, her an yeni devletlerin savaşa katılmasını beklemekte idi.¹³³

Tanın’de de İtalya gibi güçlü bir devletin bitaraf kalmasının zor görüldüğü ama hangi tarafta savaşa gireceğinin netleşmediği belirtiliyordu.¹³⁴

İkdam’a göre de sadece İtalya değil Avrupa’yı altüst eden ve siyasi ve ekonomik neticeleri bütün milletlerin istikbali ile alakadar olan böyle müthiş bir harbin cereyan ettiği sahnelerin yakınında bitaraf kalmış milletlerin vaziyeti cidden nazik olup bunların durumları her an değişebilirdi.¹³⁵

İngiltere’nin de savaşa girişine neden olan Almanların Belçika’ya saldırması basında geniş yer bulmuş ve farklı kaynaklara dayanılarak verilen haberlerde daha 9 Ağustos’ta Almanların Belçika’da Liyej mevkiini ele geçirdikleri duyuruluyor ve Almanların harp politikası olarak da önce Fransa’yı mağlup edip sonra da Rusya ile çarpışmak fikrinde olduğu söyleniyordu.¹³⁶

Savaşın başlamasıyla birlikte Alman ve Avusturya ordularının Rusya’da da başarılı oldukları haberleri gelmeye başladı.¹³⁷ İkdam gazetesi büyük devletler arasında Harb-i Umumi her manasıyla ancak 14 Ağustos’tan itibaren başlamıştır diyerek devletlerin hazırlıklarını tamamladıkları ve büyük çarpışmaların başladığını haber veriyordu.¹³⁸

¹³² Yunus Nadi, “Siyasiyyat, Harbin Mes’uliyeti-İtalya’nın Vaziyeti”, *Tasvir-i Efkar*, 21 Ağustos 1914, No:1175, s.1.

¹³³ “Dünkü Haberlere Göre”, *İkdam*, 8 Ağustos 1914, No: 6273, s. 1.

¹³⁴ Siyasiyyat, “Beş Devlet-İtalya”, *Tanın*, 15 Ağustos 1914, No: 2028, s. 1.

¹³⁵ “Dünkü Haberlere Göre”, *İkdam*, 13 Ağustos 1914, No: 6278, s. 1.

¹³⁶ “Dünkü Haberlere Göre”, *İkdam*, 9 Ağustos 1914, No: 6274, s. 1.

¹³⁷ “Dünkü Haberlere Göre”, *İkdam*, 14 Ağustos 1914, No: 6279, s. 1.

¹³⁸ “Her Manasıyla Harb-i Umumi”, *İkdam*, 15 Ağustos 1914, No: 6280, s. 1.

Almanlar kısa sürede Belçika'nın başkenti Brüksel'i almalarıyla birlikte¹³⁹ ve Almanlara Paris yolunun açıldığı yorumları yapılmaya başlanmıştır.¹⁴⁰ İngilizleri yenerek Belçika'yı tamamen ele geçiren Almanlar General Fon Der Gok Paşa'yı da Belçika umumi valisi olarak atamışlardı.¹⁴¹

Bu gelişmeler, Rusya'dan Almanya'ya hemen saldırıp Almanların Fransa'yı zapt etmesini engellemesini ümit eden Fransa'nın yanıldığını göstermekte idi.¹⁴²

Fransızlar, Alman ilerlemesinden dolayı başkenti Paris'ten Bordo'ya taşınmayı düşünmeye başlamışlardı.¹⁴³

Almanya'nın hem batıda hem de doğuda elde ettiği başarılarından endişelenen İtilaf Devletleri aralarında yeni bir antlaşma yaparak hiçbir devletin tek başına savaştan çekilmemesi kararını aldılar. Bu antlaşma ise yeis ve zaafın göstergesi olarak algılanmakta idi.¹⁴⁴

Diran Kelekyan'a göre bu yeni antlaşma Rusya'nın işine yaradı zira Fransa savaştan çekilse idi topraktan ziyade para ve bazı sömürgelerini kaybederdi. Almanya karşısında yalnız kalan Rusya çok fazla dayanamaz ve İngiltere de denizlerde üstünlüğünü kaybedebilirdi. Bu antlaşma ile İngiltere, Fransa ve Rusya: "Nasibimiz mağlubiyet ise bunda da müttefik kalacağız." diyorlardı.¹⁴⁵

Eylül ayında Alman ilerleyişinin yavaşlamasıyla birlikte basında harbin şu ana kadarki safhası ile ilgili yorumlarda: "Senelerden beri bugün için

¹³⁹ "Vaka-i Harbiye", **Tercüman-ı Hakikat**, 22 Ağustos 1914, No: 11984, s. 1.

¹⁴⁰ "Fevkalade Günlerde Fevkalade Ahval", **İkdam**, 21 Ağustos 1914, No: 6286, s.1 .

¹⁴¹ "Mağlubiyetten Mağlubiyete", **İkdam**, 27 Ağustos 1914, No: 6292, s. 1.

¹⁴² "Alman Muzafferiyeti", **İkdam**, 29 Ağustos 1914, No: 6294, s. 1.

¹⁴³ "Alman ve Avusturyalıların Şenliği", **İkdam**, 4 Eylül 1914, No: 6300, s. 1.

¹⁴⁴ Ahmet Agayef, "Siyasiyat, Yeni İtilaf", **Tercüman-ı Hakikat**, 8 Eylül 1914, No: 12001, s. 1.

¹⁴⁵ Diran Kelekyan, "Diplomasi ve Askerlik", **Sabah**, 9 Eylül 1914, No: 8972, s. 1.

hazırlanmış olan milletleri hemen bitap düşecek zannetmek hatadır. Harb en az bir buçuk senede neticelenir.” ifadeleri kullanılmaya başlanmıştı.¹⁴⁶

Yine Fransa, Rusya ve İngiltere'nin harbi icap ederse yirmi sene devam ettireceklerini açıklamaları da harbin sonunun hayli uzakta olduğunu ispat etmekteydi.¹⁴⁷

İngiltere Harbiye Nazırı Lord Kiçez savaşın ancak iki senede bitebileceği tahmininde bulunuyordu. Kelekyan'a göre de hem karada hem denizde bir tarafın üstünlüğü görülmedikçe sulh olmayacağından savaşın bitimi için iki sene hatta daha fazla bir müddet lazım idi.¹⁴⁸

Ekim ayında Avrupa cephelerinde iki taraf arasında denge kurulduğu artık açık bir şekilde anlaşılınca taraflar yeni destek arayışlarına girdiler.

Almanlar, Osmanlı Devleti'nden bu dönemde savaşa girmezse artık kendisi için faydası olmayacağını belirterek Osmanlı Devleti'nin ısrarla savaşa girmesini istiyorlardı.¹⁴⁹

İtilaf Devletleri de Amerika'yı savaşın başından beri “kendilerine teveccühkar bir bitaraf” mevkiinde göstermeye çalışıyorlardı; fakat İtilaf-ı Müselles'le birlikte hareket eden Japonya ile Amerika arasında politika alanında ciddi bir rekabetin olduğu unutulmamalıydı.¹⁵⁰

Harb devam ederken yavaş yavaş sömürgelerde de işler karışıyor. Bugün Cenubi Afrika'da görülen karışıklıkların yarın bütün dünyadaki insanları birbirine katabileceği düşünülüyordu.¹⁵¹

¹⁴⁶ Siyasiyyat, “Harbin Devamı”, **Tanin**, 29 Eylül 1914, No: 2072, s.1.

¹⁴⁷ Diran Kelekyan, “Sulh Ne Zaman Mümkündür?” **Sabah**, 14 Eylül 1914, No: 8976, s.1.

¹⁴⁸ Diran Kelekyan, “Muharebenin Müddeti”, **Sabah**, 5 Teşrin-i Evvel 1914, No: 8997, s. 1.

¹⁴⁹ Kazım Karabekir, a.g.e., C. II, s. 285.

¹⁵⁰ Diran Kelekyan, “Yeni Muamma”, **Sabah**, 13 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9005, s.1.

¹⁵¹ Siyasiyyat, “Müstemlekatta”, **Tanin**, 16 Teşrin-i Evvel 1914 No: 2089, s. 1.

Tanin'de 23 Ekim'de çıkan bir yorumda:¹⁵² "Vaziyeti siyasiye her iki taraf için de bir muvazenet içinde bulunuyor. Hülâsa vaziyeti umumiye de siyasi ve askeri hiçbir yenilik yoktur." ifadesi ile harbin uzayacağını söyleyenlerin doğru düşündüğü anlaşılmış oluyordu.

F. TÜRK BASINININ İTİLAFLI DEVLETLERİ'NE BAKIŞI

Türk basınında, Avusturya ile Sırbistan arasındaki mücadelenin bir genel savaşa dönüştüğü görülünce savaşan devletlerle ilgili yorumlar yapılmaya başlanmıştır.

1. İngiltere ile İlgili Değerlendirmeler

Basında İngiltere aleyhine açıkça yazılar çıkmış, İngiltere'nin yenilmesi İslam Alemi için bir kurtuluş vesilesi olarak görülmüş ve Osmanlıya karşı takip ettiği politikalara bakılarak İngiltere'nin Osmanlı aleyhinde faaliyetler içinde olduğu düşünülmüştür.

İngiltere'nin savaşın başında Sultan Osman ve Reşadiye gemilerine el koyması, basında İngiltere aleyhine yazıların¹⁵³ çıkmasının temel nedeni olmuştur.

Agayef, Tercüman-ı Hakikat'teki köşesinde İngilizlerin yüzyıllardır hangi entrikalarla dünyaya hükmettiklerini anlatıyor ve bu devrin kapanmak üzere olduğunu belirterek açıkça İngiltere'nin yenilmesini arzuladığını ortaya koyuyordu.¹⁵⁴

İngiltere ile ilgili en ağır yazılar Sebilürreşad gazetesinde çıkmış gazetenin 309 numaralı sayısında "Harb-i Umumi ve Alem-i İslam" başlıklı

¹⁵² Siyasiyat, "Vaziyet-i Umumiye", **Tanin**, 23 Teşrin-i Evvel 1914, No:2096, s.1

¹⁵³ "Almanların Bayramı", **İkdam**, 23 Ağustos 1914, No: 6288, s. 1.

¹⁵⁴ Ahmet Agayef, "Siyasiyat, Perde Kalkıyor", **Tercüman-ı Hakikat**, 27 Ağustos 1914, No: 11989, s.1.

makalede: "Daha önce kendi menfaatleri için bizim yanımızda yer alarak İslam dostu görünen İngiltere'nin birkaç senedir politikaları değişmiş, Rusya ile işbirliği yaparak İslam alemi aleyhinde faaliyetlere girişmiştir. Milyonlarca Müslüman tebası olan İtilaf-ı Müselles devletlerinin siyasetleri Müslümanların aleyhindedir. İngiltere hilafetin nüfuzunu temelinden yıkmak için elinden geldiği kadar çalışmaktadır. Reşadiye ve Sultan Osman dretnotlarına el koymaları, İngiltere'nin aleyhimize çevirdiği entrikalardan biridir..." denerek açıkça İngiltere aleyhtarını bir görüş dile getiriliyordu.¹⁵⁵

Yunus Nadi de İngiltere'nin Hindistan'dan sonra Afganistan'da kontrolü ele alması ve Rusya ile anlaşarak İran'ı paylaşması gibi faaliyetlerini delil göstererek Müslümanlar aleyhinde çalıştığını dile getirmiş ve dünyanın yegane bağımsız Müslüman devleti Osmanlı'nın İngiltere başkanlığındaki İtilaf-ı Müselles devletlerinden neler çektiğini dile getirerek açıkça Üçlü İtilaf devletlerini eleştirmiş ve onların yenileceğini ümit ederek bu savaşı Müslümanlar üzerindeki baskının kalkacağı ilahi bir adaletin tecellisi olarak görmüştür.¹⁵⁶

Basında İngiltere'ye karşı bir tepki de Boğazların seddinden dolayı gelmişti. Diran Kelekyan, bitaraf Osmanlı Devleti'ne ait Boğazların İngiliz ve Fransız donanmalarınca kontrol edilmek istenmesine tepki göstermiş¹⁵⁷ ve Osmanlı Devleti'nin bu durum karşısında Boğazı sedde mecbur kaldığını belirtmiştir.¹⁵⁸

İngiltere açısından savaşın gidişatı ile ilgili yorumlarda ise İngilizlerin donanmaları ile bugüne kadar hiçbir şey yapamadığı, siyasi alanda da İtalya'nın İtilaf-ı Müselles'in yanında yer almasını başaramadıklarını¹⁵⁹, Almanya'nın Belçika'yı almasıyla birlikte İngiltere'nin tehdit edilmeye

¹⁵⁵ S.M.Tevfik, "Harb-i Umumi ve İslam Alemi", *Sebilürreşad*, 20 Ağustos 1330, No:309, s.393

¹⁵⁶ Yunus Nadi, "Siyasiyyat, Umumu Harb ve İslam Alemi", *Tasvir-i Efkar*, 25 Ağustos 1914, No: 1179, s. 1.

¹⁵⁷ Diran Kelekyan, "Tüccarımızın Vazifesi", *Sabah*, 10 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9002, s.1.

¹⁵⁸ Diran Kelekyan, "Karadenizin Bekareti", *Sabah*, 17 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9009, s. 1.

¹⁵⁹ "Muharebe ve Bitaraflar", *İkdam*, 28 Eylül 1914, No: 6323, s.1.

başlandığını¹⁶⁰, donanmasıyla müspet işler göremeyen İngiltere'nin müspet işlerin ancak karada görüldüğünü anlamasıyla bunun için hazırlıklara başladığı¹⁶¹ belirtiliyordu.

Türk basınında İngiltere'nin eleştirildiği konulardan birisi de Mısır'daki faaliyetleri olmuştur. Kelekyan, İngiltere'nin Hidiv Hazretleri'nin Mısır'a gitmesine izin vermemesi, Afganistan'dan Mısır'a getirilen askerler hakkında Osmanlı Devleti'ne haber vermemesi ve birçok önemli Mısırının memleketlerini terke zorlamasının hoş karşılanamayacağını belirtmiştir.¹⁶²

Tanin'de ise İngiltere'nin Mısır'daki faaliyetlerinin Türkiye ile hoş geçinmek istedikleri hakkındaki teminatı ile uyuşmadığını dile getiriyordu.¹⁶³

2. Fransa İle İlgili Değerlendirmeler

İkdam gazetesi Sırp meselesinde Avusturya'yı haklı bulmakla birlikte hazırlıklara başlayan Rusya'yı durdurmak yerine cesaretlendiren Fransa'yı savaşın sorumlularından birisi olarak görüyordu.¹⁶⁴ Tanin'de de savaşın sorumlusu olarak Rusya gösteriliyor; fakat Fransa'nın da Rusya'nın arkasından giderek ona destek verdiği belirtiliyordu.¹⁶⁵

Almanya karşısında yenileceğine kesin gözüyle bakılan Fransızların Ruslardan da ümidini kestiği¹⁶⁶ ve Almanların Paris'e yaklaşmasından dolayı da Fransızların hükümet merkezini Bordo'ya taşıyacakları haberleri duyulmaya başlanmıştı.¹⁶⁷

¹⁶⁰ "Muharebe Meydanlarında", **İkdam**, 8 Teşrin-i Evvel, No: 6333, s.1.

¹⁶¹ Siyasiyyat, "İngiltere ve Harp", **Tanin**, 26 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2099, s.1.

¹⁶² Diran Kelekyan, "İzah Edilemeyen Hareketler", **Sabah**, 29 Teşrin-i Evvel 1914, NO: 9021, s.1.

¹⁶³ Siyasiyyat, "İngiltere ve Harp", **Tanin**, 26 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2099, s.1.

¹⁶⁴ "Her manasıyla Harb-i Umumi", **İkdam**, 15 Ağustos 1914, No: 6280, s. 1.

¹⁶⁵ Siyasiyyat, "Sekiz Seneden Beri", **Tanin**, 10 Ağustos 1914, No: 2023, s.1.

¹⁶⁶ "Alman Muzafferiyeti", **İkdam**, 29 Ağustos 1914, NO: 6294, s. 1.

¹⁶⁷ "Alman ve Avusturyalıların Şenliği", **İkdam**, 4 Eylül 1914, No: 6300, s.1.

Tanin de Fransa'nın politikaları ile adeta Rusya'nın arkasından gittiğini ve ona çok bağlandığını fakat bekledikleri yardımı göremediklerini belirtiyor; bugün Fransa'da yönetimle ilgili buhranın kesin olduğunu dile getiriyordu.¹⁶⁸Tercüman'da yazan Agayef de Fransızların yeni kurulan hükümete rağmen iç problemlerden dolayı savaştan çekilebileceğini tahmin etmekte idi.¹⁶⁹

Almanların Belçika'yı almasından sonra İkdam'da "Almanların Bayramı" başlığı ile çıkan yazıda, Almanların başarılarından bahsederek Paris'e yürüyebilecekleri yorumları yapılmış¹⁷⁰ve 28 Ağustos'ta¹⁷¹" Almanlar, Fransız Toprağında" başlığı ile Belçika'ya kesin olarak yerleşen Almanların üç koldan Fransa topraklarına taarruza geçtikleri belirtiliyordu.

Diran Kelekyan da Almanların bu hızlı ilerleyişi ile ilgili olarak "Almanya'nın planı, önce Fransa'yı mağlup etmek ve ondan sonra bütün kuvvetini Rusya'ya karşı çevirmekten ibarettir." diyordu.

İkdam gazetesinde 5 Ekim'de yazılan bir makalede yazar Almanya'nın karşısında Fransa'yı küçümserken aynı zamanda Fransızların perişan hali ortadadır, artık onlara yenik nazarıyla bakılabilir diyerek Fransa'ya bakışını ortaya koyuyordu.¹⁷²

Fransızların Paris için direnip harbe devam edecekleri söyleniyor ise de bunun kendilerine zarardan başka bir şey temin etmeyeceği düşünülüyordu.¹⁷³ Fransızların hükümet merkezini Bordo'ya taşımaları ise Fransızlar açısından durumun vahametini ortaya koyuyordu.¹⁷⁴

¹⁶⁸ Siyasiyat, "Fransa Buhran Vükelası", **Tanin**, 28 Ağustos 1914, No: 2041, s.1.

¹⁶⁹ Ahmet Agayef, "Siyasiyyat, Fransa'da Vaziyet", **Tercüman-ı Hakikat**, 29 Ağustos 1914, No: 11991, s.1.

¹⁷⁰ "Almanların Bayramı", **İkdam**, 23 Ağustos 1914, No: 6288, s.1

¹⁷¹ "Almanlar Fransa Toprağında", **İkdam**, 28 Ağustos 1914, No: 6293, s.1.

¹⁷² "Dünkü Haberlere Göre", **İkdam**, 5 Eylül 1914, No: 6301, s.1.

¹⁷³ "Müslümanlar ve Harb-i Umumi", **İkdam**, 6 Eylül 1914, NO: 6302, s. 1.

¹⁷⁴ "İntizar Günleri", **İkdam**, 7 Eylül 1914, No: 6303, s.1.

Diran Kelekyan ise Fransız basınında İslam Alemi için sarf edilen güzel sözlerin uygulamada hiçbirine rastlanmadığını¹⁷⁵ söylemiş ve hatta Fransız donanmasının da İngilizlerle birlikte Çanakkale Boğazı'nı ablukaya almasını tam tersi bir gelişme olarak göstermiştir.¹⁷⁶

3. Rusya İle İlgili Değerlendirmeler

I. Dünya Savaşı öncesinde gerek yönetici kadrolar ve gerekse üst düzey askerler arasında devletin devam ve bekası için en önemli tehdit olarak Rusya görülmekte idi.

Cemal Paşa'nın:

"... Evvela Fransızlarla, sonra da İngilizlerle hoş geçinmek ve memlekette yeni ıslahat icra etmek emelinde olduğumuz hakkında kendilerini ikna etmek ve bu suretle bizi Rusya tecavüzünden korumalarını temin etmek en esaslı kararlarımız arasında bulunuyordu..."¹⁷⁷ Şeklindeki hatıralarında geçen ifadeleri de Rus tehdidini açıkça ortaya koyuyordu.

1914 senesinin ilk aylarında Rusya yine Boğazlar meselesiyle uğraşmaya başlamıştı. 23 Mart 1914 tarihinde Rus Hariciye Nazırı Sazanov Rusya çarına takdim ettiği bir raporda, Boğazlardaki Rus menfaatlerinin himayesi için artık harekete geçmek zamanının geldiğini bildirmişti.¹⁷⁸

Talat Paşa'ya göre de Rusya, Türkiye'yi küçültmek için Rumeli'de buyruklarını yerine getirmeye hazır sandığı Bulgaristan ve Anadolu'da kurmak istediği bağımsız Ermenistan sayesinde Türkiye'yi çember içine alarak İstanbul hakkındaki planlarını uygulamak istiyordu.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Diran Kelekyan, "Bitaraflık ve Teseccüh", *Sabah*, 30 Eylül 1914, No: 8992, s.1.

¹⁷⁶ Diran Kelekyan, "Tüccarımızın Vazifesi", *Sabah*, 10 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9002, s.1.

¹⁷⁷ Cemal Paşa, a.g.e., s. 130.

¹⁷⁸ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. I, s. 30.

¹⁷⁹ Talat Paşa, a.g.e., s. 26.

İtilaf Devletleri'nin küçük Balkan Devletleri'ni bile yanlarına çekmek için birçok fedakarlıklar yapmalarına rağmen Osmanlı gibi Boğazlar ve Basra Körfezine sahip, Süveyş'e hakim iki milyon asker toplamaya muktedir büyük bir devletin ittifak teklifini reddetmelerinin sebebi de İngiliz hariciye nazırına göre Rusya'nın hedefleridir.¹⁸⁰ Kazım Karabekir Paşa'ya göre de Rusya I. Dünya Savaşı öncesinde İstanbul ve Boğazlar üzerindeki planlarını uygulama safhasına geçmişti.¹⁸¹

Türk basınında savaşın başlamasından sonra İngiltere ve Fransa'ya karşı daha temkinli yorumlar yapılırken Rusya ile ilgili haber ve yorumlardaki üslup biraz daha farklı idi. Bunun sebebi ise devrin yöneticilerinin yanında kamuoyunda da Rusya'nın büyük bir tehlike olarak görülmesi olsa gerekti.

Tanin'e göre I. Dünya Savaşı Rusya'nın icadıydı. Avusturya'nın yerine Rusya olsa idi Sırbistan'a Avusturya'ninkinden daha ağır şartlar dayatırdı. Rusya'nın Sırbistan konusundaki inadı ve ısrarı Avrupa Medeniyeti'ni büyük bir tehlikeye sevk etmişti.¹⁸²

Rusların, Alman kuvvetlerinin çoğunun Fransa ile savaşmasına rağmen Almanya üzerine yaptıkları taarruzların başarısız olması İkdam'da Rusların Alman topraklarına giremeyecekleri şeklinde yorumlanmıştı.¹⁸³ Diran Kelekyan'a göre de Rus ekonomisi uzun sürecek bir savaşa dayanacak güçte değildi.¹⁸⁴

Rusya'nın muharebe-i hazıranın sebebini "milliyet" prensibi olarak göstermek istemesi karşısında Diran Kelekyan, Rusya'nın milliyet prensibine göre hareket ediyorum diyemeyeceğini; çünkü Lehlilerin muhtariyetini

¹⁸⁰ Halil Mentşe, a.g.e., s. 201.

¹⁸¹ Kazım Karabekir, a.g.e., C.I, s. 95.

¹⁸² Siyasiyyat, "Sekiz Seneden Beri", **Tanin**, 10 Ağustos 1914, No: 2023, s.1.

¹⁸³ "Muharebe ve Mücadele-i Siyasiye", **İkdam**, 19 Eylül 1914, No: 6314, s.1.

¹⁸⁴ Diran Kelekyan, "İktisadiyata Dair", **Sabah**, 22 Eylül 1914, No: 8984, s. 1.

kaldırmaması ve Finlandiyalıların da muhtariyetini kabul etmesi lazım geldiğini düşünüyordu.¹⁸⁵

Yunus Nadi'ye göre de İngiltere ve Fransa'nın denizlerdeki üstünlüğünün Rusya'ya bir faydası dokunmayacaktır. Çünkü Osmanlı bitaraf olduğu için Boğazlar kapalı; Baltık Denizi de Almanya kontrolündeydi.¹⁸⁶

İran-Rus hududunda cereyan eden mühim gelişmeler de basında geniş yer bulmuştur. İkdâm'da Rusya'ya karşı İran'da başlayan bu tepkilerle ilgili yorumlarda, Rusya'ya karşı düşmanca bir bakış açısı ortaya konmuştur.¹⁸⁷ Buradan da Osmanlı kamuoyunun da Rusya'dan çekindiği ve onun aleyhindeki gelişmelere sevindiği anlaşılmaktadır.

Diran Kelekyan da İran'ın da Osmanlı gibi bitarafilılığa karar vererek müteyakkız bir vaziyet aldığı için ülke içindeki Rus askerlerinin çıkarılmasını ve Rusya ile İngiltere arasındaki İran'ı nüfuz bölgelerine ayıran anlaşmanın lağvedilmesini istediğini belirtiyordu.¹⁸⁸

Ağaoğlu'na göre de İran'ın Rusya'dan İran'daki askerlerini resmen geri çekmesini istemesi ve yaşanan olaylar İran'la Rusya arasında sıcak çatışmalara neden olabilirdi.¹⁸⁹

İran'ın Rusya'ya karşı giriştiği faaliyetleri dikkate alan İkdâm'da İran'la ilgili yapılan yorumda: "Devlet-i Osmaniye ile İran bittabi birbirini vikaye etmek mecburiyetindedirler. İran'a müdahale Devlet-i Osmaniye'yi tehdit edebileceği gibi Osmanlıya müdahale de öylece İran'ı tehdit edebilirdi. İki devlet aynı dinin mensupları olmasalar bile bu böyle olurdu. Halbuki iki devlet dinen

¹⁸⁵ Diran Kelekyan, "İranlıların Hak-ı Hayatı", *Sabah*, 29 Eylül 1914, No: 8991, s.1

¹⁸⁶ Yunus Nadi, Siyasiyyat, "Umumi Harp ve İslam Alemi", *Tasvir-i Efkar*, 25 Ağustos 1914, No: 1179, s.1.

¹⁸⁷ "Ahval-i Umumiye ye Bir Nazar", *İkdâm*, 29 Eylül 1914, No: 6324, s.1.

¹⁸⁸ Diran Kelekyan, "İranlıların Hakkı Hayatı", *Sabah*, 29 Eylül 1914, No: 8991, s.1.

¹⁸⁹ Ağaoğlu Ahmet, Siyasiyyat, "İran ve Rusya", *Tercüman-ı Hakikat*, 17 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12039, s.1 .

muttahiddirler.”¹⁹⁰ denerek Osmanlı ile İran'ın ortak düşmanlarının Rusya olduğu ve bu düşmana karşı ortak hareket edilmesi gerektiğine vurgu yapılıyordu.

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girdikten sonra ilk cepheyi Kafkaslarda açması da İran'ın da Rusya'ya karşı bir müdahalede bulunabileceği ümididir.

Rusya'nın emelleri ile ilgili haber ve yorumların en açık olanı Tanin'de yazılmıştır. Yazara göre gazetelerde yayınlanan bir telgrafta Prens Lozarof'un şark meselesinin halli Rusya'nın Boğaziçi'ni zapt etmesi ile olacaktır şeklinde mütalaası; Rusların birkaç seneden beri kurulmuş, düşünülmüş bir planı idi.¹⁹¹

Diran Kelekyan da Rusya'nın müttefikleri İngiltere ve Fransa'dan dolayı Osmanlı'nın Kale-yi Sultaniye'yi sedde mecbur kalması ve bu durumun Rusya'nın Avrupa ile ticaretini kesmesine rağmen Petersburg hükümetinin bu durumun düzeltilmesi için bir ihtarda bulunmamasını son derece şayan-ı dikkat bir emare olarak görmekte ve Rusya'nın durumundan şüphelenmekte idi.¹⁹²

Bu da o dönemde Rusya'nın Osmanlı ile mücadeleye hazırlandığını ve ilişkilerin seyrini çok önemsemediğini göstermekte idi.

E. BASININ ALMANYA İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELERİ

Dünya Savaşı'nın başlangıcında temkinli yorumlar yapan basında, İngiltere'nin nazik bir zamanda Osmanlı gemilerine el koyması ve iki Alman gemisi Goben ve Brosleav'ın 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'ndan

¹⁹⁰“ İran ve Rusya”, *İkdam*, 10 Teşrin-i Evvel 1914, NO: 6335, s.1.

¹⁹¹ Siyasiyyat, “Buhran Arasında Türkiye”, *Tanin*, 17 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2090, s.1.

¹⁹² Diran Kelekyan, “Karadenizin Bekareti”, *Sabah*, 17 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9009, s.1.

içeri girmesi¹⁹³ ve Belçika'dan Alman zafer haberlerinin gelmeye başlaması¹⁹⁴ ile Alman yanlısı yorumlar yapmaya başladığı görülüyordu.

Diran Kelekyan'a göre, İngiltere'nin Osmanlı gemilerine el koyduğu bir zamanda Goben ve Breslav'ı Osmanlıya satan Almanya'ya karşı Osmanlı kamuoyunda bir şükür hissi uyanmıştı.¹⁹⁵ Tanin'de de Türkiye efkar-ı umumiyesinin Almanya'ya müteveccih olması Osmanlı'nın en ihtiyaç duyduğu bir anda iki geminin satılmasına bağlanıyor ve bu da doğal görülüyordu.¹⁹⁶

Yunus Nadi, İtilaf-ı Müselles devletlerinin İslam ülkeleri için bugüne kadar yaptığı zulüm ve haksızlıkları dile getirip bunun artık sona ermek üzere olduğunu vurgulayarak Almanya'nın savaşı kazanacağına inancını ve isteğini ortaya koyuyordu.¹⁹⁷

Almanların Belçika'da¹⁹⁸ elde ettiği başarılarından sonra İkdam gazetesi Almanya'da 20 yaşın üzerinde askerlik yapabileceklerin silah başına koşmasına da dayanarak¹⁹⁹: "Hangi tarafın galip geleceğini tahmin için kehanete ihtiyaç yok. Durum hangi tarafın galip geleceğini şimdiden ima ediyor. Fakat kat'i hüküm verebilmek için biraz daha beklenilecek." yorumunu yapıyordu.²⁰⁰

Ağustos ayı içerisinde Almanların Belçika ve Fransa topraklarında elde ettiği başarılar özellikle İkdam gazetesinde geniş yer bulmuştur. Gazetede 21 Ağustos'ta "Almanlara Paris Yolu Açıldı",²⁰¹ 23 Ağustos'ta "Almanların

¹⁹³ Ahmet Ağayef, "Müteessir Olmamak Kabilmidir? "Tercüman-ı Hakikat, 8 Ağustos 1914, No: 11970, s.1.

¹⁹⁴ "Dünkü Haberlere Göre", *İkdam*, 14 Ağustos 1914, No: 6279, s.1.

¹⁹⁵ Diran Kelekyan, "Bir Emel-i Millinin Husulü", *Sabah*, 16 Ağustos 1914, No: 8948, s.1.

¹⁹⁶ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitarafılığ", *Tanin*, 5 Eylül 1914, No: 2049, s.1.

¹⁹⁷ Yunus Nadi, Siyasiyyat, "Umumi Harp ve İslam Alemi", *Tasvir-i Efkar*, 25 Ağustos 1914, No: 1179, s.1.

¹⁹⁸ "Vakay-i Harbiye", *Tercüman-ı Hakikat*, 22 Ağustos 1914, No: 11984, s.1.

¹⁹⁹ "Harç ve Merç İçinde", *İkdam*, 19 Ağustos 1914, No: 6284, s.1.

²⁰⁰ "Top Siyaseti", *İkdam*, 20 Ağustos 1914, No: 6285, s.1.

²⁰¹ "Fevkalade Günlerde Fevkalade Ahval", *İkdam*, 21 Ağustos, 1914, No: 6286, s.1.

Bayramı"²⁰² 25 Ağustosta "İnzibat, İktisat, İntizam"²⁰³, 28 Ağustos'ta "Almanlar Fransa Toprağında"²⁰⁴, 29 Ağustosta da "Alman Muzafferiyeti"²⁰⁵ başlığı ile makaleler yayınlanmıştır.

İkdam'la birlikte Tercüman-ı Hakikat'te Muvaffak Galip, Almanların Belçika'daki başarıları devam ederse Fransızlar için mahvolmanın kaçınılmaz olacağını söyleyerek Alman başarılarından bahsetmiştir.²⁰⁶

Diran Kelekyan'a göre de bütün hayatını yarım asra yakın bir zamandan beri Cermenliğin galebesi namına kuvvetini inkişaf ettirmeye hasreylemiş olan Almanya'nın şimdiki parlak muvaffakiyetlerini de o nispette bittabi netice olarak görmek lazımdı.²⁰⁷

Yunus Nadi'ye göre de Almanların bir ay gibi kısa bir sürede Belçika'yı alıp Paris önlerine gelmeleri, bu işin beklenildiği kadar uzun sürmeyeceğini ve günün birinde Almanların Ruslara da kat'i darbeler vurmaya muvafık olacaklarını göstermektedir.²⁰⁸

Alman ilerleyişinin eylül ayında yavaşlamasından dolayı savaşın uzayacağını anlaşılmamasıyla birlikte, Almanların ekonomik açıdan uzun sürecek bir savaşa dayanamayacağı yönündeki iddialar karşısında Tanin gazetesindeki bir makalede Almanya'nın iktisadi açıdan da müthiş bir kudrete malik olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir.²⁰⁹

İkdam'da da İngiliz ve Alman ekonomileri karşılaştırılarak Alman ekonomisinin bir adım daha önde olduğu vurgulanmıştır.²¹⁰

²⁰² "Almanların Bayramı", **İkdam**, 23 Ağustos 1914, No: 6288, s.1.

²⁰³ "İnzibat, İktisat, İntizam", **İkdam**, 25 Ağustos 1914, No: 6290, s.1.

²⁰⁴ "Almanlar Fransa Toprağında", **İkdam**, 28 Ağustos 1914, No: 6293, s.1.

²⁰⁵ "Alman Muzafferiyeti", **İkdam**, 29 Ağustos 1914, No: 6294, s.1.

²⁰⁶ "Vaka-i Harbiye", **Tercüman-ı Hakikat**, 22 Ağustos 1914, No: 11984, s.1.

²⁰⁷ Diran Kelekyan, "Alman Vatanperverliği", **Sabah**, 27 Ağustos 1914, No: 8959, s.1.

²⁰⁸ Yunus Nadi, Siyasiyyat, "Son Hesap", **Tasvir-i Efkar**, 5 Eylül 1914, No: 1190, s.1.

²⁰⁹ Siyasiyyat, "Alman İstiğrazı", **Tanin**, 23 Eylül 1914, No: 2066, s.1.

Tercüman-ı Hakikat'e göre Almanya'da dünyada bugüne kadar görülmemiş bir şekilde halkın devleti için 4–5 milyar marklık harp borcu vermesi Alman başarısının sadece askeri değil iktisadi de olduğunu gösteriyordu.²¹¹

Genel olarak baktığımızda ise Osmanlı Devleti'nin savaşa girişine kadarki süreçte Türk basınında Alman başarılarını öven ve Almanya'nın savaşı kazanacağı yönünde değerlendirmeler yapılmışsa da İttihat ve Terakki'nin en güçlü sözcüsü olan²¹² Tanin gazetesi de dahil basında Osmanlı'nın savaşa girişini isteyen net bir yazı çıkmamıştır. Muvaffak Galip'in: "Almanların neredeyse tüm Avrupa'ya karşı verdiği mücadele takdire şayandır."²¹³ yorumu da bunu özetler niteliktedir.

F. DIŞ BASINDA TÜRKİYE İLE İLGİLİ ÇIKAN YAZILARIN TÜRK BASININDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Türk basını, savaşın başlamasından itibaren dış basında Osmanlı Devleti ile ilgili çıkan haber ve yorumları takip etmiş ve gerektiğinde bunlara cevaplar yazmıştır.

Savaşın başladığı ağustos ayının sonlarına doğru Ajans Jölet'in gazetelerde çıkan haberlerinde Osmanlı Devleti'ni tehdit etmesinden dolayı Ahmet Agayef, Tercüman-ı Hakikat'teki köşesinde buna cevap yazmıştı.

Agayef, "Osmanlı Devleti'nin bitaraf olduğunu tüm dünyaya duyurduğunu ve seferberliği de bu durumu korumak için ilan ettiğini açıklayarak Fransa'nın Osmanlı seferberliğine tepki göstermesinin bir anlamı

²¹⁰“ Alman-İngiliz Kuva-i İktisadiyesi”, **İkdam**, 30 Eylül 1914, No: 6325, s.1.

²¹¹ Siyasiyyat, “ Almanya-Romanya”, **Tercüman-ı Hakikat** 11 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12033, s.1.

²¹² E. Semih Yalçın, Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları, Ankara, 2003, s.131

²¹³ Siyasiyyat, “Almanya-Romanya”, **Tercüman-ı Hakikat**, 11 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12033, s.1.

olmadığını çünkü Osmanlı Devleti'nin bu seferberlikle Fransa'yı nasıl bir tehdit altında bıraktığını anlayamadığını" belirtmiştir.²¹⁴

Agayef, Fransız gazetelerinde Osmanlı aleyhine yazılan tehditleri şaşkınlık olarak nitelemiştir. Bu tehditlerin sebebini de Osmanlı'nın Almanya'dan iki gemi alma cesaretinde bulunmasına bağlıyordu.

Agayef, Fransızların Osmanlı Devleti'nin uluslararası hukuka aykırı hareket ettiğini söylemesine karşılık Fransa'nın müttefiki olan İngiltere'nin hangi uluslararası hukuka dayanarak Osmanlı gemilerine el koyduğunun sorgulanmasını istiyordu. Beşeriyetin geçirdiği şu buhran içerisinde herkesin kendi müdafaasını düşündüğü bir ortamda Osmanlı Devleti'nin de milli müdafaası için bu fırsatı değerlendirdiğini dile getiriyordu. Agayef'e göre, Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan iki gemi satın almasının uluslararası hukuka hiçbir aykırı yönü yoktu.²¹⁵

İkdam'da da Fransız gazetelerinin tavrına karşı "Şaşkınlık ve Haksızlık Numuneleri" başlığı ile yazılan bir makalede, Fransızların kendi acınacak hallerine bakmayıp Osmanlıya karşı yalanlar ve tefrikalar uydurmasına ve Türkiye'yi sonu gelmiş gibi göstermesine ancak gülünebileceği belirtilmiştir.²¹⁶

Tanın'de de Fransız gazetelerinin Goben ve Breslav olayının Osmanlı Devleti'nin tarafsızlığa riayet etmemesi anlamına geldiği yorumlarına karşılık, bunlara cevap verilmiştir.

Devlet-i Osmaniye'nin en ihtiyaç duyduğu anda iki gemisine el konulmasından dolayı bu iki gemiyi satın almak zorunda kaldığını ve bu gemilerin Akdeniz'e çıkmasının da mümkün olmadığı, çünkü gemilerin Osmanlı zabitan ve mürettebatının elinde bulunduğu belirtiliyordu. Bu konuda

²¹⁴ Ahmet Agayef, Siyasiyyat, " Hakikaten Gevezelik", *Tercüman-ı Hakikat*, 31 Ağustos 1914, No: 11993, s.1.

²¹⁵ Ahmet Ağaoğlu, Siyasiyyat, "Şaşkınlık", *Tercüman-ı Hakikat*, 1 Eylül 1914, No: 11994, s.1.

²¹⁶ "Şaşkınlık ve Haksızlık Numuneleri", *İkdam*, 1 Eylül 1914, NO: 6297, s.1.

Türkiye kabahatli gösterilmek istenirken bitaraf Yunanistan'ın da Adalar Denizi'nde İngiltere'ye küçük bir üs kurmasına müsaade ettiği de belirtilmişti.

Tanin'e göre, İngiliz ve Fransız gazetelerinin Osmanlıyı taraftarlıkla suçlamalarının yegane nedeni Türk kamuoyunun Almanya'ya müteveccih olması idi iki bu konuda sorumluluk da İngiltere'ye aitti. Evet Türk kamuoyu Almanya'ya müteveccih, bundan dolayı da bir şey olamazdı; çünkü İngilizlerin iki Osmanlı gemisine el koyduğu bir zamanda bu eksiklik bu iki Alman gemisi ile telafi edilmişti.²¹⁷

İkdam gazetesinde de Fransa'da yayınlanan Tan gazetesinin Goben ve Breslav'ın satın alınmasını tarafsızlığa aykırı göstermesine karşılık, muharip bir devletin gemi satmasının gücünü azaltmasından dolayı karşı taraf için bir avantaj olduğu belirtilmiş ve İngiltere Hükümeti'nin bile bu durumu gayri meşru addetmediği halde bu tür yazıların Fransa ile ilişkileri zedeleyeceği de belirtilmiştir.²¹⁸

Tercüman-ı Hakikat'te de İngiliz Hükümeti'nin "Hindistan İslam Cemiyeti" tarafından gönderilen ve Osmanlı Devleti'nin savaşta tarafsız kalmasını isteyen bir beyannameyi İngiliz gazetelerinde yayınlatarak Osmanlı tarafsızlığını gündeme getirmesine dikkat çekilmiş ve Hint Müslümanları'nın isteğinin zaten Osmanlı Devleti tarafından uygulanan bir politika olduğu ama dünyada en çok İslam tebasına sahip bir devlet olarak İngiltere'nin İslam karşıtı bir politika takip ettiği belirtilerek Hint Müslümanları uyarılmıştır.²¹⁹

Tanin'deki bir yazıda da Tan gazetesinin Türkiye'nin Arnavutluk meselesini kullanarak Balkanlarda nüfuz elde etmek istemesi de bu gazetenin sürekli Türkiye aleyhinde yazılar yazmasına bağlanmış ve "Türkiye, Arnavutluk işleriyle dört yüzyıl uğraşmıştır bundan sonra kim isterse

²¹⁷ Siyasiyyat, "Türkiye'nin Bitaraflığı", *Tanin*, 5 Eylül 1914, No: 2049, s.1.

²¹⁸ "Hakkımız Teslim Edilmeyecek mi", *İkdam*, 9 Eylül 1914, No: 6305, s.1.

²¹⁹ Ağaoğlu Ahmet, Siyasiyyat, "Bir Beyanname Münasebetiyle", *Tercüman-ı Hakikat*, 13 Eylül 1914, No:12005, s.1

uğraşabilir.” denilerek Türkiye’nin böyle bir amacının olmadığı vurgulanmıştır.²²⁰

İkdam’da ise Türkiye aleyhtarı yazılar yazan Tan gazetesinin “Alman ve Avusturyalıların müthiş mağlubiyetlerini gören Türklerin artık evvelki gibi mecnunane harekata cüret edemeyecekler.” yorumuna bakarak Tan gazetesinin Türkiye’nin Alman yanlısı olduğunu ve Almanya’ya güvendiğini ima ettiği yorumu yapıyordu.²²¹

Yine İkdam gazetesinde bu sefer Rusya’nın en ciddi gazetelerinde Türkiye’nin Alman ve Avusturyalılara taraftar olduğu ve Türklerin tarafgirane vaziyeti Rusya’nın birkaç ordusunu boş yere bekletmesine neden olduğu için Türkiye’ye acı bir ders verilmesi gerektiğini ve İran’da Rusya’ya karşı başlayan hareketin de Türkler tarafından kışkırtıldığını bundan dolayı Suriye limanlarının işgal edilmesi gerektiği şeklindeki yazılar karşısında; Türkiye’nin bitaraf olduğu ve buna hakkıyla riayet etmeye çalıştığı, Türkiye’nin seferberlik ilan etmesinin tarafsızlığını korumak için olduğu fakat hal-i bitaraflık yerine hal-i harp hakim olursa Rusların işte o zaman sıkışmış olacaklarını, bunun da herhalde istemedikleri bir durum olduğu dile getirildi. İngiliz ve Fransızlara Osmanlı limanlarının işgal teklifi de bu iki millete yapılacak en kötü teklif olacağı zira Alem-i İslam’ın bunu kabullenmeyeceği ve bu iki devletin müşkül duruma düşeceği belirtilmiştir.²²²

İkdam gazetesinde, Rus gazetelerinin yayınladığı gizli vesikalara dayanarak 18 Ekimde yayınlanan bir makalede şöyle deniyordu: “Harb-i Umumi’nin Avrupa için musibet olmakla beraber milletler için bir ibret dersi olacak hakikatleri ortaya çıkardığını vurgulayıp, İtilaf-ı Müselles hükümetlerinin Türkiye’ye karşı ilk fırsatta tatbik etmek istedikleri emelleri öğreniyor, Rusların maksatlarına vakıf oluyor daha sonra bu devletlerin

²²⁰ “Siyasiyyat, Tezavirata Karşı”, **Tanin**, 19 Eylül 1914, No: 2062, s.1.

²²¹ “Son Haberlere Göre”, **İkdam**, 27 Eylül 1914, No: 6322, s. 1.

²²² “Rus Gazetelerinin Nazariyat-ı Siyasiyesi”, **İkdam**, 6 Teşrin-i Evvel 1914, No: 6331, s.1.

Alem-i İslam'a karşı yaptıkları muameleatı daha yakından ve daha fi'li surette müşahede ve tetkik edebiliyoruz.”

Daha sonra ise İngiltere'nin Boğazlar konusunda eskiden beri muhalefet etmesine rağmen artık Rusya'yla ortak hareket etmeye başladığı da vurgulanıp bu hakikatlerden yola çıkarak Osmanlı Hükümeti'nin Harb-i Umumi'den beri takip ettiği siyaset ve aldığı vaziyet ve tedbirler pek büyük bir isabet ve basiret örneği olarak görülüyordu.²²³

Tercüman-ı Hakikat'ten Ağaoğlu Ahmet'e göre Rusya'da Osmanlıya karşı perverde olunan fikir ve hisleri hakkıyla ölçmek için Rus gazetelerine bakmak yeterdi.

Ağaoğlu'na göre “Türkiye, tarafsızlığını muhafaza ve kimsenin elinde alet olmayacağını ilan için seferberlik ilan etti, Boğazları kapatarak iki asırdır aciz kaldığı tam hakimiyeti sağladı, boğazına bir zincir gibi geçirilen kapitülasyonları kırıp attı. İtilaf-ı Müselles ise Türkiye ve Türkiye sularından istedikleri gibi yararlanacaklarını düşünüyorlardı, bundan dolayı bizi Almanya'nın bir müstemlekesi şeklinde gösterip teselli buluyorlardı.”

Rus gazeteleri ise Türkiye'nin bitarafliğini müdafaa için ilan ettiği seferberliği Rusya için bir husumet mahiyetinde gösteriyorlardı.²²⁴

Fransa ve Rusya'da yayınlanan gazetelerden de anlaşılıyor ki bunlar Osmanlı Devleti'ni Almanya'nın çıkarlarına göre hareket eden ve zamanı gelince de Almanya'nın yanında savaşa girecek bir devlet olarak düşünüyorlardı.

Türkiye karşıtlığı ile bilinen Fransa'da yayınlanan Tan gazetesinde Türkiye'ye karşı “Siz harb-i umumiden beri istediğiniz her şeyi yaptınız.

²²³ “Meydana Neler Çıkıyor”, **İkdam**, 18 Teşrin-i Evvel 1914, No: 6343, s. 1.

²²⁴ Ağaoğlu Ahmet, “Rus Gazetelerinin Hezeyanları”, **Tercüman-ı Hakikat**, 28 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12050, s. 1.

Seferberlik ilan ettiniz, kapitülasyonları kaldırdınız, iki zırhlı satın aldınız, Çanakkale Boğazı'nı kapadınız. Biz, şimdi pek meşgul olduğumuz için bunlara karşı size bir şey demedik. Fakat durunuz, sabır ediniz harpte galip gelelim o zaman bütün bunların hesabını size soracağız.” şeklindeki yazıda Osmanlı Hükümeti'nin savaş karşısında aldığı tedbirlerin nasıl değerlendirildiğini açıkça göstermekte idi.

İkdam gazetesinde Tan'daki bu tehdit edici yazıya karşı “Fransız ve Rus gazetelerinden anlıyoruz ki İtilaf-ı Müselles galip gelirse bizim ve Alem-i İslam için iyi olmayacak. Bunu tavr-ı tehdidkarane ile haber verenler Türkiye'nin şu an tarafsız olduğunu unutuyorlar. İşte bunlardan anlaşılıyor ki biz hiçbir şey yapmamış olsak ve hazır vaziyeti muhafazaya çalışsak bile yine İtilaf-ı Müselles hükümetlerini memnun ve hoşnut edemeyeceğiz kendimizi onların hazırladıkları daire-i intikamdan hariç de sayamayacağız” şeklinde bir yorum getirilmesi Türk basınının İtilaf-ı Müselles'e bakışını göstermesi adına önemlidir.²²⁵

Yabancı basında Türkiye aleyhine açıktan tehditvari yazıların çıkması bu devletlerin kamuoyunun Türkiye'ye bakışının birer numuneleri idi .

²²⁵ “Hesap Sorulacak İmiş”, *İkdam*, 23 Teşrin-i Evvel 1914, No: 6348, s. 1.

III. BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRİŞİ

A. KARADENİZ HADİSESİ

29 Ekim 1914 sabahı gerçekleşen Karadeniz Hadisesi Osmanlı Devleti için bir dönüm noktası olmuş ve fiilen savaşa girilmesi anlamına gelmiştir.¹

Tüm gazetelerde olduğu gibi Tercüman-ı Hakikat'in de "Karadeniz'de Mühim Hadisat" başlığı ile verdiği haberde olaya farklı açılardan yaklaşmış; "Şâyialar" alt başlığında: "Karadeniz'de iki üç gündür Osmanlı ve Rus donanması arasında çarpışmalar meydana geldiği söylentileri dolaşiyor." şeklinde bir açıklama yapılmıştır.

Tebliğat-ı Resmiye'de ise: "Osmanlı donanmasının talimlerini takip ve ihlal eden perşembe günü de Donanmayı Hümayuna taarruz eden Rus donanmasından bir torpil vapuru gark edilmiş ve bir kömür gemisi zabt ve müsadere olunmuştur. Olayda bir Rus topçekeri batmış, 3 zabıt ve 72 nefer esir edilmiştir. Donanmayı Hümayun bir hasara uğramadan geri dönmüştür. Hükümet bu tecavüzü şiddetle protesto edecektir." açıklaması yapılmıştır.²

Karadeniz Hadisesi diğer gazetelerde de geniş yer bulmuş³ ve bununla ilgili haber ve yorumlar yayınlanmıştır.

Karadeniz Hadisesi ile ilgili basında çıkan yorumlarda genelde resmi tebligat dikkate alınmıştır. İkdam gazetesindeki bir değerlendirmede: "Ruslar Harb-i Umumi'nin başlamasından itibaren bir vesile bularak bizi tazyik ediyorlardı. Hükümetimiz aczinden değil fakat sulh ve selamete taraftar olduğu için itidal demini muhafaza ediyor ve bu tazyikata karşı sabır ve sükûn

¹ Ali İhsan Sabis, Birinci Dünya Harbi, İstanbul, 1991, C. 1, s.107

² "Karadeniz'de Mühim Hadisat". **Tercüman-ı Hakikat**, 30 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12052, s.1.

³ "Karadeniz Hadisesi Taninde 31 Ekimde Ruslar ne yapmak istiyorlar", başlığı ile **İkdam**'da 31 Ekimde " Rus Garb Sefinelerinin Garkı", " Rusya'nın Karadeniz Donanması", " Rusya'nın Karadeniz

ibraz eyliyordu. Fakat Rusların ilan-ı harb etmeden Boğazların önüne torpil dökerek donanmamızın Karadeniz'e çıkışını engellemek istemesi karşısında gereken cevap verilmiştir." şeklindeki bir yazı da bunu doğrulamaktadır.⁴

Tanın gazetesine göre de, Karadeniz'de birkaç sefineden ibaret olan Osmanlı fırka-i bahriyesi Boğaz'ın karasuları denecek bir sahada talimler yaparken birden Rus harp gemilerine rastlamıştı, bunların şüpheli hareketlerini tetkik ederken bir taarruza uğramıştı ve Osmanlı donanması hemen orada vazifesini ifa ettikten sonra Osmanlı denizinde Osmanlı bayrağına vuku bulan tecavüzün cezasını vermek istemiş ve bunda da muvaffak olmuştu.⁵

Ahmet Agayef, "Mukadder Hadise" başlıklı makalesinde, Karadeniz Hadisesi'ni mukadder bir hadisenin zuhuru olarak değerlendirmekte ve: "Üç aydan beri cereyan eden vukuat ve hâkim olan ahval şu hadisenin bir gün zuhurunu gayr-ı kabil tevki eylemiştir."⁶ diyerek Harb-i Umumi'nin başlamasından itibaren genel durum ve gidişat dikkate alındığında Rusya ile mücadelenin er geç kaçınılmaz olduğunun kamuoyu tarafından beklenildiğini dile getiriyordu.

Agayef'e göre, hakiki olarak bitaraf kalmak, bitarafılığı muhafaza edebilmek muharebeye fiilen iştirak etmek kadar güç idi. İtilaf-ı Müselles devletleri kendileriyle beraber hareket etmeyip kendi menfaatlerini güdenleri, mevcudiyet-i milliyelerine ehemmiyet ve kıymet verenleri düşman addediyorlardı. Yani Osmanlı bitaraf kalmak istese de bu mümkün görünmüyordu. Ya İtilafların bir müstemlekesi gibi hareket etmek ya da karşılarında yer almak zorunda idi.

Limanları", **Sabah'ta**, 1 Kasım'da "Rusya Ahvali" gibi haberlerle olayın sonuçları ile ilgili yazılar yayınlanmıştır.

⁴ "Karadeniz'deki Vakıa-i Ahire", **İkdam**, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 6356, s.1.

⁵ Siyasiyyat, "Beklenmeyen Vak'a", **Tanın**, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2104, s. 1.

⁶ Ahmet Agayef, Siyasiyyat, "Mukadder Hadise", **Tercüman-ı Hakikat**, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12053, s.1.

Karadeniz Hadisesi'nin Rusların Türkiye donanmasını kısmen mahvetmek, kısmen faaliyetten mahrum eylemek planını bozduğunu düşünen İkdam gazetesine göre bu olay olmasa idi, Osmanlı müthiş bir felakete düşer olacak bütün hasmane taarruzlara karşı müdafaadan aciz kalacaktı.⁷

Tanın'e göre de Rus gemilerinden kurtulan zabitanın itirafları da Rusların Karadeniz Boğazı'nı torpilleyerek Osmanlı Donanmasının dışarı çıkmasını engellemek istediğini doğruluyordu.⁸

Yapılan bu faaliyetler karşısında İtilafların bir tazyikat icra etmemesi ve henüz harp ilan olunmaması da Osmanlı'nın haklılığı olarak görülüyordu.⁹

Bu olayın Osmanlıyı savaşa sokabileceğini düşünen Tanin'de de: "Muharebenin ilk günlerinde Avrupa'yı yakan ateşlerin kendi memleketine sirayet etmemesini en büyük bir nimet olarak gören Türkiye'ye karşı İtilaf-ı Müselles şu geçen üç ay zarfında aleni husumet göstermiş olmakla beraber biz bitaraf kalacağımızı birçok delil ile ispat etmiş olduğumuz için rahat bırakılacağımızı zannediyorduk. Fakat Türkiye'yi küçük gören ve onun her emre boyun eğmemesine tahammül edemeyenler, bizim şu buhran günlerinde kendimizi müdafaa edebilecek duruma gelmemizi istemiyor; bize karşı aleni husumetten geri kalmıyordu. Biz de böyle buhran zamanlarında fazla teşrifata ses çıkarmamak lazım geldiğini takdir ederek bütün bu aleni husumeti görmezliğe geldik ve daima vakur bir sukut ile mukabele ettik."¹⁰ şeklinde bir yazı ile Türkiye'nin İtilaflara karşı politikası açıklanıyordu.

Tercüman-ı Hakikatte, Karadeniz Hadisesi'nden sonra Rus sefirinin İstanbul'u terk etmesi ve İngiliz, Fransız sefirlerinin de aynı surette hareket etmek üzere olmalarını savaş ilanının bir göstergesi olarak görülüyordu.¹¹

⁷ "Münasebet-i Diplomatiyye ve Harp", **İkdam**, 1 Teşrin-i Sani 1914, NO: 6357, s.1.

⁸ Siyasiyyat, "Beklenmeyen Vak'a", **Tanın** 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2104, s.1.

⁹ "Münasebet-i Diplomatiyye ve Harb" **İkdam**, 1 Teşrin-i Sani 1914, No: 6357, s.1.

¹⁰ Siyasiyyat, "Beklenmeyen Vak'a", **Tanın** 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2104, s.1.

¹¹ Siyasiyyat, "İstihlas Zamanı", **Tercüman-ı Hakikat**, 1 Teşrin-i Sani 1914, No: 12054, s.1.

İkdam'da ise İngiliz, Rus ve Fransız sefirlerinin geri çağırılmasının bu devletlerin ilan-ı harb edecekleri anlamına gelmeyeceği, diplomatik münasebetlerin kesilmesiyle ilan-ı harp arasındaki farkın büyük olduğu, bazen bu tür diplomatik kesintilerin yıllarca bile devam edebileceği şeklinde oldukça iyimser bir tahmin yapılmıştır.¹²

Tanin ise daha sefirler ayrılmadan önce: "Harb ile sulh arasında pek adi bir iki meramdan başka bir şey kalmamış olan şu zamanda halk işin vahametini vazifenin ehemmiyetini takdir etmiş, hak ve hayatını her şeye karşı müdafaaya karar vermiş bir millet namına söylüyoruz ki vukuatın çizeceği yolda omuzlarımız her fedakârlığı taşımaya hazırdır." şeklinde bir yorum ile harbin çıkacağı ve halkın da böyle bir gelişmeye hazırlıklı olduğu yönünde bir beklentiyi ifade etmektedir.¹³

Diran Kelekyan da İtilaf-ı Müselles'le Bab-ı Ali arasında münasebetin kesilmesinin emrivaki halini aldığı, lakin Karadeniz Hadisesi halledilse bile İtilaf-ı Müselles'in Osmanlıya karşı beslediği ön niyetin sonuçlarının Osmanlıyı ve çevresindeki milyonlarca ahaliyi etkileyeceğini belirterek savaşın kaçınılmaz olduğunu dile getiriyordu.

Kelekyan ayrıca İtilaf-ı Müselles'in bu politikalarını daha önce gören Osmanlı hükümetince bu konuda gerekli tedbirlerin alındığının da herkesçe malum olduğunu söylüyordu.¹⁴

İkdam gazetesi, diplomatik ilişkilerin kesilmesinin savaş anlamına gelmeyeceğini söylemekle birlikte: "Biz bitaraf kalmak arzusunda iken bunu ihlal ettirmek isteyenlere nasıl mukabele etmesini bildik ise bizimle harp arzusunda bulunacak olanlara karşı da hukukumuzu ve vatanımızı nasıl

¹² "Münasebet-i Diplomatikiyye ve Harb", *İkdam*, 1 Teşrin-i Sani 1914, No: 6357, s.1.

¹³ "Siyasiyyat, Beklenmeyen Vak'a", *Tanin*, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2104, s.1.

¹⁴ Diran Kelekyan, "Daire-i Teallik", *Sabah*, 1 Teşrin-i Sani 1914, No: 9024, s.1.

müdafaa edeceğimizi pekiyi biliriz.” diyerek gerekli yerlere mesaj göndermekten de geri kalmıyordu.¹⁵

Basında 2 Kasım’dan itibaren Osmanlı Devleti’nin savaşa gireceğine kesin gözüyle bakılmaya başlanmıştır. İtilaf Devletleri’nin İslam Alemi üzerinde oynadığı oyunlar ve kurduğu tahakkümden bahsedilerek bunun değişeceği günün geldiği belirtilmiştir.¹⁶

Ağaoğlu, “Hakkı Hayatımızı İspat Edelim” başlığı ile yazdığı makalede: “Karşımıza dikilmiş olan mesele hayat memmat meselesidir. İslamiyet ve Saltanat-ı Osmaniye’nin birkaç asırdan beri maruz kaldığı facianın son perdesini oynuyoruz. Biz şimdiye kadar hep Alem-i İslam’ın maruz kaldığı felaketleri zulümleri anlatıyorduk, şikayette bulunuyorduk. İşte düzeltme zamanı”¹⁷ diyerek kamuoyunun daha önce de İtilaf-ı Müselles’e bakışını ve bugün için yapılması gerekeni açıkça dile getiriyordu. Bitarafılık denilen şeyi düne kadar mümkün gören Kelekyan’a göre ise, İtilaf-ı Müselles’in planından dolayı bugün bu mümkün değildir.¹⁸

İkdam gazetesine göre, artık işin lamı cimi kalmamıştır. Nice zamandan beri iki yüzlü bir siyasetle hilafet ve Sultanı Türklerin elinden almağa, bütün Alem-i İslam-ı zincir-i esaret altında yaşatmaya kastetmiş olan Ruslar, İngilizler ve Fransızlar bugün ilan-ı harbe bile lüzum görmeden fiilen tecavüze başlamışlardır.¹⁹

Karadeniz Hadisesi’nin olduğu sırada Genel Karargâh’ta İstihbarat Şube Müdürü olan Ali İhsan Sabis, Karargah’ta hiç kimsenin bu olayın gerçekleşmesiyle ilgili bir bilgiye sahip olmadığını, Başkumandan vekili Enver Paşa’nın Donanma Komutanı Amiral Souchon’a: “Hakimiyet zorla

¹⁵ “Münasebet-i Diplomatiyye ve Harb”, **İkdam**, 1 Teşrin-i Sani 1914, No: 6357, s.1.

¹⁶ “İnkıta-i Münasebet”, **Tanin**, 2 Teşrin-i Sani 1914, No: 2106, s.1.

¹⁷ Ahmet Ağaoğlu, “Siyasiyyat, Hakkı Hayatımızı İspat Edelim”, **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 12056, s.1.

¹⁸ Diran Kelekyan, “Bulgaristan ve Romanya”, **Sabah**, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 9026, s.1.

¹⁹ “Gazay-ı Ekber-Silah Başına”, **İkdam**, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 6359, s.1.

kazanılmalıdır. Rus Filosunu arayınız; vaziyeti müsait bulduğunuz anda harp ilan etmeden bulduğunuz yerde ona hücum ediniz.” şeklindeki gizli emri şahsen verdiğini söylemektedir.²⁰

Ali İhsan Sabis'e göre Amiral Souchon da bu emri çok beceriksiz bir surette yaparak Osmanlıya hiçbir baskın faydası temin edemeden, Türkiye'yi istenilmeyen zamanda harbe sokmuştur.²¹ Bahriye nazırı Cemal Paşa ve Talat Bey'in de bu tertipten haberleri vardır.²²

Talat Paşa ise anılarında Karadeniz Hadisesi'nden kendisinin haberinin olmadığını, Enver Paşa'nın da yeminle güvence vererek bu olaydan haberinin olmadığını söylediğini yazmaktadır.²³

Meclis-i Mebusan Reisi Halil Paşa da hatıralarında: “Enver Paşa, atak huylu bir insandı. Bazen beklenmedik emrivakiler yaptığı görülürdü. Fakat arkadaşları ile birlikte verilen kararlara riayette onda asabiyet derecesinde bir dikkat ve itina vardı. Birkaç gün evvel aramızda o sırada harbin memleket için felaketsiz neticeler doğurabileceği görüşülmüş, vaziyeti izah için benim Berlin'e ve Viyana'ya gitmekliğime vükela Heyetince karar verilmişti.” diyerek Enver Paşa'nın bu konuda tek başına karar vermediğini ve Osmanlı Devleti'nin harbe girişini bir kaza eseri olarak görmektedir.²⁴

Cemal Paşa da Karadeniz Hadisesi'nde Amiral Souchan'ın birinci dereceden mesul olduğunu anılarında belirtmektedir.²⁵

Cemal Paşa olaydan haberim yok dese de hatıralarını derleyen Behçet Cemal, Cemal Paşa'nın hatıralarının müsvettesinde yazdığı halde kitabına almadığı bölümlerde Cemal Paşa'nın: “Hükümet üyeleri ve İttihat

²⁰ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. II, s. 96.

²¹ Ayn. Esr. , s. 94.

²² Ayn. esr. , s. 96.

²³ Talat Paşa'nın Anıları, (Yayına Hazırlayan Alpay Kabacalı), İstanbul, 1994, s.35

²⁴ Halil Mentеше'nin Hatıraları (Giriş: İsmail Arar), İstanbul, 1986, s. 208

²⁵ Cemal Paşa, Hatıraları (Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal) , İstanbul, 1959, s. 175

Terakki'nin Merkez-i Umumi Azaları çoğunluğunun; Almanların bize altı ay daha müsaade edeceklerine ihtimal vermek doğru olmaz, ittifakımızın icaplarından olarak seferberliğimizi tamamladığımız şu sırada Almanlar büyük bir felakete uğramadan hemen savaşa dahil olmamız gerekir.” düşüncesinde olduğunu ve Yavuz ve Midilli sayesinde Osmanlı Donanmasının Karadeniz'e hakim olduğu bir sırada Rusların Karadeniz donanmasına 6 ay içinde bir dretnot ilave olunacağı için Karadeniz hakimiyetini kaybetmiş oluruz, ya hemen savaşa girelim ya da sonuna kadar tarafsız kalalım diye düşünüyorduk fakat İttifak antlaşması ikinci şıkka mani idi, düşüncesinde olması²⁶ kafalarda soru işareti bırakıyordu.

Karabekir Paşa ise Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesine neden olan Karadeniz Hadisesi'nden Enver ve Cemal Paşa'ların haberinin olduğunu düşünmektedir.²⁷

Cavit Bey de Karadeniz Vak'asının olacağından arkadaşlarının (Cemal, Talat ve Enver) haberlerinin olduğu kanaatindedir. Buna delil olarak da haberi duyunca hiçbir telaş ve heyecana kapılmamalarını gösteriyor.²⁸

Hatıralarda farklı görüş ve düşünceler varsa da şu kesin ki Türk basınında Karadeniz Hadisesi'yle ilgili resmi açıklamaların haricinde bir yazı ve yorumun çıkmaması ilginçtir.

²⁶ Ayn. Esr, s. 175, 176.

²⁷ Kazım Karabekir, Birinci Cihan Harbine Neden Girdik, C. 2, İstanbul, 2000, s. 69.

²⁸ “Cavit Bey'in Hatıraları”, *Tanin*, 18 İkinci Teşrin 1944, No:4454-438, s.3

B. KARADENİZ HADİSESİ'NDEN SONRAKİ GELİŞMELER

İtilaf-ı Müselles Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ne karşı fiili mücadeleye başlamaları²⁹ ile birlikte basında yazılan yazıların rengi de değişmiştir.

Rusların, İngilizlerin ve Fransızların açtıkları bu harp yalnız Türkiye aleyhine değil bütün Alem-i İslam'a karşı da bir harp ilanı olarak görülmekte ve bütün Müslümanlar Gazayı Ekber'e davet edilmekteydi.³⁰

Diran Kelekyan da Rusya, İngiltere ve Fransa devletlerinin Osmanlı'ya karşı harp ilan etmeden Rusların Kafkasya'da taarruza geçmesini, İngilizlerin Akabe üzerine hücum etmelerini ve Çanakkale Boğazı'ndaki istihkâmlara ateş açılmasını iki aydan beri emrivaki hükmünde olan husumetin aleni bir şekil alması olarak görüyordu.³¹

İkdam gazetesi, bu gelişmelerle İtilaf Devletleri'nin düşmanlıklarının bütün İslamiyet'e karşı olduğunu anlaşıldığını söylüyor ve bu savaşın İslamiyet'in ebediyen kurtulmasına vesile olacağı için bütün Müslümanları silah başına davet ediyor ve bugün İngiliz, Rus ve Fransız esaretinde yaşayan Müslümanların kurtuluşu için bundan daha iyi bir fırsatın olmayacağını belirtiyordu.³²

Yine İkdam gazetesinde 6 Kasım'da "İngiltere Bizi Nasıl Tehdit Ediyor" başlıklı makalede: "Biz baştan beri İtilaf-ı Müselles'e karşıyız çünkü İtilaf-ı Müselles kazanırsa Devlet-i Osmaniye ve Hilafet-i İslamiye payidar olamaz." denerek, Osmanlı menfaatlerinin hangi yönde olduğu vurgulanıyordu.³³

²⁹ Cezmi Eraslan, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", **Türkler**, C.13, Ankara, 2002, s.345

³⁰ "Gazayı Ekber – Silah Başına", **İkdam**, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 6359, s.1.

³¹ Diran Kelekyan, "Mücahedemiz", **Sabah**, 4 Teşrin-i Sani 1914, No: 9027, s. 1.

³² "Şeytanlara Karşı Melaike-i Gazap", **İkdam**, 4 Teşrin-i Sani 1914, No: 6360, s.1.

³³ "İngiltere Bizi Nasıl Tehdit Ediyor", **İkdam**, 6 Teşrin-i Sani 1914, No: 6362, s.1.

Rusya 2 Teşrin-i Sani 1914'te Fransa ve İngiltere ise 5 Teşrin-i Sani 1914'te Osmanlı Devleti ile hal-i harbin mevcudiyetini beyan ettiler.³⁴

General Ali İhsan Sabis, İtilaf-ı Müselles devletlerinden İngiltere'nin harp ilanından sonra üç hafta içerisinde Basra'yı istila etmesi ve daha Karadeniz vak'asından çok evvel Irak'ı zapt ve istila için Bombay'da kuvvetler hazırlamasına dayanarak önceden hazırlıklı olduklarını belirtiyor ve itilaf devletlerinin Türkiye'nin bitarafılığına bakış açılarını ortaya koyuyordu.³⁵

Resmi harp ilanları başlamadan gazetelerde İtilaf-ı Müselles'in Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği faaliyetler gazetelerde yayınlamaya başlamıştır.

Tanin'de, "Harbin Başlaması İçin Başka Şey Lazım mı" başlıklı haberde düşmanların her taraftan hücum etmeye başladığını, İngiliz gemilerinin 16 km mesafeden Çanakkale tabyalarını bombardıman ettiği fakat karşı ateşle geri çekildiklerini, Mısır'da köyleri tahrip ederek Kanal'a doğru çekildiklerini³⁶, Rus hududunda da Osmanlı ve Rus askerleri arasında çatışmaların başladığını duyuruyordu.³⁷

Yine Tanin'de gelişmeler karşısında vilayetlerde yapılan tezahürat haberleri yer almış ve milletin ruh haleti ortaya konmuştur.³⁸ Tercüman-ı Hakikatte de vilayetlerdeki tezahüratlarla ilgili olarak Hükümetin kararı efkar-ı milliyeye tercüman oldu şeklinde yorumlar yapılmıştır.³⁹

³⁴ "Türkiye, İtilaf-ı Müselles", **Tanin**, 7 Teşrin-i Sani 1914, No: 2111, s.1" Muhasemat", **Tercüman-ı Hakikat**, 7 Teşrin-i Sani 1914, No: 12060, s.1.

³⁵ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. II, s. 116.

³⁶ "Harbin Başlaması için Başka Şey Lazım mı?" **Tanin**, 4 Teşrin-i Sani 1914, No: 2108, s.1.

³⁷ "Rusların Hücumunu Püskürttük", **Tercüman-ı Hakikat**, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 1914, s. 1.

³⁸ "Vilayetlerde Tezahürat", **Tanin**, 5 Teşrin-i Sani 1914, No: 2109, s.1.

³⁹ "Vilayetlerde Tezahürat", **Tercüman-ı Hakikat**, 7 Teşrin-i Sani 1914, No: 1914, s.1.

Bu arada Rus, Fransız, İngiliz ve Belçika hükümetleri ile münasebetler kesildiği için Osmanlı limanlarında bulunan bu devletlere ait araçlar müsadere edilmeye başlanmıştır.⁴⁰

Ayrıca Devlet-i Osmaniye ile siyasi münasebetlerini kesmiş olan devletlerin tebaasından olanların ikamet ettikleri yerleri polis merkezlerine bildirmeleri ve bunlardan yer değiştirecek olanların da 24 saat evvelen bunu polis merkezlerine bildirmesi istenmiştir.⁴¹

Diğer taraftan İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti ile siyasi münasebetlerini kestikten sonra Osmanlı elçilerine pasaportlarını iade ederek ülkeyi terk etmelerini bildirmişlerdir.⁴²

C. CİHAD-I EKBER İLANI

Osmanlı Devleti'nin 31 Ekim'de Rusya'ya verdiği notada, Karadeniz çatışması hakkında özür belirtildikten sonra, çatışmaya Rus filosunun sebep olduğu, Osmanlı Hükümeti'nin tarafsızlığını devam ettirmek istediği, bu maksatla donanmasını geri çektiği ve bir daha Karadeniz'e çıkmasına müsaade edilmeyeceği, buna karşılık Rusya'nın da Karadeniz'de düşmanca hareketlerden sakınacağına ümit edildiği ifade edildi.

Osmanlı notasının Rus başkentine gönderildiği gün, Rus elçisi İstanbul'dan ayrılmış ve Rusya ile siyasal ilişkiler kesilmiş bulunuyordu. Rusya ile hareket eden İngiltere ve Fransa da 5 Kasım'da Osmanlı Devletine savaş açtılar.⁴³

⁴⁰ " Müsadere Komisyonu", *Sabah*, 5 Teşrin Sani 1914, No: 9028, s.1.

⁴¹ " Tebligat-ı Mühimme", *Sabah*, 5 Teşrin Sani 1914, No: 9028, s.1.

⁴² "Sefirlerimizin Avdeti", *Sabah*, 6 Teşrin-i Sani 1914 No: 2090, s. 1.

⁴³ Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt. V, Ankara, 1988, s..397-398

Osmanlı Hükümeti'nde gelişmeler karşısında iki ayrı fikir ortaya çıktı. Savaş taraftarları ve savaş karşıtları. Karşı olanlar hemen istifa ederek hükümetten çekildiler.

Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa Karadeniz olayını haber alınca sadrazamlıktan çekilmeye kalkmış hatta Bayram ve Cuma selamlıklarına bile gelmemişti. Fakat gece Enver ve Cemal Paşalarla Talat Bey'in yalısına giderek olaydan haberleri olmadıklarına yeminle kendisine güvence verdikleri gibi esasen İttifak Muahedelerini kendisinin imzaladığını söyleyince kararından vazgeçti. Kabine, savaşın zorunlu olduğunu kabul etti. Rusya, İngiltere ve Fransa ile savaş halinde olduğu hakkında padişaha bir mazbata verdiler. Padişah da bunu onaylayınca savaş ilanı iradesi yayınlandı.⁴⁴

Beyanname-i Hümayun Suretidir:⁴⁵

Orduma-Donanmama

Düveli muazzama arasında harp ilan edilmesi üzerine her daim nagehani ve haksız tecavüzlere uğrayan devlet ve memleketimizin hukuk ve mevcudiyetini fırsatçı düşmanlara karşı icabında müdafaa edebilmek üzere sizleri silah altına çağırıştım. Bu suretle müsellaah bir bitarafılık içinde yaşamakta iken Karadeniz Boğazı'na torpil koymak üzere yola çıkan Rus donanması, talim ile meşgul olan donanmamızın bir kısmı üzerine ansızın ateş açtı. Mugayir olan bu haksız tecavüzün Rusya canibinden tashihine intizar olunurken gerek mezkur devlet gerek müttetikleri İngiltere ve Fransa devletleri sefirlerini geri çağırmaq suretiyle devletimiz münasebatı

⁴⁴ Kazım Karabekir, a.g.e., C. II, s. 372.

siyasyelerini kat' ettiler. Müteakiben Rusya askeri Şark hududumuza tecavüz etti. Fransa, İngiltere donanmaları müştereken Çanakkale Boğazı'na, İngiliz gemileri Akabe'ye top attılar. Böyle yekdiğerini veli eden hainane düşmanlık asarı üzerine öteden beri arzu ettiğimiz sulhu terk ederek Almanya, Avusturya-Macaristan devletleriyle müttefik münafi-i meşruamızı müdafaa için silaha sarılmaya mecbur olduk. Rusya devleti üç asırdan beri Devlet-i Aliye'mizi mülken pek çok zararlara uğratmış, şevket ve kudret-i milliyemizi artıracak intibah ve teceddüd-i asarını harp ile ve bin türlü hile ve desais ile her defasında mahva çalışmıştır. Rusya, İngiltere ve Fransa devletleri zalimane bir idare altında inlettikleri milyonlarla ehl-i İslam'ı diyaneten ve kalben merbut oldukları Hilafet-i Muazzamımız'a karşı her vakit suni fikir beslemekten fariğ olmamışlar ve bize müteveccih olan her musibet ve felakete müsebbip, muharrik bulunmuşlardır. İşte bu defa tevessül ettiğimiz cihad-ı ekber ile bir taraftan şan-ı hilafetimize bir taraftan hukuk-ı saltanatımıza karşı ika edile gelmekte olan taarruzlara İnşaallahü Teala ilelebet nihayet göreceğiz. Avn-ü inayetbari ve meded-i ruhaniyet-i Peygamberi ile donanmamızın Karadeniz'de ve cesur askerlerimizin Çanakkale ve akabiyle Kafkas hududunda düşmanlara vurdukları ilk darbeler Hak yolundaki gazamızın zaferle teviç edeceği hakkındaki kanaatimizi tezyid eylemiştir. Bugün düşmanlarımızın memleket ve ordularının müttefiklerimizin pay-ı celaleti altında ezilmekte bulunması bu kanaatimizi teyid eden ahvaldendir.

Kahraman askerlerin din-i mübinimize, vatan-ı azizimize kasteden düşmanlara açtığımız bu mübarek gaza ve cihad yolunda bir an azim ve sebattan fedakarlıktan ayrılmayınız. Düşmana aslanlar gibi savlet ediniz. Zira hem devletimizin hem fetvayı şerife ile cihad-ı ekbere davet ettiğimiz üç yüz milyon ehl-i İslam'ın hayat ve bekası sizlerin muzafferiyetine bağlıdır. Mescitlerde, camilerde, Kabetullah'ta Huzur-ı Rabbü'l Alemine kemal-i vecd ve istiğrak ile müteveccih üç yüz milyon masum ve mazlum mümin kalbinin dua ve temenniyatı sizinle beraberdir.

⁴⁵“ Beyanname-i Hümayun Suretidir”, **Tanin**, 13 Teşrin-i Sani 1914, No:2117, s.1

Asker evlatlarım: Bugün uhdenize terettüp eden vazife şimdiye kadar dünyada hiçbir orduya nasip olmamıştır. Bu vazifeyi ifa ederken bir vakitler dünyayı titretmiş olan Osmanlı ordularının hayrül halefleri olduğunuzu gösterin ki düşman-ı din ve devlet bir daha mukaddes topraklarımıza ayak atmaya, Kabetullah'ı ve Merkad-ı Münevver-i Bedevi'yi ihtiva eden arazi-yi mübareke-i Hicaziyenin istirahatını ihlale cüret edemesin. Dinini, vatanını, namus-ı askeriyesini silahıyla müdafaa etmeyi, padişah uğrunda ölümü istihkar eylemeyi bilir bir Osmanlı ordu ve donanması mevcut olduğunu düşmanlara müessir bir surette gösteriniz. Hak ve adl bizde zulüm ve adüvvan düşmanlarımızda olduğundan düşmanlarımızı kahretmek için Cenab-ı Adil-i mutlakın inayet-i samedaniyesi ve Peygamber-i Zışanımızın imdad-ı mağnevisi bize yar ü yaver olacağında şüphe yoktur. Bu cihattan mazesinin zararlarını telafi etmiş şanlı ve kavi bir devlet olarak çıkacağımıza eminim. Bugünkü harpte birlikte hareket ettiğimiz Dünya'nın en cesur ve muhteşem iki ordusuyla silah arkadaşlığı ettiğinizi unutmayınız. Şehitleriniz şühedayı salifeye müjde-yi zafer götürsün. Sağ kalanlarınızın gazası mübarek, kılıncı keskin olsun.

Mehmet Reşad
22 Zilhicce 332 ve
29 Teşrin-i Evvel 330

Başkumandanlık Vekâletinin Beyannamesi Suretidir.⁴⁶

Arkadaşlar,

Sevgili Başkumandanımız, Halife-i Zîşan Efendimiz Hazretleri'nin irade-i seniyyelerini tebliğ ediyorum. Allah'ın inayeti Peygamberimizin imdad-ı ruhaniyesi ve mübarek padişahımızın hayır duası ile ordumuz düşmanlarımızı kahredecektir. Bugüne kadar karada ve denizde zabıt ve asker arkadaşlarımın gösterdikleri kahramanlıklar düşmanlarımızın perişan olacaklarına en büyük delildir.

Ancak her zabıt her asker unutmamalıdır ki harp meydanı fedakârlık meydanıdır. Orada hangi asker daha ileri atılır, hangi asker düşmanın şarapnel ve kurşunlarından yılmayarak ayak direr, sonuna kadar sebat ederse o asker mutlaka kazanır. Tarih şahittir ki Osmanlı askerinden sebatlı Osmanlı askerinden fedakar hiçbir asker yoktur. Hepimiz düşünmeliyiz ki başımızın ucunda Peygamberimizin ve Sahabe-i Güzin efendilerimizin ruhları uçuyor. Şanlı babalarımız başlarımızın ucunda bizim ne yapacağımıza bakıyor. Eğer onların hakiki evladı olduğumuzu göstermek bizden sonra geleceklerin lanetlerinden kurtulmak istersek çalışalım.

Zincirler altında inleyen üç yüz milyon İslam ve eski vatandaşlarımız hep bizim muzafferiyetimize dua ediyor. Ölümden kimse kurtulmayacaktır. Ne mutlu ileri gidenlere, ne mutlu din ve vatan yolunda şehid olanlara!

İleri! Daima ileri ki zafer, şan, şahadet, cennet hep ileride; ölüm ve zillet geridedir. Mübarek ve mukaddes şehitlerimizin ruhuna "Fatıha".

"Padişahım çok yaşa !"

Başkumandan Vekili

Enver

⁴⁶"Başkumandanlık Vekaletinin Beyannamesi Suretidir" **Tercüman-ı Hakikat**, 13 Teşrin-i Sani 1914

D. OSMANLI DEVLETİNİN SAVAŞA GİRİŞİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

İttihat ve Terakki Hükümeti'nin Cihan Savaşı'na Almanya safında katılmakla iyi edip etmediği, tarafsız kalıp kalamayacağı, savaşa katılmanın isabeti uzun uzadıya tartışıla gelen bir konu olmuştur.⁴⁷

Bu tartışmalara cevap ararken Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na girişi ve bu savaşta Almanların yanında yer alması global gelişmeler, büyük güçlerin politikaları ve ülkenin içinde bulunduğu şartlar göz önünde tutulmalıdır.⁴⁸

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum, uluslararası ilişkiler ve stratejik değerlendirmeler bakımından gerek savaşa girişi ve gerekse Almanların yanında yer almasında önemli rol oynamıştır.⁴⁹

Ali İhsan Sabis hatıralarında: "Memleketimizin, her iki tarafın savaş sahası içine tesadüf etmesi ve bilhassa çarlık Rusya'sının aleyhimizde beslediği hasmane emeller bizim bu harpten hariç kalmamıza imkan bırakmıyordu."⁵⁰ sözleriyle de savaşın kaçınılmazlığını gözler önüne seriyordu.

Harbiye Nezareti tarafından çıkarılan Harp Mecmuası'nın birinci sayısında Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş nedeni kamuoyuna şöyle anlatılıyordu: "Umumi harbin zuhuru, bizi tarihi bir vaziyet karşısında bulundurdu. Avrupa ve bütün dünya üzerinde tahakküm eden iki rakip zümre birbirine karşı çıkmışlardı. Herhangi bir tarafın galibiyeti, diğer tarafın mahkûmiyetini ve binaenaleyh galiplerin dünya üzerinde hâkimiyetini icap

No:12066, s.1

⁴⁷ Sina Akşin, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul,1987,s.268

⁴⁸ Vahdet Keleşyılmaz, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu, Ankara, 1999, s. 23.

⁴⁹ Vahdet Keleşyılmaz, "I. Dünya Savaşı Başlarında Kafkasya ve Çevresine İlişkin Stratejik Yaklaşım ve Faaliyetler", **Türkler**, C.13 , s. 392.

⁵⁰ Ali İhsan Sabis, a.g.e. ,C.1,s.239

ettirecekti. Bizim gibi Harb-i Umumi'nin muhitinde bulunan devletler muharebe haricinde kalamazlardı. Er geç, ister istemez muharebeye iştirak etmek mecburi idi. Tam ve sonuna kadar bitarafılığı muhafaza edebilmek için azim ve herhangi bir zümrenin tazyikine münferiden karşı koyabilecek kuvvetlere malik olmak icap ederdi; bilhassa İstanbul ile Boğazlara sahip olarak Şark ile Garp arasındaki bütün kısa ve müsait yolları ihtiva eden Türkiye gibi bir devletin bitarafılıkta sonuna kadar kalması imkan haricindeydi.

İşte bu vaziyet bizi irademizin fevkinde olarak muharebeye sevk ediyordu; yalnız mesele hangi zümreyi iltizam edeceğimizde kalıyordu. Halbuki bu mesele de kendi kendine tarihen halledilmiş gibiydi. Çünkü İslam Alemi'nin yüzde doksan sekizini cebr ve zulüm altında tutan, bütün İslam hükümetlerinin inkırazına sebep olmuş ve son iki İslam devletinin de imhasını tasdim etmiş bulunan İtilaf zümresine karşı çıkmak bizim için adeta bir mukaddes vazife mahiyetini kesb etmişti.”⁵¹

Karabekir Paşa'ya göre : “Savaşa neden girdik sorusunun net cevabı Rusların tarihi emelleri olan İstanbul ve Boğazları ele geçirme düşüncesidir.”⁵²

Mustafa Kemal de milli mücadele yıllarında Meclis Başkanı sıfatıyla şu değerlendirmeyi yapmaktaydı:

“Harb-i Umumiye iştirak etmemek en iyi arzu idi; fakat buna imkan-ı maddi mevcut değildi. Çünkü savaşa girmemek silahlı bir bitarafılığı yani Boğazların kapalı bulundurulmasını icap ettiriyordu. Hâlbuki vatanımızın mevki-i coğrafisi, İstanbul'un vaziyeti sevkulceyşi Rusların İtilaf Hükümetleri yanında yer almaları bizim seyirci kalmamıza asla müsait değildi. Bundan başka silahlı bir bitarafılığın idamesi için paramız, silahımız, sanayimiz hulasa lazım olan vesaitimiz mevcut değildi. İngilizlerin gemilerimize el koyması, harbe girişimizden dört ay evvel Osmanlı zararına, bir Ermeni Cumhuriyeti

⁵¹ Ahmet Ağaoğlu, “Türkiye'nin ve İslam Aleminin Kurtuluşu”, *Harp Mecmuası*, Teşrin-i Sani 1331, No: 1, s. 7-9

⁵² Kazım Karabekir, a.g.e., C: 1, s. 91

teşkiline karar vermeleri, Bolşeviklerin yayınladığı gizli antlaşmalardan anlaşıldığına göre İstanbul'un Çarlık Rusyası'na vaat edilmesi harbe İtilaf Devletleri aleyhine girmekliğin gerekliliğini gösteren delillerdir."⁵³

Talat Paşa'ya göre de : "Savaşa girme kararı aleyhinde oy vermiş olanlar, Almanların kesin zaferinden kuşkulandıkları için karşı çıkmışlardı. Yoksa bütün Osmanlılar, Türkiye'nin yenilmeyen bir Almanya ve Avusturya birliğinde varlığını ve bağımsızlığını koruyacağına inanıyorlardı. Bu gerçek Rus İhtilali'nden sonra da açık olarak görünüyordu. Bütün düşünceler Almanya'nın yenilmeyeceği ihtimaline göre yürütülmüştü."⁵⁴

Cemal Paşa, savaşı İtilafların kazanması halinde müdafaasız, zelil ve hakir Rus, İngiliz ve Fransız zulüm ve kahrı altına düşüleceğini düşünüyor ve Almanya'nın yanında savaşa giriş sebebi olarak da bunu görüyordu.⁵⁵

Meclis-i Mebusan Reisi Halil Bey de meclisteki bir konuşmasında: "Biz harbe girerek iki milyona yakın bir kuvveti üzerimize çekmemiş, Boğazları sıkı tutarak Balkan kuvvetlerini taksime uğratmamış olsaydık Balkanlardan Viyana'ya girecek Rusya-Slav kuvvetlerinin de etkisiyle İstanbul ve Boğazlar meselesini kendi lehine halledecek; İstanbul'a yerleşen Muzaffer Çar, Avrupa'nın hakimi olacağı gibi Rus medeniyeti de Avrupa medeniyetine tahakküm edecekti".⁵⁶ diyerek savaşa girilmesindeki Rus tehdidi düşüncesini ortaya koyuyordu.

Yusuf Akçura da : "Vakıalardan ve vesikalardan anladığımız Devlet-i Osmaniye'nin Cihan Harbi'nde bitaraf kalması imkânsızlığıdır. Devlet-i Osmaniye Harb-i Umumi'de bitaraf kalamazdı. Coğrafya ve tarih onu iki

⁵³ TBMMZC, 24 Nisan 1336 (1923), I. Devre, I. İçtima, s.20

⁵⁴ Talat Paşa, a.g.e., s. 36.

⁵⁵ Cemal Paşa, a.g.e., s. 167.

⁵⁶ Halil Menteşe, a.g.e., s. 66.

büyük muhasım grubun ortasına atmış bulunuyordu. Harbin mevzularından birisi de bizzat kendisi idi.”⁵⁷ görüşündedir.

Birinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız Yunanistan'ın, İngiliz ve Fransız kuvvetleri tarafından işgal edilmesi karşısında Türkiye'nin kaderinin de aynı olabileceğini düşünen İttihatçılar kendilerine gelecek saldırıya karşı güvenliği büyük devletlerin kurduğu bloklardan biriyle anlaşmada arıyorlardı. İtilaf Devletleri'ne yaptıkları başvurular olumlu bir sonuç vermeyince Almanya'ya başvurular. Almanya ile anlaşırken kumar onuyorlardı ve savaşın sonucu, yanlış ata oynadıklarını ortaya koydu; fakat üzerine oynanacak başka bir atın mevcut olmadığını da olaylar göstermiştir.⁵⁸

Türkiye, Yunanistan gibi tarafsızlığını korumasına rağmen, İtilaf Devletleri gemilerinin Boğazlardan geçişine mani olunamaması halinde Avusturya-Macaristan'ın Rus orduları tarafından mağlup edilmesi ve böylece savaşın İtilaf Devletleri lehine, Rusya dahil birkaç ay içinde zaferle neticelenmesi mümkün olurdu.⁵⁹

Evvelce hararetli İngiliz ve Fransız taraftarı olan Cemal Paşa'nın bunlarla iş birliği yapmak için çok uğraştığı muhakkaktır. Fakat, buna muvaffak olamayınca, Rus tehlikesi karşısında Almanlarla iş birliği yaparak Rusya'yı mağlup etmeye çalışmak zaruretini idrak ve takdir ettiği de şüphesizdir.⁶⁰

Karabekir Paşa da : “İngiltere ve Fransızların hakkımızda iyi fikirler beslemedikleri ve müttefikleri olan Rusları memnun etmek için bizim mahvolmamızla ilgilenmek şöyle dursun yağmaya bile hazırlandıklarını

⁵⁷ Yusuf Akçura, “Osmanlı Devleti Umumi Harbde Bitaraf Kalabilirmiydi?” **Türk Tarih Encümeni Mecmuası**, 17. sene, 1 Haziran 1928, No:19/96, s.13–14

⁵⁸ Feroz Ahmad, İttihatçılıktan Kemalizme, İstanbul, 1985, s. 213.

⁵⁹ Joseph Pamiankowski, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü, İstanbul,2003,s.20

⁶⁰ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. I, s. 239.

görünce gayet tabii olarak Almanlara sarıldık.” diyerek⁶¹, “Niye Almanya?” sorusuna cevap veriyordu.

İnönü ise harbe çok sonraları girilebileceğini hatta girmemenin mümkün olduğunu söylese de, bunun nasıl ve hangi şartlarda olacağını belirtmeyip savaşın sonunu dikkate alarak bundan daha kötü bir durumun olamayacağı düşüncesindeydi.⁶²

Almanya'nın galebesini temin için çalışmayı ve Osmanlı - Alman ittifakını zaruret gören Sabis Paşa: “Alman İttifakının bizi kayıtsız şartsız Almanlara teslim olmaya ve uşak mertebesine inmeye sevk etmemesi lazım idi.”⁶³ diyerek ittifak antlaşmasının maddelerini beğenmediğini dile getiriyordu.

Bleda'ya göre üç dört yüzyıllık Osmanlı düşmanı pençesini uzatmış Osmanlı üzerine çullanmak için fırsat beklerken nasıl olurdu da Almanya'nın eli sıkılmazdı. Ama Enver Paşa aceleciliği ve tedbirsizliği ile her şeyi altüst etmişti.⁶⁴

Osmanlı Devleti'nin savaşa girip girmemesi ya da kimin yanında girmeliydi meselesinden ziyade giriş şekli ve zamanlanmasının sorgulanması gerekirdi. Enver Paşa henüz ordunun hazırlığı bitmediği için ordunun hemen savaşa girmesi konusundaki tehlikeyi kabul ediyor ve vakit kazanma yolunu takip ediyordu.⁶⁵

İnönü, İttihatçıların Almanya ile yaptıkları ittifak antlaşmasından bazı kabine üyelerinin dahi haberinin olmamasını ve Meclis-i Mebusan kararı olmaksızın savaşa girişini eleştirmektedir.⁶⁶

⁶¹ Kazım Karabekir, a.g.e., C. I, s. 130.

⁶² İsmet İnönü, İnönü'nün Hatıraları (Hazırlayan: Sabahattin Selek), İstanbul, 1969, s.212

⁶³ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. I, s. 87.

⁶⁴ Mithat Şükrü Bleda, İmparatorluğun Çöküşü, İstanbul, 1979, s.79

⁶⁵ Kazım Karabekir, a.g.e., C:2, s.207

⁶⁶ İsmet İnönü, a.g.e. ,s.131–214

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Ferdinand'ın öldürüldüğü sırada açık olan Osmanlı Parlamentosu ⁶⁷Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifak antlaşması imzaladığı ve Almanya ile Rusya'nın birbirine harp ilan ettiği sırada Ocak 1915'e kadar sürecek 5 aylık bir tatile sokulmuştur. ⁶⁸Meclis tekrar açıldığı sırada Osmanlı Devleti savaşa girmiş olduğu için savaş kararı mecliste tartışılmamış ve Osmanlı Devleti meclis kararı olmadan savaşa dahil olmuştur. Meclis-i Umumi fevkalade ahval dolayısıyla padişah'ın İrade-i Seniyyesi ile tekrar tatil edilmiştir. ⁶⁹

Ahmet Emin Yalman da şartların Türkiye'nin Almanya'nın yanında harbe sürüklenmesi imkanına uygun olduğunu itiraf ederken, Batı devletlerinde Almanya için bu kadar uygun olan zemini değiştirmek için hiçbir şey yapmadıklarını düşünüyordu.⁷⁰

Kazım Karabekir'e göre de : "Ne pahasına olursa olsun Rusların Karadeniz filolarına hakim olabilecek bir filonun İstanbul'a getirilmesi düşüncesi Alman İttifakı ve Cihan Harbi'ne neden girdik meselesinin cevabıdır."⁷¹

Cavit Bey ise Enver Paşa'yı biraz Alman nüfuzu altında görüyor ve Almanlara çok güvendiği için onlarla birlikte yürüyerek talihini onların talihine bağlamak istediği görüşündedir.⁷²

Sabis'e göre Enver Paşa'ya Alman taraftarı demek doğru değildir. Almanlara çok inanmış ve çok güvenmiş bir Türk vatanseveridir.⁷³

⁶⁷ MAZC, 17 Haziran 1330 (1914), III. Devre, 14.İçtima, s.187

⁶⁸ MMZC, 20 Temmuz 1330 (1914), III. Devre. 47. İçtima, s.662

⁶⁹ MMZC, 16 Şubat 1330 (1914), III. Devre, 33.İçtima, s.480-482

⁷⁰ Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz (1888-1918),C.I, İstanbul, 1970, s.218

⁷¹ Kazım Karabekir, a.g.e., C. I, s. 130.

⁷² "Cavit Bey'in Hatıraları", Tanin, 17 Birinci Teşrin 1944,No:4454-407,s.3

⁷³ Ali İhsan Sabis, a.g.e., C. II, s. 55.

Türkler, hemen harbe girmemek için Alman baskısına karşılık her türlü çareye başvurdular⁷⁴. Şüphesiz Osmanlı Devleti'nin savaşa girişini daha da geciktirmesi ordusunun donatımını tamamlaması ve istihbarat işlerini ikmal etmesi daha yerinde bir hareket olarak gösterilebilirdi.⁷⁵

Osmanlı Devleti'nin fiilen ve resmen savaşa girişinden evvel 2 Ağustos 1914 tarihli antlaşmasının da gereği olarak, Kanal Harekâtının gerçekleştirilmesine yönelik Teşkilat-ı Mahsusa vasıtasıyla yaptığı faaliyetler Enver Paşanın savaşa girmeye karar verdiğini gösterebilecek cinstendir. çünkü Kanal harekâtının hazırlıkları yapılmaya başlanmıştır.⁷⁶

İngiltere de Yakındoğu'daki emperyalist çıkarları için 1914 Eylül'ünde Hindistan'da, Basra Körfezi bölgesinde görev alacak bir askeri kuvveti hazırlatıp 23 Ekim 1914'te Bahreyn'e göndererek Osmanlıya karşı bakişını ortaya koyuyordu.⁷⁷

Vahdet Keleşyılmaz'a göre: 3 Ağustos 1914 günü başlayan ve 24 Eylül 1914 tarihine kadar uzayan Enver Paşa ile Berlin Ateşemilliteri Cemil Bey arasında yapılan ve "Gayet mahrem, bizzat Nazır Paşa tarafından açılacaktır." gibi ibareler taşıyan bu şifreli yazışmalardan anlaşılacağı üzere "Enver Paşanın I. Dünya Savaşı'na öyle hemen girmek gibi bir tutumu olmadığı anlaşılmaktadır. Tersine Almanların ısrarlarına rağmen haklı ve anlaşılır gerekçelerle hazırlıklarını tamamlamak için Türkiye'nin zamana ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır. Boğazlara muhtemel bir saldırıyı karşılamak için gereken savunma önlemlerinin henüz tamamlanmamış olması, Kafkasya, Mısır ve Hindistan'a yönelik girişimlerinin henüz istenilen seviyeye gelmemesi bu ihtiyacın başlıca gerekçeleridir. Bunun yanı sıra başta Bulgaristan olmak üzere Balkan ülkelerinin, Sırbistan haricinde, durumlarının henüz netleşmemesi de Enver Paşa'yı temkinli olmaya itmiştir. Ancak Almanların

⁷⁴ Joseph Pomiankowski, a.g.e. ,s.78

⁷⁵ Vahdet Keleşyılmaz, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu, Ankara, 1999, s. 27

⁷⁶ Ayn. Esr., s.26–27

⁷⁷ Edward Mean Earle, Bağdat Demir ve Petrol Yolu (1903–1923), İstanbul, 2003, s.261

Türkiye'yi bir an önce savaşa sokmak yolundaki baskıları özellikle Alman-Fransız muharebelerinde Paris yolunu açacak hızlı ve keskin bir üstünlük sağlanamaması üzerine daha da yoğunlaşmıştır. Yazışmalarda Türkiye'nin savaşa girişine yol açan Karadeniz olayının patlak vereceği anın zamanlamasında "Hala hazır değiliz." diyebilecek olan Türk tarafının hangi baskılarla razı edildiği veyahut nasıl bir oldubittiye getirildiği ayrıca değerlendirilebilecek bir konudur. Fakat Türk tarafının güvenlik kaygılarını öne olarak savaşa olabildiğince geç katılmaya çalıştığı da belgeler ışığında kesindir.⁷⁸

Osmanlı ordusunun savaş öncesinde Almanlara teslim edilmesi Osmanlı Devleti'nin Almanların karşısında savaşa girmesini de imkansız hale getirmiştir.⁷⁹ Osmanlı ordusunda görev yapan 800 Alman subayı ve 12000 Alman askeri savaş bitince Cebelitarık üzerinden deniz yoluyla memleketlerine gönderildi. Bunlara Odesa ve Ukrayna üzerinden gidenlerde dahil edilirse sayının 18 ile 20 bin civarında olduğu anlaşılır.⁸⁰

I. Dünya Savaşı'na girildiği sırada değişik devlet görevlerinde bulunan Cemal Paşa, Talat Paşa, Halil Bey, Karabekir Paşa ve Sabis Paşa gibi kişilerin hatıralarına bakarak Karadeniz Hadisesi'nden Enver Paşa'nın haberli olması ihtimali yüksek görünmekle birlikte, Amiral Socuhan'ın Ruslara saldırmada zamanlamanın tayini konusunda ne derece kendi inisiyatifini kullandığı resmi bir belgenin bugüne kadar bulunamaması dolayısıyla hadisenin tam olarak aydınlatılmasını güçleştirmektedir.

Yeni arşiv belgelerine göre ise Enver Paşa Amiral Socuhan'a: "Rus donanmasını nerede bulursanız ilan-ı harp etmeden ona hücum ediniz." emrini vermiştir.⁸¹

⁷⁸ Vahdet Keleşyılmaz, "Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşına Giriş Süreci", **Erdem**, C. II, Sayı: 31 (Mayıs 1999), s. 152.

⁷⁹ Kazım Karabekir, a.g.e. ,C.1 s.69

⁸⁰ Joseph Pomiankowski, a.g.e. ,s.52

⁸¹ Mustafa Balcıoğlu, "Birinci Dünya Savaşına Girişimizle İlgili Tartışmalar ve Yeni Belgeler", **Tarih ve Toplum**, C:19, sayı:114, Haziran 1993, s.341

Sabis'e göre Osmanlı harbe hazır değildi ve harbe girme zamanını mümkün olduğunca geciktirmek gerekiyordu.⁸²

Osmanlı Devleti yetkililerinden çoğu gerçekten de Karadeniz Hadisesi'nden savaşa girmeden kurtulmak için samimi hisler taşımalarına rağmen bunda muvaffak olamamışlardır. Çünkü karşı taraf müzakereye gerek görmemiş ve fırsatı ganimet bilen Rusya hemen harekete geçmiştir.⁸³

O günlerde bir gazeteci olan Ahmet Emin Yalman Osmanlının savaşa girişini bir oldu bitti olarak görmektedir.⁸⁴

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına girmesi ve bu savaşta Almanların yanında yer almak zorunda kalması evvelce değinilen zaruretlerden ötürü anlaşılır gözükse de gerek ittifak antlaşmasının imzalandığı tarih ve gerekse bir oldubitti sonucunda - (mevcut hükümet üyelerinden pek çok kişinin bilgisi ve isteği dışında) - savaşa girilmesi ve üstelik de Türk ordularının sevk ve idaresinde Alman kurmaylarının etkili olması tam bir basiretsizlik örneği olarak da değerlendirilebilir.⁸⁵

⁸² Ali İhsan Sabis, a.g.e. , C:1,s.113

⁸³ Vahdet Keleşyılmaz, a.g.e., s. 29.

⁸⁴ Ahmet Emin Yalman, a.g.e. ,s.218 s.218

⁸⁵ Vahdet Keleşyılmaz, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu, Ankara, 1999, s. 26.

SONUÇ

I. Dünya Savaşı öncesinde devletin bütünlüğü ve bekası için çaba içerisinde olan Osmanlı Hükümeti savaşa hazırlıksız yakalanmıştı. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Ferdinand ve eşinin Saray Bosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürüldüğü sırada siyasal yalnızlık içerisinde olan Osmanlı Devleti kendisi için en büyük tehdit olarak gördüğü Rusya'dan korunmak için İtilaf grubuna girmeye çalışmış fakat kabul görmemiştir.

Avusturya Veliahdı'nın öldürülmesinin yol açabileceği gelişmelerin hükümet ve basın tarafından tahmin edildiğini söyleyemeyiz. Bu sırada Osmanlı Meclis-i Umumisi'nin tatile çıkarılması da bunun en iyi delili olarak gösterilebilir. Basında ise Avusturya'nın Sırbistan'dan bunun hesabını soracağı yönünde bir beklenti vardı fakat bunun bir Harb-i Umumiye'ye neden olacağı tahmin edilmiyordu.

Harb-i Umumi başladıktan sonra ise basında devrin en büyük kara gücüne ve savaş teknolojisine sahip Almanya'yı, muhtemel savaşta rakipleri Fransa ve Rusya'yı aynı anda yenebilecek güçte göstermektedirler. Basının savaşla ilgili değerlendirmeleri genelde Almanya'nın galip geleceği yönündeydi. Osmanlı Devlet adamları da İttifak antlaşmasından sonra Almanların altı haftada Fransa'yı işgal edip sonra da Rusya'yı saf dışı etme planını başarıyla uygulayacaklarına inanmaktadırlar. Bundan dolayı savaşın kısa sürede biteceğini tahmin ederek savaşa girişi geciktirmeyi düşünmüşler; fakat Almanlar Fransa'da istedikleri başarıları elde edemeyince, Osmanlı'ya savaşa girmesi konusunda tehdide varan baskıları artırınca Osmanlı Devleti İttifakı imzalayan hükümet üyeleri tarafından savaşa dahil edilmek zorunda kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin savaşın başlamasıyla birlikte seferberlik ilan etmesi, basın tarafından bitarafılığın korunması ve devlete yapılacak olası

baskılarla istenmeyen gelişmelere müdahale etme isteği şeklinde yorumlanmıştır.

Osmanlı Hükümeti'nin memleketin kalkınmasında bir kelepçe olarak görülen Kapitülasyonları kaldırması ise hem basını hem de savaşı tarafları şok etmiş ve hayali dahi zor görülen böyle bir gelişme basında "Milli Bayram" başlıklarıyla değerlendirilmiştir.

Milyonlarca Müslüman'ın İtilaf Devletleri sömürgelerinde yaşamasından dolayı bu savaş basında Müslümanların kurtuluş vesilesi olarak görülmüş ve Müslümanları baskı ve tahakküm altında tutan İtilaf Devletleri'nin aleyhinde bir hava oluşturulmuştur.

Türk Basınında İtilaf Devletleri ve özellikle de İngiltere aleyhindeki yazıların çıkmasının temel sebebinin ise Osmanlı'nın Boğazları ve Payitahtı korumak için çok ihtiyaç duyduğu bir anda iki Osmanlı gemisine el konması olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı gemilerine el konduğu bir dönemde Almanya'nın Goben ve Breslav'ı Osmanlıya vermesi ise kamuoyu ve basında Almanya lehine bir havanın oluşmasına sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti'ni yakından ilgilendirmesi hasebiyle Balkan Devletleri'nin durumu ve belirleyecekleri yeni politikalara yönelik yorumlar basında sıkça yer bulmuştur. Bitaraf İtalya'nın zamanı gelince İttifakların yanında savaşa katılacağı ve İtilaf Devletleri arasında uyum olmadığı yönünde de haberler yayınlanmıştır.

Karadeniz Hadisesi ise basın tarafından gayet sakin karşılanmış ve İtilaf Devletleri'nin savaşın başından beri Osmanlı Devleti aleyhine giriştikleri düşmanca faaliyetler dile getirilmiştir.

I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasına ve yerine yeni Türk Devletinin kurulmasına neden olduğu için savaşın kendisinden çok Osmanlı Devleti'nin savaşa giriş şekli tartışılmıştır.

Savaşa girişle ilgili tartışmalarda mütareke döneminde iç siyasal çekişmelerden kaynaklanan ön yargılara dayalı duygusal değerlendirmeler yapılmışsa da genelde savaşa eninde sonunda girileceği kaydedilmiş ama giriş zamanı eleştirilmiştir.

Türkiye'yi Almanya ile ittifaka uluslararası konjonktürün zorladığını söyleyebiliriz. Osmanlı Devlet adamları yoğunlaşan Rus baskısı karşısında çözüm arayışı içerisinde oldukları bir dönemde Almanya'nın ittifak teklifini hiç tereddüt etmeden kabul etmişlerdir. İttifak Antlaşmasının bilinmemesine rağmen basında Alman yanlısı bir havanın olması bunu doğrular niteliktedir.

Alman ittifakı ile ilgili daha sonra yapılan değerlendirmelerde de genelde ittifak değil içeriği eleştirilmiştir. Rus tehdidinin had safhada olduğu ve Doğu Anadolu ile Doğu Karadeniz'i içine alan başında yabancıların bulunduğu iki özerk eyalet oluşturularak buraların Osmanlı topraklarından koparılmaya çalışıldığı bir ortamda Almanya'nın bu teklifi kaçırılmazdı da.

Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere devrin komutanlarının genel düşüncesi Osmanlı Devleti'nin mutlaka savaşa girmek zorunda olduğudur. Fakat devletin savaşa giriş şekli ve zamanlaması ise yanlış bulunarak eleştirilmiştir. Doğu ve Batı arasındaki önemli yollara sahip bir Osmanlı'nın savaşın sonuna kadar tarafsız kalacak ekonomik ve askeri güçten de yoksun olduğu düşünülüyordu.

Osmanlı Devleti bitaraf durumda iken İngiltere'nin Osmanlı Devleti için yaptığı hazırlıkların basına yansması harbin mevzularından birisinin de bizzat Osmanlı Devleti toprakları olduğunu gösteriyordu.

Karadeniz Hadisesi'nden sonra basının savaşı gayet soğukkanlı bir şekilde karşılaması ve net bir şekilde destek vermesi de bir savaş beklentisinin olduğunu gösterir niteliktedir.

Rusya'nın içinde bulunduğu grubun galip gelmesi halinde bekasından endişe eden Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar ve coğrafi konumu ile uluslararası konjonktür tarafsız kalmasını imkansız kılmış ve tarafsız kalmak isterse Yunanistan topraklarının İtilaf kuvvetleri tarafından istenildiği şekilde kullanılmasını dikkate alarak tarafsız kalmak isterse daha kötü bir duruma düşme endişesi Osmanlı Devletinin Almanların yanında yer almasına ve savaşa girişinde önemli rol oynamıştır diyebiliriz.

KAYNAKÇA

RESMÎ YAYINLAR

MMZC, 16 Şubat 1330 (1914), III. Devre, 33. İçtima

MMZC, 20 Temmuz 1330 (1914), III. Devre. 47. İçtima

TBMMZC, 24 Nisan 1336 (1923), I. Devre, I. İçtima, s.20

GAZETELER

İkdam

Sabah

Sebilürreşad

Tanin

Tasvir-i Efkar

Tercüman-ı Hakikat

DiĞER KAYNAKLAR

AGAYEF Ahmet, "Goben ve Breslav", Tercüman-ı Hakikat, 12 Ağustos 1914, No: 11974

....., "Siyasiyyat, İngiltere, İtalya" ,Tercüman-ı Hakikat, 7 Ağustos 1914, No: 11 969

....., "Siyasiyyat, Ordu ve Millet İçin Ölüm Geride, Selamet ve Saadet İleridedir", Tercüman-ı Hakikat, 13 Ağustos 1914, No: 11975

....., "Siyasiyyat, Fransa'da Vaziyet", Tercüman-ı Hakikat, 29 Ağustos 1914, No: 11991

....., "Siyasiyyat, Her Şeye Hakim İngiltere'dir", Tercüman-ı Hakikat, 1 Ağustos 1914, No: 11963

..... "Siyasiyyat, Mukadder Hadise", Tercüman-ı Hakikat, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12053, s.1.

....., "Siyasiyyat, Perde Kalkıyor", Tercüman-ı Hakikat, 27 Ağustos 1914, No: 11989

....., "Siyasiyyat, Yeni İtilaf", Tercüman-ı Hakikat, 8 Eylül 1914, No: 12001

....., "Siyasiyyat, Şaşkınlık", Tercüman-ı Hakikat, 1 Eylül 1914, No: 11994

....., "Siyasiyyat, Vaziyet Bizi Dürbünlüğe Davet Ediyor", Tercüman-ı Hakikat, 3 Ağustos 1914, No:11965

....., "Siyasiyyat, İtalya ve Balkan Devletleri", Tercüman-ı Hakikat, 15 Ağustos 1914, No: 11977

....., "Siyasiyyat, Müteessir Olmamak Kabil midir?" Tercüman-ı Hakikat, 8 Ağustos 1914, No: 11970

....., "Siyasiyyat, Tercüman-ı Hakikat", 7 Nisan 1914, No: 11848

....., "Siyasiyyat, Hakikaten Gevezelik", Tercüman-ı Hakikat, 31 Ağustos 1914, No: 11993

AĞAOĞLU Ahmet, "Siyasiyyat, Balkan İttihadı", Tercüman-ı Hakikat, 18 Ağustos 1914, No: 11980

....., "Siyasiyyat, Balkanda", Tercüman-ı Hakikat, 10 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12032

....., "Siyasiyyat, Balkanlarda", Tercüman-ı Hakikat, 3 Teşrin-i Evvel 1914, NO: 12025

..... "Siyasiyyat, Hakkı Hayatımızı İsbat Edelim", Tercüman-ı Hakikat, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 12056

..... "Siyasiyyat, Garib Tezatlar", Tercüman-ı Hakikat, 2 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12024

....., "Siyasiyyat, Rus Gazetelerinin Hezeyanları", Tercüman-ı Hakikat, 28 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12050

....., "Siyasiyyat, Bir Beyanname Münasebetiyle", Tercüman-ı Hakikat, 13 Eylül 1914, No: 12005

....., "Siyasiyyat, İran ve Rusya", Tercüman-ı Hakikat, 17 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12039

....., "Siyasiyyat, Şaşkınlık", Tercüman-ı Hakikat, 1 Eylül 1914, No: 11994

....., "Siyasiyyat, Tarihi Bir Gün" , Tercüman-ı Hakikat, 1 Teşrin'i Evvel 1914, No: 12023

..... "Siyasiyyat, Türkiye'nin ve İslam Âlemi'nin Kurtuluşu", Harp Mecmuası, Teşrin-i Sani 1331, No: 1

"Ahval-i Garib", İkdam, 5 Ağustos 1914, No: 6270,

"Ahval-i Umumiye'ye Bir Nazar", İkdam, 29 Eylül 1914, No: 6324

AKŞİN Sina, jön Türkler ve İttihat ve Terakki, İstanbul, 1987

ALKAN Ahmet Turan, İkinci Meşrutiyet Devrinde Ordu ve Siyaset, İstanbul, 2001

"Alman ve Avusturyalıların Şenliği", İkdam, 4 Eylül 1914, No: 6300

- “Alman-İngiliz Kuva-i İktisadiyesi”, İkdam, 30 Eylül 1914, No: 6325
- “Almanlar Fransa Toprağında”, İkdam, 28 Ağustos 1914, No: 6293
- “Almanların Bayramı”, İkdam 23 Ağustos 1914, No: 6288
- ANDRE Maurois, (Tercüme eden Hüseyin Cahit Yalçın), İngiltere Tarihi, İstanbul, 1938, s. Ankara, 1998
- ARMAOĞLU Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Ankara, 1983
- BALCIOĞLU Mustafa, Birinci Dünya Savaşına Girişimizle İlgili Tartışmalar ve Yeni Belgeler, Tarih ve Toplum, C.19, sayı:114, Haziran 1993
-, Yirminci Yüzyıl Başlarında Dünya, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I, Ankara, 2000
- “Balkanları Karıştırmak Emeli”, İkdam 25 Eylül 1914, No: 6320
- BAYUR Yusuf Hikmet, Türk İnkılabı Tarihi , Ankara, 1983
- BELEN Fahri, XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti, İstanbul, 1973
- “ Beraat-ı Halas ve Necat”, Tanin,10 Eylül 1914
- BERNARD Lewis (Çev: Mine Yazıcı), Cilt: XLVII, Sayı: 185–188, TTK Basımevi, Ankara, 1984.
- BEYDİLLİ Kemal, Osmanlı Tarihi C. 1, İstanbul, 1999
- BLEDA Şükrü Mithat, İmparatorluğun Çöküşü, İstanbul, 1979
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, Gn. Kurmay Basımevi, C.I, Ankara, 1970
- BOLSOVER G.H., 1815–1914 arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış, Belleten, Cilt: XXX, Sayı: 118, Ankara, Nisan 1966
- BOSTAN Hanefi, Said Halim Paşa, İstanbul, 1992
- BOZKURT Ersin, Berlin Kongresi'nden 1. Dünya Savaşı'nın Başlamasına Kadar Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya Arasındaki Siyasi İlişkiler (1878-1914) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)
- BUDAK Mustafa, Idealden Gerçeğe, İstanbul, 2002

“Bulgaristan’ın Vaziyeti ve Muharebe”, İkdam 26 Ağustos 1914, No: 6291 s.1

CAHİD Hüseyin, “Siyasiyyat, Türk’ün Ahı”, Tanin, 9 Ağustos 1914, No: 2023

Cavit Bey’in Hatıraları, Birinci Cihan Harbi’ne Türkiye’nin Girişi, Tanin, 17 Birinci Teşrin 1944, No:4454–407

Cemal Paşa, Hatıraları (Tamamlayan ve Düzenleyen: Behçet Cemal), İstanbul, 1959

ÇİL Oktay, Birinci Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı İmparatorluğunun İttifak Arayışları, (Yüksek Lisans Tezi) Kırıkkale, 2002

DERİNGİL Selim, II. Abdülhamit’in Dış Politikası, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 2

“Dünkü Haberlere Göre”, İkdam, 13 Ağustos 1914, No: 6278

“Dünkü Haberlere Göre”, İkdam, 14 Ağustos 1914, No: 6279

“Dünkü Haberlere Göre”, İkdam, 5 Eylül 1914, No: 6301

“Dünkü Haberlere Göre”, İkdam, 8 Ağustos 1914, No: 6273

“Dünkü Haberlere Göre”, İkdam, 9 Ağustos 1914, No:6374

“Dünkü Merasimden Sonra”, İkdam 18 Eylül 1914, No: 6313

DÜZDAĞ Ertuğrul, Said Halim Paşa, İstanbul, 1998

EDWARD Mead Earle, Bağdat Demir ve Petrol Yolu Savaşı (1903—1923), İstanbul, 2003

ERASLAN Cezmi, “1. Dünya Savaşı ve Türkiye”, Genel Türk Tarihi, Cilt: 7, Ankara, 2002

....., “1. Dünya Savaşı ve Türkiye”,Türkler, Cilt:13, Ankara, 2002

....., Sultan II. Abdülhamid, İstanbul, 1996

EROL Mine, Birinci Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu, Ankara, 1976

ERTUNA Harraki, Tarihte Türk-İngiliz İlişkileri Ankara, 1975

ESMER A. Şükrü, Siyasi Tarih, İstanbul, 1944

FEROUS Abdullah K. Yasamee, Avrupa İttifaklar Sistemi İçerisinde Osmanlı İmparatorluğu, Osmanlı Cilt: 2, Ankara, 199

FEROZ Ahmad, "İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası (1908-1919)", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt: 2

....., İttihatçılıktan Kemalizme İstanbul, 1985

"Fevkalade Günlerde Fevkalade Ahval", İkdam, 21 Ağustos, 1914, No: 6286

GALİP Muvaffak, "Siyasiyyat, Bulgaristan'ın Vazifesi", Tercüman-ı Hakikat, 16 Ağustos 1914, No: 11978

....., "Siyasiyyat, İtilaflarda Halet-i Ruhiye-i Umumiye", Tercüman-ı Hakikat, 27 Temmuz 1914, No

....., "Siyasiyyat, Avusturya Notası", Tercüman-ı Hakikat, 24 Temmuz 1914, No: 11955

....., "Siyasiyyat, Avusturya-Sırbistan; Bulgaristan ve Biz", Tercüman-ı Hakikat, 26 Temmuz 1914, No: 11957

....., "Siyasiyyat, Mühim Bir Kaziye", Tercüman-ı Hakikat, 2 Ağustos 1914, NO: 11964

"Garaib-i Ahval", İkdam 5 Ağustos 1914, No: 6370

"Gazay-ı Ekber-Silah Başına", İkdam, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 6359

GENCER Mustafa, Osmanlı-Alman Münasebetleri Çerçevesinde 'Şark Meselesi' Türkler , Cilt: 13 Ankara 2002

"Hakkımız Teslim Edilmeyecek mi", İkdam, 9 Eylül 1914, No: 6305

HALAÇOĞLU Yusuf, Ermeni Tehciri ve Gerçekler, Ankara, 2001

- Halil Menteşe'nin Hatıraları ,(Giriş: İsmail Arar), İstanbul, 1986,
- "Harp Başladı Tesiratına Dikkat Lazım", İkdam, 29 Temmuz 1914, No: 6263
- "Harbi Umumi Başladı", İkdam, 6 Ağustos 1914, No: 6271
- "Harbi Umumi Etrafında", İkdam, 7 Ağustos 1914, No: 6272
- "Herc ü Merc içinde", İkdam, 19 Ağustos 1914, No: 6284
- "Her Manasıyla Harb-i Umumi", İkdam, 15 Ağustos 1914, No: 6280
- "Hesap Sorulacak İş", İkdam, 23 Teşrin-i Evvel 1914, No: 6348
- "Hukuk-u Düvel", Tercüman-ı Hakikat, 9 Ağustos 1914, No: 11971
- Hükümetimizin Notası, İkdam 10 Eylül 1914, No: 6306,
- "İngiltere Bizi Nasıl Tehdit Ediyor", İkdam, 6 Teşrin-i Sani 1914, No: 6362
- "İngiltere'den Hala Ses Yok", İkdam, 4 Ağustos 1914, NO: 6369
- "İnkıta-i Münasebet", Tanin, 2 Teşrin-i Sani 1914, No: 2106
- İNÖNÜ İsmet, İnönü'nün Hatıraları (Hazırlayan: Sabahattin Selek), İstanbul, 1969
- "İntizar Günleri", İkdam, 7 Eylül 1914, No: 6303
- "İnzibat, İktisat", İntizam, İkdam, 25 Ağustos 1914, No: 6290
- "İran ve Rusya", İkdam, 10 Teşrin-i Evvel 1914, NO: 6335
- KARABEKİR Kazım, Birinci Cihan Harbi'ne Neden Girdik, C. 1, İstanbul, 2000
-, Türkiye'de ve Türk Ordusunda Almanlar, İstanbul, 2001
- "Karadeniz'de Mühim Hadisat", Tercüman-ı Hakikat, 30 Ekim 1914, No: 12052
- Karadeniz'deki Vakıa-i Ahire, İkdam, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 6356

- KELEKYAN Diran , "Bir Ahdi Cedid", Sabah, 11 Eylül 1914, No: 8974
-, "Avrupa Muharebesi ve Balkanlar", Sabah, 6 Ağustos 1914, No: 8938
-, "Mısıra Dair", Sabah, Teşrin-i Evvel 1914, No: 8994
-, "Alman Vatanperverliği", Sabah, 27 Ağustos 1914, No: 8959
-, "Avrupa Muvazenesi Nasıl Bozuldu", Sabah, 8 Ağustos 1914, No: 8940
-, "Avrupa'nın Cezası", Sabah, 10 Ağustos 1914, No: 8942
-, "Avusturya-Macaristan Matbuatının Neşriyatı", Sabah, 5 Temmuz 1914, No: 8908
-, "Balkanlara Ait Tasavvurlar", Sabah, 15 Eylül 1914, No: 8977
-, "Bir Emel-i Millinin Husulü", Sabah, 16 Ağustos 1914, No: 8948
-, "Birinci Karol", Sabah, 11 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9003
-, "Bitaraflık ve Bitaraflar", Sabah, 13 Ağustos 1914, No: 8945
-, "Bitaraflık ve Teseccüh", Sabah, 30 Eylül 1914, No: 8992
-, "Bulgaristan ve Romanya", Sabah, 3 Teşrin-i Sani 1914, No: 9026
-, "Daire-i Teallik", Sabah, 1 Teşrin-i Sani 1914, No: 9024
-, "Diplomasi ve Askerlik", Sabah, 9 Eylül 1914, No: 8972

-, "Faciadan Sonra", Sabah, 9 Temmuz 1914, No: 8913
-, "Garazkarlıklara Cevap", Sabah, 1 Eylül 1914, No:
8964
-, "Harp-i Umumi Arefesinde", Sabah, 3 Ağustos 1914,
No: 8935
-, "Hata Alud Teşebbüsler", Sabah, 19 Eylül 1914, No:
8981
-, "İktisadiyata Dair", Sabah, 22 Eylül 1914, No: 8984
-, "İstikbali Temin İçin", Sabah, 24 Ağustos 1914, No:
8956
-, "Karadeniz'in Bekareti", Sabah, 17 Teşrin-i Evvel
1914, No: 9009
-, "Kat'i Münasebet Arefesinde", Sabah, 26 Temmuz
1914, No: 8928
-, "Karpāt ve Balkan", Sabah, 24 Eylül 1914, No: 8986
-, "Muharebe ve Avrupa", Sabah, 30 Temmuz 1914,
No: 8931
-, "Muharebenin Müddeti", Sabah, 5 Teşrin-i Evvel
1914, No: 8997
-, "Mücahedemiz", Sabah, 4 Teşrin-i Sani 1914, No:
9027
-, "Romanya, İtalya, Balkanlar", Sabah, 3 Teşrin-i Evvel
1914, No: 8995
-, "Sebat Daima Sebat", Sabah, 18 Eylül 1914, No:
8980
-, "Sefir'in Hiddeti", Sabah, 4 Teşrin-i Evvel 1914, No:
8996

....., "Sulh Ne Zaman Mümkindür?" Sabah, 14 Eylül 1914, No: 8976

....., "Tüccarımızın Vazifesi", Sabah, 10 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9002

....., "Üçüncü Balkan Muharebesi", Sabah, 28 Temmuz 1914, No: 8929-1

....., "Yeni Muamma", Sabah, 13 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9005

....., "Adriyatik Denizi'nde İtalya", Sabah 14 Ağustos 1914, No: 8946

....., "İranlıların Hakkı Hayatı", Sabah, 29 Eylül 1914, No: 8991

....., "İzah Edilemeyen Hareketler", Sabah, 29 Teşrin-i Evvel 1914, No: 9021

....., "İstikbale Bir Nazar", Sabah, 7 Ağustos 1914, No: 8930

KELEŞYILMAZ Vahdet, "Belgelerle Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşı'na Giriş Süreci", Erdem, C. II, Sayı: 31 (Mayıs 1999)

....., "Türk-Yunan Anlaşmazlıklarının Kökeni ve önemi Üzerine", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. XVI, Mart 2000, Sayı: 46'dan ayrı basım

....., "1. Dünya Savaşı Başlarında Kafkasya ve Çevresine İlişkin Stratejik Yaklaşım ve Faaliyetler", Türkler, C.13, Ankara, 2002

-----, "Atatürk'ün Bulgar Basınındaki Önemli Bir Polemik Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri ve Ulusal Dış Politika Üzerine", A.Ü. Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Kasım 1997, Yıl: 10, Sayı : 20'den ayrı basım, s. 415-422.

....., Teşkilat-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu, Ankara, 1999

KENNEDY Paul, Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, Ankara, 1990

KODAMAN Bayram, , "II. Meşrutiyet Dönemi (1908—1914)", Türkler, Cilt: 13, Ankara, 2002

....., Ermeni Macerası, Isparta, 2001

KARAL Enver Ziya, Büyük Osmanlı Tarihi, Ankara, 1988

KURAT Akdes Nimet, Türkiye ve Rusya, Ankara, 1970

KURŞUN Zekeriya, Basra Körfezi'nde Osmanlı İngiliz Çekişmesi Katarda Osmanlılar (1871—1916), Ankara, 2004

KURTCEPHE İsrail, Türk İtalyan İlişkileri (1911—1916) Ankara, 1995

KÜÇÜK Cevdet, Ege'de Temel Sorun-Egemenliği Tartışmalı Adalar (Yayına Hazırlayan: Ali Kurumahmut), II. Bölüm, Ankara 1998

KÜRKÇÜOĞLU Ömer, Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi (1908—1918), Ankara, 1982

MACFIE A.L., Osmanlının Son Yılları, İstanbul, 2003

"Mağlubiyetten Mağlubiyete", İkdam, 27 Ağustos 1914, No: 6292

MASSIE Robert K., Dretnot, İngiltere, Almanya ve Yaklaşan Savaşın Ayak Sesleri, İstanbul, 1995

"Meydana Neler Çıkıyor", İkdam, 18 Teşrin-i Evvel 1914, NO: 6343

"Milli Bayramımız", İkdam 10 Eylül 1914, No: 6306,

"Muharebe Meydanlarında", İkdam, 8 Teşrin-i Evvel, No: 6333

"Muharebe ve Balkan İttihadi", İkdam 22 Ağustos 1914, No: 6287

"Muharebe ve Bitaraflar", İkdam, 28 Eylül 1914, No: 6323

"Muharebe ve Mücadele-i Siyasiye", İkdam, 19 Eylül 1914, No: 6314

"Münasebet-i Diplomatiyye ve Harb", İkdam, 1 Teşrin-i Sani 1914, No: 6357

- "Müslümanlar ve Harb-i Umumi", İkdam, 6 Eylül 1914, No: 6302
- NADİ Yunus, "Avusturya-Macaristan'a Suikast", Tasvir-i Efkâr, 8 Temmuz 1914, No. 1132
-, "Balkan Ufukları", Tasvir-i Efkâr, 19 Temmuz 1914, No: 1143
-, "Balkanlar-Avrupa", Tasvir-i Efkâr, 24 Ağustos 1914, No: 1178
-, "Balkanların Muvazemeti", Tasvir-i Efkâr 6 Ağustos 1914
-, "Devre-i İmtihan", Tasvir-i Efkâr, 13 Eylül 1914, No: 1197
-, "Galiba Harb Ateşleri Parlamak Üzere", Tasvir-i Efkâr, 26 Temmuz 1914, No: 1149
-, "Harb ve Balkanlar", Tasvir-i Efkâr, 30 Temmuz 1914, No: 1153
-, "On Gün Evvel On Gün Sonra", Tasvir-i Efkâr, 31 Temmuz 1914, No: 1154
-, "Romanya Hareket Edebilir mi", Tasvir-i Efkâr, 25 Eylül 1914, No: 1209
-, "Siyasiyyat, Bokston' un Teşebbüsleri", Tasvir-i Efkâr, 17 Eylül 1914, No: 1201
-, "Siyasiyyat, Bükreş Müzakereleri", Tasvir-i Efkâr, 12 Eylül 1914, No: 1196
-, "Siyasiyyat, Yine Bulgaristan'a Dair", Tasvir-i Efkâr, 29 Eylül 1914, No: 1213
-, "Siyasiyyat, Harbin Mes'uliyeti-İtalya'nın Vaziyeti", Tasvir-i Efkâr, 21 Ağustos 1914, No: 1175

....., "Siyasiyyat, Son Hesap", Tasvir-i Efkar, 5 Eylül 1914,
No: 1190

....., "Siyasiyyat, Umumu Harb ve İslam Alemi", Tasvir-i
Efkar, 25 Ağustos 1914, No: 1179

....., "Siyasiyyat, Yine Bulgaristan'a Dair", Tasvir-i Efkar, 29
Eylül 1914, No: 1213

....., "Siyasiyyat", Tasvir-i Efkar, 28 Haziran 1914 No: 1123

ORBAY Rauf, Cehennem Değirmeni, İstanbul, 1993

ORTAYLI İlber, Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İstanbul,
1983

"Osmanlılar Müjde" İkdam, 11 Ağustos 1914 No: 6276

"Osmanlılar Silah Başına", İkdam 11 Ağustos 1914, No: 6276

POMIANKOWSKI Joseph, Osmanlı İmparatorluğunun Çöküşü,
İstanbul, 2003

"Romanya'nın Vaziyeti", İkdam 22 Eylül 1914, No: 6317

"Rus Gazetelerinin Nazariyat-ı Siyasiyesi", İkdam, 6 Teşrin-i Evvel
1914, No: 6331

SABİS Ali İhsan, Birinci Dünya Harbi, C.1, İstanbul, 1991

SAGAY Reşat, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma
Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler, İstanbul, 1972

Saraybosna Faciası, İkdam 2 Temmuz 1914, No: 6237

"Siyasiyat, Fransa Buhran Vükelası", Tanin, 28 Ağustos 1914, No:
2041

"Siyasiyat, Vaziyet-i Umumiye", Tanin, 23 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2096

"Siyasiyyat Yeni Bir Buhran", Tanin, 14 Temmuz 1914, No: 1997

"Siyasiyyat, Alman İstiğrazı", Tanin, 23 Eylül 1914, No: 2066

“Siyasiyyat, Almanya-Romanya”, Tercüman-ı Hakikat, 11 Teşrin-i Evvel 1914, No: 12033

“Siyasiyyat, Beklenmeyen Vak’a”, Tanin, 31 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2104

“Siyasiyyat, Beş Devlet-İtalya”, Tanin, 15 Ağustos 1914, No: 2028

“Siyasiyyat, Boğazlar Niçin Kapandı”, Tanin, 30 Eylül 1914 No: 2082

“Siyasiyyat, Buhran Arasında Türkiye”, Tanin, 17 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2090

“Siyasiyyat, Bulgaristan”, Tanin, 18 Ağustos 1914, No: 2031

“Siyasiyyat, Entrikalar İçinde”, Tanin 20 Eylül 1920, No: 2063

“Siyasiyyat, Faaliyet-i Siyasiye”, Tanin, 30 Temmuz 1914, No: 2012

“Siyasiyyat, Fırtına”, Tanin, 25 Temmuz 1914, No: 2007

“Siyasiyyat, Fransız Matbuatı”, Tanin 1 Eylül 1914, No: 2045

“Siyasiyyat, Harbin Başlaması için Başka Şey Lazım mı?” ,Tanin,4 Teşrin-i Sani 1914, No: 2108

“Siyasiyyat, Harbin Devamı”, Tanin, 29 Eylül 1914, No: 2072

“Siyasiyyat, İngiltere ve Harp”, Tanin, 26 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2099

“Siyasiyyat, İstihlas Zamanı”, Tercüman-ı Hakikat, 1 Teşrin-i Sani 1914, No: 12054

“Siyasiyyat, İtalya-İngiltere”, Tanin, 5 Ağustos 1914, No: 2018

“Siyasiyyat, Kat’i Adım”, Tanin, 1 Teşrin-i Evvel, No: 2074

“Siyasiyyat, Körler Görmeyenler Değil, Görmek İstemeyenlerdir”, Tanin, 4 Temmuz 1914, No: 1989

“Siyasiyyat, Mistır Bakston’un Seyahati”, Tanin 17 Eylül 1914, No: 2060

“Siyasiyyat, Muhalif Bulgaristan ve Türkiye”, Tanin 15 Eylül 1914, No: 2058

- "Siyasiyyat, Müstemlekatta", Tanin, 16 Teşrin-i Evvel 1914 No: 2089
- "Siyasiyyat, Savaşalım ve Çalışalım", Tanin, 21 Ağustos 1914, No: 2035
- "Siyasiyyat, Sekiz Seneden Beri", Tanin, 10 Ağustos 1914, No: 2023
- "Siyasiyyat, Sultan Osman", Tanin, 7 Ağustos 1914, No: 2020
- "Siyasiyyat, Tezavirata Karşı", Tanin, 19 Eylül 1914, No: 2062
- "Siyasiyyat, Türkiye'nin Bitarafılığı", Tanin, 5 Eylül 1914, No: 2049
- "Siyasiyyat, Türkiye'nin Bitarafılığı", Tanin, 5 Eylül 1914, No: 2049
- "Siyasiyyat, Yeni Bir Haber", Tanin, 19 Teşrin-i Evvel 1914, No: 2092
- "Sofyada Bir Nutuk", İkdam 24 Eylül 1914, No: 6319
- "Son Haberlere Göre", İkdam, 27 Eylül 1914, No: 6322
- SONDER Oral, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918'e, Ankara, 1995
- SONDERS Liman Von, Türkiye'de Beş Yıl (Çeviren: Örgün Uğurlu), İstanbul, 1999
- SÖNMEZOĞLU Faruk, Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul, 2000
- "Şaşkınlık ve Haksızlık Numuneleri", İkdam, 1 Eylül 1914, NO: 6297, s. 6360
- "Şeytanlara Karşı Melaike-i Gazap", İkdam, 4 Teşrin-i Sani 1914, No: 6360
- ŞİMŞİR Bilal N., Ege Sorunu, Belgeler, C. II, s. XXII, Ankara, 1982.
- Talat Paşa'nın Anıları, (Yayına Hazırlayan Alpay Kabacalı), İstanbul, 1994
- TEVFİK S. M., "Harp-i Umumi ve İslam Alemi", Sebilürreşad, 20 Ağustos 1330, No: 309.
- Tevfik Çavdar, Talat Paşa, Ankara, 1995
- "Top Siyaseti", İkdam, 20 Ağustos 1914, No: 6285

- UÇAROL Rifat, Siyasi Tarih (1789–1994), İstanbul, 1995
- ÜÇÖK Coşkun, Siyasal Tarih, Ankara
- ÜNAL Hasan, “İttihat Terakki ve Dış Politika (1906–1909)”, Türkler, Cilt:13, Ankara 2002
- ÜNAL Tahsin, Türk Siyasi Tarihi (1700—1758), İstanbul, 1974
- “Vak’a-i Harbiye”, Tercüman-ı Hakikat, 22 Ağustos 1914, No: 11984
- YALÇIN E. Semih, Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları, Ankara, 2003
- YALÇINKAYA M.Alaaddin, “XVIII. Yüzyıl: Islahat Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703–1789)”, Genel Türk Tarihi, Cilt: 7, Ankara, 2002
- YALMAN Ahmet Emin, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1888–1918), İstanbul, 1970
- “Yeym-i Halas”, İkdam 2 Teşrin-i Evvel, No: 6327
- YILMAZ Veli, 1. Dünya Harbi’nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar, İstanbul, 1993

روزنامه صباح
SABAH
Printed and Published for the Proprietor at No. 11, Cross Street, Singapore.

برامل ملی ناک حصولی

تاریخ ۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰
تاریخ ۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

برساحت سیاهه

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

اسخطل

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

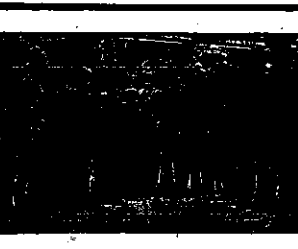
انگترده آلمانار قارشی شدت

۱۹۱۴ ۲۶ ۲۷
مجلس شورای ملی
جلسه ۱۰

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

اقلام

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

تاریخچه و تاسیس
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴
تاسیس: ۱۹۱۴

ÖZET

XIX. yüzyıl boyunca Rusya'ya karşı varlığını koruma mücadelesi veren Osmanlı Devleti uluslararası rekabetin arttığı ve buna bağlı olarak gruplaşmaların ortaya çıktığı XX. yüzyıl başında da aynı amaç içerisinde idi.

Devletin varlığının devamı için 1908'den sonra ittifak arayışı içine giren Osmanlı devlet adamları savaşı hazırlayan şartların ortaya çıktığı Temmuz 1914'te Almanya'nın ittifak teklifini kabul etmişlerdir. Almanya ile ittifak antlaşması imzalanmasına rağmen devrin yöneticileri savaşa girişi mümkün olduğunca geciktirmeye de çalışmışlardır. Savaşın başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmiş ve biryandan da genel seferberlik ilan ederek savaş hazırlıklarına başlamıştır. İtilaf Devletleri'nin savaş sonrası Osmanlıya toprak bütünlüğünü garanti etmemeleri ve İngiltere'nin Osmanlı'nın en ihtiyaç duyduğu bir zamanda iki gemisine el koymasına karşılık Almanya'nın Goben ve Breslav'ı Osmanlıya satması Türk basını ve kamuoyunda Almanya'ya karşı bir sempati oluşturmuştur.

Almanya ile yapılan ittifaktan habersiz olan Türk basını Osmanlı Hükümeti'nin savaş başladıktan sonraki seferberlik ilanını ve tarafsızlık politikalarını desteklerken İngiltere'nin iki Osmanlı gemisine el koymasından dolayı ve İslam Alemi'nin durumunu da dikkate alarak Almanya yanlısı bir yayın içerisinde olmuştur. Kapitülasyonların kaldırılmasını da büyük bir sevinç ve hayranlıkla duyuran basın Osmanlı Devleti'ni yakından ilgilendirdiği için Balkan Devletleri'nin durumlarını da yakından takip etmiştir.

İtilaf Devletleri'nin I.Dünya Savaşı'nı kazanması halinde Osmanlı'nın varlığını devam ettirmesini mümkün görmeyen devlet adamları büyük bir riski göze alarak Osmanlıyı Almanya'nın yanında savaşa sokmuşlardır.

ABSTRACT

The Ottoman Empire, which had struggled to preserve its existence against the Russia throughout the 19th Century, continued to pursue the same objective in the beginning of the 20th century.

The Ottoman Statesmen, who had started to seek alliances to protect existence of the State starting from 1908, accepted alliance offer proposed by the Germany on July 1914 when circumstances leading to WW I came into existence. Statesmen of the period had tired to delay the Empire going into the war as long as possible whilst the Empire had signed an alliance treaty with Germany. At the beginning of the war the Ottoman Empire had declared that it would stay impartial and also announced general mobilization thereby started preparations for war. That the Entente Powers did not give any guarantee to the Ottoman Empire for integrity of the territory of the Empire aftermath of the war, and that Germany had sold Goben and Breslavia to the Ottoman Empire when the British Empire confiscated two vessels of the Ottoman Empire, which had desperately in need of them, arouse sympathy for Germany in Turkish press and the public.

Given that British Empire had confiscated two vessels of the Ottoman Empire and because of status of the Islamic Nations Turkish press published news in favor of Germany and supported Ottoman Empire's decisions on general mobilization and impartiality policies although Turkish press did not know anything about the alliance treaty signed with Germany. Turkish press, which disseminated the news on abolishment of capitulations to the public with great enthusiasm and excitement, also closely followed statuses of the Balkan States as it concerned the Ottoman Empire very much.

The Statesmen, who did not reckon that integrity of the Ottoman Empire would continue in case the Entente Powers won the WW I, took a great risk and entered into in alliance with Germany.